

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

НАУКОВА ДИСКУСІЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ІННОВАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
VI Міжнародної науково-практичної конференції

*25–26 березня 2016 р.
м. Київ*

Київ
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
НЗ4

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

НЗ4 **Наукова дискусія: теорія, практика, інновації :** матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації» (м. Київ, 25–26 березня 2016 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «ІОМП», 2016. — 108 с.

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів, а також для широкого кола читачів.

Відповідальний редактор: *І. В. Козак*
Коректор: *П. А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут освітньої та молодіжної політики, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 28.03.2016. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 6,28.
Зам. № 2803-3. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-050-961-66-67.
Партнерство «Нова Освіта»: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

Розділ 1

ОСВІТА

З.Р. ПОДОЛЯК,

викладач Національного лісотехнічного університету України, м. Львів, Україна

АКТУАЛЬНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ

Сучасний етап реформування лісопромислового сектору економіки України передбачає рішучу відмову від парадигми отримання максимального прибутку в сфері лісогосподарювання на користь невиснажливого, наближеного до природи лісівництва і багатофункціонального лісокористування, що проголошуються єдиним і безальтернативним шляхом розвитку галузі та способом збалансування економічних, екологічних і соціальних функцій українських лісів.

Запорукою успішної імплементації сучасних пріоритетів національної лісової політики, серед яких розширене відтворення лісових ресурсів у кількісному та якісному плані, збереження і відновлення біорізноманітності лісів, раціональне, екологічно орієнтоване і комплексне використання лісових ресурсів, визначається насамперед якістю кадрового забезпечення лісогосподарської галузі, яка цілком закономірно трансформується в проблему ефективності професійної лісогосподарської освіти.

Українська система професійної підготовки фахівців лісового господарства з урахуванням різноманітності кадрового потенціалу лісопромислової сфери відображає досить диференційовану модель, що охоплює декілька рівнів освітнього процесу. Зокрема вона включає:

- професійно-технічну лісогосподарську освіту, що передбачає реалізацію освітніх програм для професійного становлення кваліфікованих робітничих кадрів лісопромислової галузі й забезпечується професійно-технічними школами трьох рівнів атестації залежно від технологічної складності освоюваної професії (робітник на лісогосподарських роботах, лісоруб, лісник та ін.);
- вищу лісогосподарську освіту, яка відображає загальнонаукову, загальноосвітню та фахову підготовку фахівців лісового господарства в навчальних закладах різних рівнів акредитації з урахуванням типу кваліфікації (технік лісового господарства, бакалавр / магістр лісового господарства);
- післядипломну лісогосподарську освіту, що забезпечує перепідготовку та підвищення кваліфікації робітничих кадрів лісогосподарської галузі в професійно-технічних школах та фахівців лісового господарства середньої і вищої ла-

нок у вищих навчальних закладах або їхніх структурних підрозділах [1]; [2]; [3]; [5]; [6].

Відтак, в інституційному плані уся система професійної підготовки працівників лісового господарства України складається з двох основних підсистем — професійно-технічної освіти та вищої освіти — й представлена надзвичайно потужною мережею багатoproфільних і галузевих професійно-технічних шкіл (ПТУ, ВПУ, професійний ліцей, ЦПТО тощо) і вищих навчальних закладів (коледж, інститут, університет).

Змістові засади професійної підготовки фахівців лісового господарства усіх ланок, як підтверджує аналіз нормативних документів та навчальних планів, характеризуються багатокomпонентною структурою, розмаїттям типів навчальних елементів (об'єкти, процеси, явища, характеристики, параметри тощо), широким обсягом матеріалу, а відтак реалізуються через цілу низку навчальних дисциплін, структурованих у такі чотири основні цикли:

- загальноосвітній, що охоплює гуманітарні та суспільні науки і відповідно спрямований на формування особистості фахівця, його духовний і культурний розвиток;
- загально-професійний, що включає в основному природничо-математичні науки, відображає наукові положення, принципи, закономірності і технології міжгалузевого призначення і забезпечує широкий функціональний профіль фахівця лісового господарства;
- професійно-теоретичний, що розкриває економічні, екологічні, правові, технологічні тощо основи лісogосподарської діяльності і реалізує мету освоєння вузькоспеціальних знань і вмінь розв'язання різноманітних завдань у сфері професійної лісogосподарської діяльності;
- професійно-практичний, що передбачає закріплення теоретичних знань і набуття професійного досвіду в реальних виробничих умовах [1]; [2]; [3]; [5]; [6].

Освоєння предметів усіх названих циклів професійної підготовки фахівців лісового господарства в українських навчальних закладах, як свідчить аналіз їхніх навчальних планів і програм, здійснюється у формі аудиторних навчальних занять (урок, лекція, семінар, практичне та лабораторне заняття), виконання індивідуальних завдань, самостійної роботи студентів, виробничої практики.

1. Серед характерних ознак і ключових принципів професійної підготовки фахівців лісogосподарського профілю в українській системі освіти можемо виділити: універсальність та інтеграцію біологічної, технічної й економічної складової, фундаменталізацію та гуманістичну спрямованість, традиційну орієнтованість на професійну лісogосподарську діяльність, зв'язок теоретичного і виробничого навчання. Водночас прискорення науково-технічного прогресу, розвиток нових технологій у сфері лісogосподарювання, виникнення нових методів і підходів до розв'язання професійних завдань тощо зумовлюють необхідність модернізації системи професійної лісogосподарської освіти і декількох напрямом, серед яких: орієнтація на європейські стандарти підготовки кадрів лісogосподарської галузі, структурно-функціональна інтеграція закладів освіти і підпри-

ємств галузі (створення багатопрофільних освітніх комплексів, об'єднання наукових і освітніх установ; об'єднання наукових установ і виробництва), впровадження гнучких технологій професійної підготовки фахівців лісового господарства (створення інтегрованих та комплексних курсів і занять, інтеграція теоретичної, професійної, науково-дослідної діяльності учнів і студентів тощо). Успішне розв'язання цих проблемних аспектів національної системи лісогосподарської освіти сприятиме її виведенню на якісно новий рівень, що, своєю чергою, уможливить розв'язання кадрових питань лісогосподарського сектору економіки країни.

Література

1. Каталог навчальних планів і програм підготовки молодших спеціалістів / під заг. ред. академіка НАН України і НААН України Мельничука Д.О. — Київ, Видавничий центр НУБіП України, 2013. — 289 с.
2. Каталог навчальних планів і програм підготовки бакалаврів / під заг. ред. академіка НАН України і НААН України Мельничука Д.О. — Київ, Видавничий центр НУБіП України, 2013. — 351 с.
3. Каталог навчальних планів і програм підготовки магістрів / під заг. ред. Ніколаєнка С.М. — Київ, Видавничий центр НУБіП України, 2015. — 518 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Державний стандарт професійно-технічної освіти для підготовки (підвищення кваліфікації) робітників з професії “Лісник”. — Київ, 2014. — 82 с.
5. Міністерство освіти і науки України. Державний стандарт професійно-технічної освіти для підготовки (підвищення кваліфікації) робітників з професії “Лісоруб”. — Київ, 2012. — 171 с.
6. Якименко О. Г. Шляхи підготовки висококваліфікованих фахівців лісового господарства / Олександр Якименко // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія “Психолого-педагогічні науки”. — 2012. — № 3. — С. 140—143.

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УСНОМУ СПІЛКУВАННІ

Навчання є багатограним та складним процесом. Для ефективної навчальної діяльності викладач повинен не тільки гарно знати свій предмет, а й розумітися на психології та людській поведінці. Ці знання допоможуть викладачу не тільки у взаєморозумінні та спілкуванні зі своїми студентами, а й в правильній організації навчання зі свого предмета. Врахування психологічних особливостей студентів у процесі навчання буде позитивно впливати на їх результати в подальшому.

У ВНЗ викладачі мають справу вже з представниками юнацького віку. В психологічному плані юність вирішує задачі завершального самовизначення й інтеграції юнаків у суспільство дорослих людей. Дослідженням цього питання займалися такі вчені як: Е. Еріксон, Д.Б. Ельконін, І.С. Кон; Ж. Піаже, Г.С. Костюк, В. Франкл, К. Обуховський, А. Маслоу, А.В. Мудрик, Г.С. Абрамова, Р. Бернс, М.И. Боришевський, П.Р. Чамата, І.І. Чеснокова, Л. Қольберг та інші. Юність — перший період дорослого самостійного життя [5]. Згідно сучасної вітчизняної вікової періодизації юнацький вік охоплює дві послідовні фази, з яких впродовж 15-18 років розгортається рання юність, а з 18 до 21 року триває власне юність [4].

Для того, щоб успішно формувати англomовну лексичну компетентність в усному мовленні у студентів то слід розглянути психологічні особливості, які відіграють важливу роль при навчанні та засвоєнні матеріалу. Серед всіх психічних пізнавальних процесів, на нашу думку, важливими для формування англomовної лексичної компетентності є: мислення, пам'ять, увага, уява, волеві процеси, сприймання, характер та здібності. Саме ці пізнавальні процеси сильно впливають на здатність студентів до сприйняття нової інформації та засвоєння її.

У юнацькому віці відбуваються якісні зміни всіх сторін психічної діяльності, які є основою становлення особистості, зокрема пізнавальної сфери на основі становлення і розвитку вищих психічних функцій.

На думку українського психолога Г.С.Костюка в цьому віці відбувається інтелектуальне дозрівання, основним компонентом якого є розвиток мислення. Відбувається становлення словесно-логічного мислення та покращується абстрактне мислення. В цьому віці юнаки вже здатні усвідомлено оволодівати такими логічними операціями як: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, конкретизація, узагальнення.

Юнацький вік — важливий етап розвитку розумових здібностей особистості, що передбачає активізацію теоретичного мислення [5]. Внаслідок цього у

юнаків відбувається вироблення критичного ставлення до знань та їх селекція. Таким чином, для юнацького мислення стають притаманними такі якості:

- ◆ логічність;
- ◆ інтроспективність (спроможність проаналізувати хід власних думок, логічність цих думок);
- ◆ абстрактність;
- ◆ продуктивність;
- ◆ дивергентність (наявність однаково правильних і рівноправних відповідей на одне і те ж питання) [4].

В період юності свідомо та цілеспрямовано формуються такі якості характеру як: сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль, осмисленість та критичність. Розвивається здатність довго зосереджувати свою увагу на чомусь та переборювати дію зовнішніх подразників.

Збільшення обсягів навчального матеріалу та підвищення рівня складності вдосконалює репродуктивну увагу.

В цей період відбувається й покращення пам'яті та запам'ятовування. Це стосується не тільки того, що збільшується об'єм пам'яті, але й відбуваються зміни у способах запам'ятовування інформації. Окрім мимовільного запам'ятовування у юнаків відбувається використання довільного запам'ятовування. Як зазначав І.П.Зінченко, то мимовільно запам'ятовуються на-самперед ті речі, які є в сфері інтересів та викликаються сильний емоційний відгук. Пам'ять юнаків характеризується зростанням продуктивності та довільності [3].

Увага в цьому віці значно покращується. В цей період зростає обсяг уваги, здатність довго зберігати увагу на певних предметах чи об'єктах, а також здатність переключати увагу між об'єктами. За твердженнями І.В.Страхова то збільшується стійкість та зосередженість уваги, які пов'язані з формування та розвитком логічного мислення. Покращується здатність переключати увагу між об'єктами, яка зумовлена переходом від одних навчальних та практичних завдань до інших. Розвивається здатність розподіляти увагу, тим самим даючи можливість одночасно виконувати декілька різних завдань.

Всі вищезазначені психічні явища безпосередньо впливають на результати та успішність студентів. Розвиток всіх цих психічних явищ позитивно впливає й на вивчення іноземної мови. Лексична компетентність є однією з компетентностей, що повинна бути сформована в процесі вивчення мови й полягає вона у засвоєнні студентами лексичних одиниць (ЛО) по темах, які вивчаються. Розвиток мислення дозволяє студентам аналізувати та узагальнювати отриману інформацію, тобто відбирати необхідні ЛО, а також й обирати алгоритм для подальшого запам'ятовування цих ЛО. Розвиток пам'яті відповідно збільшує кількість ЛО, які студент може запам'ятати, а більш того й покращує способи запам'ятовування. Такі вольові якості як: сила волі, витримка, осмисленість, наполегливість й характер мають неабияке значення в процесі вивчення іноземної мови, зокрема ЛО, оскільки студент сам розуміє важливість того, що він робить

й в такому випадку він не потребує контролю ззовні. Розвиток уваги, в свою чергу, сприяє здатності студента довше концентруватись на навчальному матеріалі й при необхідності переходити від одних практичних або навчальних завдань до інших.

Отже, бачимо, що в юнацькому віці відбуваються різні психологічні зміни, які є дуже позитивними для самих юнаків, оскільки вони розкривають нові можливості для кращого оволодіння навчальним матеріалом, у нашому випадку, з іноземної мови, зокрема лексики.

Література

1. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: Кн. 2. Психология образования. — 3-е изд. — М.: Гуманит. Узд. Центр ВЛАДОС, 1997. — 608 с.
2. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. — іК.:Кондор, 2011. — 468 с.
3. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. для студ. ВНЗ — Суми: Університетська книга. — 2007. — 330 с.
4. Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. Вікова психологія. Навч. Посіб. — К.: Центру учбової літератури, 2012. — 384 с.
5. Скрипниченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. 2-ге вид. — К.: Каравела, 2009. — 400 с.

О.В. СЕВРЮКОВА,

студентка комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Т.Л. ДОРОШ,

науковий керівник, кандидат наук з державного управління,

старший викладач кафедри фортепіано комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Музика — це один із видів мистецтва, що супроводжує людину впродовж усього її життя. Вона сприяє розвитку духовної, інтелектуальної, культурної особистості. Тому залучення до цього мистецтва якомога більше людей, особливо дітей молодшого шкільного віку, є нагальною потребою сьогодення. За допомогою музики дитина привчається до справжнього мистецтва, пізнає оточуючий світ, саму себе, свої почуття. Вагому роль у цих процесах має відігравати хорове виховання вокалістів молодшої школи, де всі учасники здобувають знання, докладають спільні зусилля, прагнуть до взаємної вигоди, виробляють уміння й вокально-хорові навички для усвідомленого ставлення до явищ мистецтва.

Теоретичним та практичним підґрунтям роботи стали праці С. Крижанівського, Я. Кушки, О. Ростовського, С. Садовенко з питань розвитку вокально-хорових навичок у молодших школярів. Проте, не зважаючи на значну кількість педагогічної літератури, методика хорового виховання вокалістів молодшої школи постійно оновлюється, збагачується новими підходами в розв'язанні існуючих проблем. Тому це питання й нині залишається актуальним.

Отже, метою статті є висвітлення проблем щодо формування вокально-хорових навичок у молодших школярів.

Автор українського педагогічного словника С. Гончаренко сформулював дефініцію «уміння» та «навички», між якими існує тісний взаємозв'язок: перше поняття — це готовність до свідомих і точних дій, друге — автоматизована ланка цієї діяльності [1]. Щоб виробити ці автоматизовані дії, варто усвідомлювати специфіку музичного виховання в дитячому хоровому колективі, створювати умови для сумісної співтворчості, яскравого виявлення здібностей кожного школяра, набуття ним основних співочих навичок.

Для прищеплення дітям вокально-хорових навичок Я. Кушка, сучасний український викладач музичного виховання, у своїй роботі «Методика музичного виховання дітей» виділяє основні завдання:

- * вокально-технічні (співоча постава, співоче дихання, звуковідтворення, звуковедення);

- * інтонаційно-слухові (стрій, ансамбль, чистота інтонування);

- * мовно-виражальні (дикція, артикуляція) [3, с. 110].

Проте, навчаючи дітей співу, важливим є добір якісного пісенного репертуару. Він має бути різноманітним, цікавим для школярів, позитивно впливати на їхні почуття, сприяти вихованню моральних і вольових якостей, виховувати

любов і повагу до своєї рідної землі, навколишнього світу. Доречно не обмежуватися лише народними піснями, а добирати класичні та сучасні твори дитячих українських композиторів, композиторів різних країн тощо. Різноманітність вокально-пісенного репертуару сприятиме естетичному розвитку хористів.

Отже, добираючи репертуар, слід урахувувати всі аспекти, а саме: діапазон голосів і вікові особливості дітей; складність в інтонуванні (поступовий висхідний чи низхідний рух, хроматизми, стрибки на великі інтервали тощо); доступність у темповому та ритмічному плані; фактурне викладення пісенного твору; твір а саррелла чи з супроводом (під фортепіанну гру чи запис трЗ (мінус). Простота й невеликий діапазон вокально-пісенних творів «сприяють гнучкості голосу, формуванню дихання, координуванню слуху й голосу, умінню співати без напруги, протяжно, наспівно, із задоволенням» [5, с. 32].

Відтворенню пісенних творів, набуттю вокально-хорових навичок передують копітка робота над вправами, розспіванками, за допомогою яких учні виробляють «навички правильного звукоутворення і чистого інтонування, що є основою правильного співу» [2, с. 3]. Виховання правильного співу — це основне завдання в роботі з молодшими школярами, розв'язання якого позитивно впливатиме на їх здоров'я, сприятиме зміцненню голосових м'язів, розвитку дихального й артикуляційного апаратів.

Про колективну вокальну роботу хористів (молодших школярів), що спрямована на формування вокально-хорових навичок, піде далі мова. Практичне заняття зі шкільним хоровим колективом дитячої школи мистецтв № 5 ім. І. Дунаєвського, м. Харкова відбувається в спільній творчій діяльності дітей 6-7 років, які отримують додаткову музичну освіту. Після музичного привітання хлопчиків і дівчат музичний урок продовжується артикуляційними вправами, розспіванками на постановку звуків [л] та [л']. Діти вчаться правильно промовляти (проспівувати) слова з твердою, а пізніше — з м'якою артикуляцією цього звука. Музичний керівник пропонує дітям наступні вправи-промовки:

Ла-ла-ла — я дівчинка мала.

Ло-ло-ло — ми зробили коло.

Ля-ля-ля — гуляє дівтора.

Лі-лі-лі — там лілії цвіли.

Діти проспівують ці склади на одному звуці для вироблення співацького дихання, правильного вокального тону й легкості звучання голосу. Поступово завдання ускладнюється: дітям пропонується співати склади та слова із сусідніми звуками, змінюючи ритмічний малюнок. Такий підхід дозволить школярам оволодіти різними артикуляційними прийомами, моторною технікою, виробити інтонаційну та ритмічну точність. Аналогічні вправи варто виконувати з кожним звуком (щоб подолати проблемні питання в дитячому звуковідтворенні).

Цікавою й пізнавальною для молодших школярів є дитяча пісня «Дощик» (сл. Н. Кулик, муз. А. Мігай). Перед виконанням пісні діти набули можливість сприймати пісню «на слух». Хормейстер із емоційним підйомом продемонстрував її власним співом, ознайомив зі змістом, звернув увагу на твердий і м'який звук [л]: «Дощик ллється цілий ранок». Діти намагались відтворити веселі

краплинки дощичку «кап-кап-кап», співчували зайчику маленькому, закликали його до хати, бо «годі мерзнути, дрижати». Виконання цього твору передбачало розв'язання наступних завдань: робота над штрихом *non legato* для досягнення гнучкості та рухливості голосів у відтворенні образу сіренького зайчика, що бігає під струменями дощових краплинок (штрих *staccato*).

Тобто мова йдеться про те, що в спілкуванні з музикою відбувається цілеспрямований, виховний процес дітей, який впливає на розвиток їх образного мислення, викликає емоційний відгук та бажання відтворювати художній образ у музичних звуках. «У центрі уваги вчителя мусить бути не стільки сам твір, скільки результат його впливу, тобто ті духовні зміни, які виникають у дітей під дією музики», — стверджує О. Ростовський [4, с. 227].

Фізкультхвилинка, що проводилась після пісні, надала дітям можливість переключитись із навчального процесу на короткотривалий відпочинок. Школярі пригадали прислів'я про дощик, розповідали про грайливу, іскристу, веселу краплинку, відтворювали її політ у жестах і міміці (напрямки «згори» і «униз»).

Наступна пісня «Зима» сучасної співачки, українського композитора Лесі Горової. На відміну від попереднього твору, увага дітей сконцентрована на виробленні зв'язного звучання, без поштовхів для відтворення білосніжної сніжинки, яку, щоб «не розтала, відпускаю — нехай *летить*». Діти набували навички безперервного звучання на ланцюговому диханні, спостерігали за рукою хормейстера (співали «за рукою»), який відповідними жестами демонстрував протяжність звуків, їх злитість. У доброзичливій атмосфері, що відбувалась у хоровавому колективі, діти намагались емоційно передати свої думки, що не суперечили художньому образу, виразно вимовляли словесний текст пісні під час співу. У колективній співпраці вироблялась спільна манера виконання, закладались навички професійного співу: чисте інтонування, вокальна техніка, ансамблева узгодженість, артистизм, сценічна впевненість. Підбиття підсумків, оцінювання результатів завершили заняття шкільного хорового колективу.

Спираючись на вищевикладене, можна зробити висновки, що формування вокально-хорових навичок у молодших школярів, які, за певних умов, із автоматичних переростають у свідому дію, закладає міцне підґрунтя для розвитку творчої, інтелектуальної, комунікативної особистості, становлення культурного громадянина українського суспільства. Подальші дослідження цього питання дозволять відкрити нові шляхи розвитку та формування вокально-хорових навичок у молодших школярів.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — Київ : Либідь, 1997. — С. 221.
2. Крижанівський С. Вправи для розспівування / С. Крижанівський, за ред. Ю. Рожавської. — К. : Муз. Україна, 1977. — 79 с.
3. Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей / Я.С. Кушка. — Видання друге, доопрацьоване. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І-ІІ рівня акредитації у 2-х частинах. Частина 1. — Вінниця : Нова книга, 2007. — 216 с.

4. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник / О.Я. Ростовський. — К. : ІЗМН, 1997. — 248 с.
5. Садовенко С.М. Ти, малий, скажи малому... : музична логоритміка / С.М. Садовенко. — К. : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. — 218 с.

А.О. ТРОФИМЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАГМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МІЖКУЛЬТУРНИЙ КОМУНІКАЦІЇ

Формування комунікативної компетенції майбутнього фахівця виступає сьогодні головною метою навчання іноземної мови, оскільки дозволяє надалі використовувати іноземну мову як засіб професійного та міжособистісного спілкування. Сформованість комунікативної компетенції має на увазі вміння: 1) встановлювати контакт з партнером, проявляти емпатію; 2) адекватно використовувати професійну термінологію і мовні формули для вираження комунікативного наміру в ході консультативної та науково-методичної діяльності; 3) домагатися своєчасного прийняття позитивних рішень. Використання прагматичних ситуацій в процесі вивчення іноземної мови сприяють формуванню комунікативної компетенції.

Проблемам формування та розвитку комунікативної компетенції в процесі навчання мови присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених (М. Н. Вятютнев, І. А. Зимова, Н. І. Гез, Є. І. Пассов, І. Л. Бім, В. В. Сафонова, Дж. Савіньон, Г. Піфо, Д. Хаймз, Д. Равен та ін.). Однак, незважаючи на велику кількість публікацій, багато аспектів даної проблеми не отримали належного розгляду. Серед них: нечітке визначення поняття «іншомовна комунікативна компетенція» та її компонентного складу, особливості формування іншомовної комунікативної компетенції, визначення критеріїв і показників її сформованості.

У розумінні всіх складових компонентів комунікативної компетенції та механізму їх взаємодії не існує єдності. Іншомовна комунікативна компетенція має складну багатокомпонентну структуру. Відповідно до моделі, запропонованої в документі Ради Європи (1997), комунікативна компетенція складається з трьох компонентів: лінгвістичного, соціолінгвістичного та прагматичного [5].

Мовленнєва прагматична ситуація — основа функціонування спілкування, включають в себе мету спілкування, явні чи приховані наміри мовця, його поведінкову тактику, мовна поведінка, установки, ставлення мовця до висловлювання і до співрозмовника, організацію висловлювань, вибір тематики та форми комунікацій. Розглянемо всі аспекти трохи докладніше [4].

а) Комунікативні наміри мовця і його мотиви. Вступаючи в мовленнєву взаємодію можна переслідувати різні цілі, явні чи приховані. Основними типовими цілями мовного спілкування є:

- інформаційна — повідомлення / отримання необхідної інформації, яка надає прямий або прихований вплив на вербальну / невербальну поведінку співрозмовника, спрямовану на осмислення ситуації спілкування, надаючи йому свободу у виборі мовно-поведінкової тактики: повідомлення інформації, вираження згоди / незгоди, запит інформації, вираз прихованого волевиявлення;

- оціночно-впливаюча — надання аксіологічного впливу на співрозмовника, вербальне вираження емоційної оцінки, прагнення створити необхідну комунікативну атмосферу, апеляцію до цінностей співрозмовника; - емоційно-впливаюча — визначити емоційний стан співрозмовника: схвалення, похвали, оціночне судження - думку, симпатію, радість та ін.;

- регулятивно-спонукальна — спрямована на управління поведінкою партнера і висловлює безпосереднє спонукування до здійснення дії (порада, прохання, скарга, вимога, наказ, аргументація та ін.) [1].

б) Мовленнєва тактика і типи мовної поведінки.

Використання мовних тактик в ситуативному спілкуванні ускладнено тим, що хід ситуації не може бути запланований заздалегідь у всіх деталях, як це можливо при підготовці до монологічного мовлення, бо невідома мовна поведінка співрозмовника на тій чи іншій стадії розвитку бесіди [1].

Існують різні тактики мовної поведінки. Якщо стратегічною метою є отримання максимуму інформації, можна застосувати мовну тактику «перевтілення». Ця тактика більш характерна для професійного спілкування. Наприклад, тактика «узагальнення» використовується для того, щоб показати, що несприятлива інформація, яка була щойно наведена, наприклад, у випадку з життя, не просто «випадкова» або «виняткова».

«Посилення» спрямовано на кращий або більш ефективний контроль за увагою слухача («привернення уваги»), на поліпшення структурної організації несприятливої інформації, на підкреслення суб'єктивної макроінформації.

«Несподіванка» — використання в мові несподіваної або невідомої інформації.

«Провокація» — на короткий час викликається реакція незгоди з викладеною інформацією, щоб використовувати цей період для підготовки слухачів до конструктивних висновків, для уточнення і більш чіткого визначення власної позиції [4].

«Аргументація» — види повідомлень ті самі, що і у доведенні, але зі спеціальним підбором фактів і упорядкуванням аргументів для переконання і переконання адресата, іноді з поданням тези і аргументів у вигляді невластивих їм висловлювань, додаванням емоційно-оцінного модусу, маніпуляцією з модусами думки і знання.

«Умовляння» — прохання, пропозиція, порада, побажання, нав'язування, зваблення, підкуп та ін.

Ще одним тактичним прийомом і способом реалізації інтенції комунікантів служить ввічливість і солідарність. Категорія ввічливості — це національно-специфічна комунікативна категорія, змістом якої є система стратегій комунікативної поведінки, спрямованих на гармонійне, безконфліктне спілкування.

Важливим для врахування при побудові комунікативної ролі є також ціннісні установки учасників комунікації. Апеляція до загальнолюдських цінностей, таким як моральний обов'язок, доброта, раціональність поведінки є тактичним прийомом досягнення мети.

Література

1. Астафурова, Т. Н. Стратегии коммуникативного поведения в профессионально-значимых ситуациях межкультурного общения (лингвистический и дидактический аспекты): автореф. дис. д-ра пед. наук: 19.00.02 / Т. Н. Астафурова. — М., 1997. — 27 с.
2. Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности: Автореф. докт. диссерт. — М., 1993. — 47 с.
3. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Интернет-журнал «Эйдос». — 2002. — 23 апреля. <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
4. Bogushevich, D. G. A Structural Approach to the Pragmatic Components of Language / D. G. Bogushevich, M. K. Vetoshikina // Proceedings of the 16 International Congress of Linguistics // Conference. — Paris, 1997. — Vol. 16. — P. 17–32.
5. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) a // Secondary Education for Europe Strsburg, 1997.

Розділ 2

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

А.О. ВІНІЧУК,

аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

ВПЛИВ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Сучасний період розвитку вітчизняного театру пов'язаний з пошуками різних засобів театру святкового, ритуального, культового, яким майстерно володіли митці сценічного мистецтва України кінця XIX — початку XX століття. Тому актуальним сьогодні та одним з плідних шляхів оновлення театру вбачається звернення до творчого досвіду корифеїв української сцени, які були фундаторами національного театрального мистецтва, мали глибоке коріння етнічної культури. На початку XXI століття у всьому світі виникла надзвичайно велика потреба у високих стандартах знань із менеджменту у сфері культури. Театр у сучасному світі є одним з найважливіших феноменів культури, що впливає на культурні запити часу і в свою чергу піддається впливу сучасної постмодерністської концепції культурного буття. Культурологів, мистецтвознавців приваблюють можливості дослідження того, як формуються ціннісно-символічні образи світу засобами сучасного театру та створюються, розвиваються та об'єднуються засоби і нові прийоми концертного дійства.

Якщо музичне і шумове оформлення існує стільки ж сотень років, скільки існує сам театр, то до звукотехнічного оформлення режисура почала звертатися тільки в останнє десятиліття. Важливу роль в становленні звукотехнічного оформлення зіграв прихід в театр кваліфікованого спеціаліста-звукорежисера, що зумів поставити на службу театру складну і різноманітну апаратуру. Концертна звукорежисура в сучасному своєму стані у багатьох випадках тісно пов'язана з театральними прийомами сценічної концертної режисури, в основі якої - кращі зразки театральної культури. Точно так же як театральна режисура увійшла на концертну сцену, концертна звукорежисура тісно пов'язана з прийомами театальною звукорежисури. Отже, професійний звукорежисер повинен вміти поєднати ці дуже близькі напрями роботи зі звуком, тому що у сучасному синтетичному мистецтві, театр приходить на концертну сцену, а концертне дійство користується всіма театральними прийомами. Перші твори української театральної літератури з'являються в сімнадцятому сторіччі. Тоді ж деякі з них виходять друком і виставляються на сценах шкільних театрів, насамперед в західноукраїнських єзуїтських колегіях, у Львівській братській школі та Києво-Могилянській колегії. У вісім-

надцятим сторіччю не тільки шкільний театр поширює свою географію, але й кріпацькі трупи при садибах багатих землевласників, аристократів, будуються перші театральні споруди [1].

У 1907 році М. Садовським в приміщенні Народного Троїцького дому був заснований перший стаціонарний український театр. Корифеї, які працювали в театрі від початку свого існування, — визначні постаті не лише в театральній, а й у громадсько-політичній сфері, які працювали в ім'я становлення української національної свідомості — Марія Заньковецька, Марко Кропивницький, Панас Саксаганський, Микола Садовський, та інші. Саме в Київській опереті свого часу відбулася прем'єра вистави «Наталка Полтавка» видатного українського композитора Миколи Лисенка. До вивчення та аналізу театральної діяльності «театру корифеїв» зверталися майстри сценічного мистецтва, чия творчість відбувалося у той же період, а саме: К. Станіславський, І. Мар'яненко, С. Тобілевич, В. Василько, А. Бучма, Б. Горін-Горьянов, Л. Курбас; їх сучасники — театрознавці, письменники, театральні діячі — І. Карпенко-Карий, А. Суворін, Я. Мамонтов, М. Вороний, С. Єфремов, О. Загаров, М. Синельников, А. Недзвінський. До вивчення творчої спадщини корифеїв української сцени зверталися науковці, театральні педагоги в різні історичні періоди: К. Рудницький, Г. Довбищенко, Ю. Косач, В. Максимов, Н. Кузякіна, І. Чабаненко, П. Кравчук, О. Клековкін. Наприкінці XIX століття в українському театрі режисер виступав у трьох іпостасях — антрепренера, актора і, навіть, драматурга. Так, Михайло Петрович Старицький був творцем і режисером театального колективу, в якому ставилися насамперед написані ним же п'єси. Марко Лукич Кропивницький, відомий український актор, був одночасно й антрепренером, й режисером, й драматургом. Микола Карпович Садовський виконував роль антрепренера, актора, режисера.

Простежено, що рідкісне поєднання драматурга, режисера і актора визначило блискавичний підйом українського театального мистецтва. «Слава про Кропивницького, Садовського, Заньковецької, Саксаганського прогрімала по всій Україні та за її межами.. Великою заслугою Михайла Старицького є те, що він не тільки сам писав хороші драматичні твори, а й інших до цього заохочував, коли спостерігав у кому іскру справжнього таланту... Корифеї українського театру жили і творили з глибоким переконанням, що вони творять не пусте діло розваги, а несуть народові користь моральну, надію на волю, на краще майбутнє, несуть і освіту»[7]. Стихійно відмітаючи і свідомо обходячи багато чисельні обмеження, театр корифеїв — так він був названий його прихильниками — став однією з найбільш яскравих подій всеросійського культурного життя тих часів. У ньому блискавично дебютувала геніальна актриса Марія Заньковецька, беззаперечно визнана сучасниками великою актрисою. «Я вчився в неї працюючи поруч з нею, жадібно спостерігаючи все, що вона творила на сцені, - пише у своєму вінку спогадів про М. Заньковецьку відомий український артист Василь Василько, - ці часи залишилися для мене священними, незабутніми сторінками мого творчого життя. Завдяки спілкуванню з такими геніями, як Марія Костянтинівна, я всім своїм єством пізнав, що таке натхнення творчості, що таке високе мистецтво актора. Спасибі за науку! Низько схиляю голову перед світлою пам'яттю генія українсько-

го театру» [4]. Театр корифеїв вражав глядача істинною народністю, художньою органікою спектаклю, їх чітко вираженою і послідовно втіленою самобутньою естетикою. Влучно тут згадати висловлювання К. С. Станіславського у його листі до українського вченого А. Ю. Кримського стосовно діячів українського національного театру корифеїв: «Такі українські актори, як Кропивницький, Заньковецька, Саксаганський, Садовський — блискуча плеяда майстрів української сцени, — увійшли золотими літерами на скрижалі історії світового мистецтва і нічим не поступаються перед знаменитостями — Щепкіним, Мочаловим, Соловцовим, Неделіним. Той, хто бачив гру українських акторів, зберіг світлу пам'ять на все життя» [4]. У постановках Кропивницького, Старицького, Саксаганського виявляються особисті художні знахідки, закладаються основи режисерської культури. Кропивницький вважав особу режисера однією з головних у театрі, яка має диктаторський характер і не грає з публікою, не йде у неї на поводу, а прагне до природності і правди.

Народження Київського театру оперети позначають двома датами 13 січня 1934 року та 14 грудня 1935 року. Тринадцятого січня 1934 року відкрито стаціонарний театр музичної комедії під керівництвом В.Бенедиктова (актори: Н. Родшальський, Р. Робертов, Т.Юдіна, Л. Огарьов, А. Астахов, Ю.Адинська; балетмейстер — С. Томілін та ін.). В 1935 році відбулась перша прем'єра — «Летюча миша» Й. Штрауса, а незабаром і вистава вперше поставлена українською мовою «Продавець птахів» К. Целлера. Упродовж п'ятдесятих років до київської оперети прийшло багато талановитої молоді. Пізніше це будуть визнані майстри: Д. Шевцов, О. Михайлов, К. Мамікіна, В.Борисенко та інші. Період дев'яностих років позначений новими яскравими подіями у творчому житті Київської оперети. Із ними пов'язані імена видатних режисерів, диригентів, драматургів та композиторів другої половини двадцятого сторіччя: В. Бегми, В. Шулакова, С. Сміяна, Д. Шевцова, Б.Шарварка, Ю.Рибчинського, В. Лукашова, та багатьох інших. Репертуар театру наповнювали найрізноманітніші за жанрами та тематикою вистави: «Три мушкетери» М. Дунаєвського, «Товариш любов» В.Льїна, «Фіалка Монмарту», «Принцеса цирку», «Сільва», «Баядера» Імре Кальмана, «Севастопольський вальс» К. Лістова, «Кадриль» В. Гроховського, «Зоряний час», «Сто перша дружина султана» А.Філіпенка. У дев'яностих роках скарбом і гордістю труп театру оперети є поважні майстри сцени, народні артисти України — Т. Тимошко-Горюшко, Л. Маковецька, С. Павлінов, В.Чемена, В.Альошина-Костюкова, О.Трофимчук, О. Кравченко, В.Богомаз, режисер С.Сміян, головний балетмейстер О. Сегаль. За спиною цих метрів — неймовірно цікавий, наповнений різнобарвними кольорами сценічний досвід. З 2003 року Київський театр оперети очолив художній керівник і директор з. д. м. України Б. Струтинський. На сцені оперети почали з'являтися музичні вистави для дітей — «Карнавал казок в Україні», «Білосніжка та семеро гномів» В. Домшинського (режисер Б. Струтинський), «Дюймовочка» Г. Кудінової (режисер О. Андрієнко). З 2003 року було поновлено одну з кращих світових оперет «Летючу мишу» Й. Штрауса (Режисер Т. Тимошко-Горюшко). Великим досягненням театру є відкриття напередодні 70-річного ювілею камерної сцени — «Театр у фойє». Подав ідею і втілив її у життя художній

керівник-директор київської оперети Б. Струтинський. «Театр у фойє» задумано як пошукову майстерню для творчої самореалізації акторів і режисерів. Кращими виставами на камерній сцені стали «Звана вечерея з італійцями» (режисер Б.Струтинський), «Моя чарівна леді» Ф. Лоу, «Театру у фойє», «Кавова кантата» Й. С. Баха, «Фіалка Монмартру» І. Кальмана, режисер-постановником якої є С. К. Сміян — н. а. України, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка. За 74 сезони театр здійснив понад 200 постановок українських та зарубіжних авторів, короля української оперети О. Рябова, І. Дунаєвського Д. Шевцова, класичні оперети Й. Штрауса, Ф. Легара, І. Кальмана, Ж. Оффенбаха, Ф. Лоу, Л. Бернстайна, Д. Гершвіна. На сьогоднішній день художній керівник театру Б. Струтинський виводить київську оперету на якісно новий професійний та іміджевий рівень. Театр стрімко опановує нові театральні жанри, вводячи до діючого репертуару мюзикли, камерні вистави і в тому числі сучасну постановку танцювально-пластичного шоу «Танго життя». Театр здійснює широку гастрольну діяльність по Україні та за кордоном, де з великим успіхом презентуються нові постановки Київської оперети.

Отже, театр корифеїв був по своїй суті явищем дуже «театральним», зовсім не підкореним завданням інтерпретації драми і ніяк не обмежений нею. Цей театр не намагався побудувати «четверту стіну» і багатьом чому зберіг яскраву мальовничість, соковиту фарсовість, побутовий сарказм, проникливий ліризм народного мистецтва. Українські драматичні колективи, які формувались у 1920 році в тій або іншій мірі відштовхувались від заштампованих форм традиційного театру. Виникає навіть поняття театру і актора «європейських форм», тобто здатного працювати на європейській класиці. На основі вивчення наукових праць з питань художньої творчості з'ясовано, що значна кількість дослідників різних напрямів (філософів, мистецтвознавців, психологів, педагогів) вбачає основу художньої діяльності у грі. Для прикладу, відомий філософ К. Гросс стверджує: « Навіть не будучи грою, художня творчість, мистецтво має ігрове начало, ігровий аспект. Власне, ігрове начало художньої діяльності безпосередньо є джерелом естетичної та художньої насолоди, засобом розваги та відпочинку людини» [2, с. 144-145]. Музика, образотворче мистецтво, література, хореографія - весь синтез мистецтв в театральній практиці існує, ймовірно, стільки ж часу, скільки існує сам театр.

Література

1. Всеобщая история архитектуры. - М., 1972, 1-10т.;
2. Гросс К. Введение в эстетику / К. Гросс. — К. : Харьков, 1989. — 246 с.
3. Мар'яненко І. О. Минуле українського театру. Зустрічі, творча праця / Іван Олександрович Мар'яненко. — К. : Мистецтво, 1953. — 181 с.
4. Недзвідський А. В. Василь Василько: Нарис про життя і творчість / Андрій Володимирович Недзвідський. — К. : Мистецтво, 1981. — 116 с.
5. Синельников М. М. Спогади / Микола Миколайович Синельников. — К. : Мистецтво, 1935. — 184 с.
6. Театр Марка Кропивницького (минуле і сучасне). Альбом. Авт.-упор. В. Шурапов. — Кіровоград: ПВЦ «Мавік», 2004. — С. 209.
7. Українська культура другої половини XIX століття, том 4, книга 2. — Київ: «Наукова думка», 2005. — С. 363.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА-МУЗИКАНТА

В сучасних умовах розвитку суспільства зростає значення формування гармонійно розвинутої, суспільно активної людини, посилення виховної функції вищої школи, від якої вимагається підготовка високоосвічених спеціалістів, здатних до прийняття креативних рішень, самостійності, відповідальності, зацікавленості в якісному навчанні. Студенти повинні мати можливість та умови для розвитку особистісних та професійних якостей, творчої індивідуальності. У контексті парадигмальних засад сучасної мистецької освіти, її діалогової стратегії особливе місце у багатогранному процесі формування особистості музиканта-виконавця, майбутнього вчителя мистецьких дисциплін займає самостійна робота студентів.

Життєвим досвідом доведено, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці і дії будуть дійсно міцні.

Навички самостійної роботи потрібно прищеплювати студентам ще з перших кроків навчання гри на інструменті тому, що розвивати їх в подальші роки навчання значно важче.

Для успішних музичних занять, для розвитку навичок самостійної роботи надзвичайно важлива працелюбність самого студента. Багато представників сучасної педагогічної науки надають великого значення працелюбності, яка має колосальний вплив на розвиток всіх інших здібностей студента.

Практична робота видатних виконавців доводить, що тільки приділяючи багато часу самостійній роботі, можна досягнути позитивного вирішення виконавських завдань.

Самостійна робота є свідомою діяльністю, яка завжди мотивована і пов'язана з вольовими якостями особистості. Тому ефективність самостійної роботи залежить від правильної мотивації (мотив розглядається як поштовх, спонукання до дій, вчинків людини, що спрямовані на задоволення потреб). Прослідковується пряма залежність позитивного ставлення до навчання від наявності в студента позитивних мотивів до навчання. До факторів, що сприяють формуванню у студентів позитивних мотивів належать: усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичної і практичної значущості знань, які засвоюються; професійна спрямованість навчальної діяльності; вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в процесі навчальної діяльності. Одним з таких мотивів є концертний виступ студента, що являється найважливішим етапом роботи музиканта-виконавця.

Велике значення у плануванні самостійної роботи студента мають рекомендації, вказівки та поради викладача. Студентам необхідна різнопланова педагогічна підтримка у пошуку та оволодінні прийомами і способами ефективної самостійної навчальної роботи. Разом з педагогом студент повинен стати актив-

ним учасником навчального процесу, тобто, самостійно шукати матеріал та способи вирішення поставленої проблеми в набутті знань. Це дозволяє їм відійти від стандартного мислення, стереотипу дій, спонукає до отримання знань.

Завдання педагога полягає у правильній організації навчальної діяльності, у чергуванні форм і методів самостійної роботи. Діяльність викладача в організації самостійної роботи студентів повинна мати в основі індивідуально-орієнтований підхід, розробити завдання різного рівня складності.

Допомагаючи студенту в організації самостійної роботи, викладач не повинен переизантажувати його, ставити перед ним непосильні завдання тому, що це може призвести до втрати віри в свої можливості. В плануванні самостійної роботи важливо привчити студента до систематичних самозанять, що закладе добру основу для розвитку практичних навичок гри на інструменті і виконавської майстерності.

В практиці викладача зустрічаються студенти, в яких відсутні навички самостійної роботи в процесі оволодіння інструментом (особливо це стосується студентів молодших курсів). Тому перед педагогічним керівником стоїть завдання не лише досягти оволодіння інструментом, а й навчити студента самостійно вчитися. Відтак, для ефективного оволодіння студентом навичками самостійної роботи педагогу слід оптимально забезпечити поєднання аудиторних занять та самостійних, підбираючи методично виправдані засоби та прийоми навчання, забезпечуючи його необхідною методичною та нотною літературою. За такого підходу самостійна робота перетвориться в творчий процес і буде здійснюватися ненав'язливий контроль за організацією, ходом та якістю самостійної роботи студента. Навчившись самостійно працювати, студент отримує можливість суб'єктивно підійти до трактовки навчального матеріалу, вкласти у виконуваний твір власну інтерпретацію.

Отже, на сьогодні формування навичок самостійної роботи студента є пріоритетним напрямом сучасної школи і відповідає вимогам часу. Реалізація цих вимог — запорука підготовки висококваліфікованих творчих особистостей. Без набуття навичок самостійної роботи, без стійкого бажання вдосконалювати свої знання в процесі самостійної роботи молодий спеціаліст не спроможний на практичній роботі відповідати сучасному рівню науки і мистецтва. Будь-яка справжня освіта досягається шляхом самоосвіти. Далеко не всі студенти чітко уявляють суть самоосвіти. Самостійна підготовка до занять, вирішення завдань, і т. д. належать до самоосвіти, проте разом з цими обов'язковими, передбаченими навчальними планами, роботами, багато студентів залежно від наукових, професійних інтересів, нахилів і здібностей паралельно вивчають, набувають знань і умінь з інших наукових чи практичних областей, що поглиблює і розширює їх інтелектуальний розвиток (дуже часто студент-виконавець опановує професію диригента, чи гру на іншому інструменті). Самоосвіта тісно пов'язана з самовихованням, формуванням дисципліни, виробленням наполегливості, сили волі. Саме вона здатна забезпечити постійний ріст професійної кваліфікації і самовдосконалення фахівця, сприяє удосконаленню стилю діяльності, спонукає до творчого пошуку.

Література

1. Гебос А.И. Психология познавательной активности учащихся (в обучении). — Кишинев; Штиница, 1975.
2. Козаков В. А. Самостійна робота студента як дидактична проблема. — К., 1986.
3. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. Конспект лекций. — М.: Изд-во Московского ун-та, 1971.
4. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.Л.Ортинський — К.: Центр учбової літератури, 2009.

У.В. ПЕРХАЛЮК,

викладач спецдисциплін Тереховлянського вищого училища культури

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКА АМАТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Проблема підготовки керівника аматорського колективу народних інструментів в галузі народно-інструментального мистецтва має особливе значення, оскільки від них значною мірою залежить відродження національної культури, розвиток художніх традицій, формування у громадян нового соціально-художнього світогляду, ціннісних орієнтацій та мислення. Тому у вищому училищі культури домінантою навчального процесу повинно стати формування нового покоління майбутніх керівників аматорських колективів народних інструментів, спроможних вийти за межі навчального предмета, своєрідного транслятора традицій народно-виконавської культури, гідно виконувати функцію організатора дозвіллієвої діяльності.

Мета статті - розкрити особливості технологічного забезпечення якості інструментально-виконавської підготовки майбутнього керівника аматорського колективу народних інструментів.

В галузі мистецької освіти означеною проблемою дослідження займаються вчені: І.Малашевська, Н.Семенова, І.Шинтяпіна, В.Волкова, Н.Згурська, Н.Мозгальова, І.Барановська, Л.Паньків, О.Пехота, А.Алексюк, В.Бондар, І.Дичківська, С.Карпенчук, Л.Кащинська, О.Савченко, С.Сисоєвої та ін.

Управління якістю інструментально-виконавської підготовки керівника аматорського колективу народних інструментів пов'язане з пошуками нових підходів до організації навчання гри на музичних інструментах. Одним з них може стати впровадження інноваційних технологій у навчальну практику, що дозволить ефективно управляти даним процесом, отримувати результати у відповідності із запланованими цілями.

Як зазначає, переважна кількість науковців, термін «технологія» (з грецької — мистецтво) в галузі педагогіки має неоднозначну трактовку. Її вважають: складовою теорії і практики, в основі якої чітка організація педагогічної системи, спрямована на досягнення педагогічних результатів (П.Мітчелл); систематичним методом планування, застосування і оцінювання всього процесу навчання і за-

своєння рівня знань шляхом урахування людських і технічних ресурсів та взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти (матеріали ЮНЕСКО); більш або менш жорстко запрограмованим (алгоритмізованим) процесом взаємодії викладача і студентів, який гарантує досягнення поставленої мети [1, 47]; проекцію теорії навчання на діяльність викладачів і студентів [4, 432; 363]. Іншими словами, технологічність означає перехід на якісно новий ступінь ефективності, оптимальності, науковості освітнього процесу.

Пошук шляхів підвищення якості інструментально-виконавської підготовки майбутніх керівників інструментальних колективів спричинив аналіз та узагальнення найбільш відомих технологій навчання. Серед них широко розповсюджена у фаховій підготовці технологія групової навчальної діяльності. Вона походить від белланкастерської системи, Дальтон-плану та бригадно-лабораторного методу, який у 30-50 роках ХХ століття перетворився в універсальну форму організації навчального процесу. Сутність технології полягає у створенні сприятливих умов для сприймання і усвідомлення групового навчального завдання та його успішного розв'язання. Завдяки такій технології виникають можливості для формування у майбутнього керівника рис успішного професіонала, а саме: ініціативності, активності, впевненості у своїх силах та здібностях, здатності до нестандартних дій, уміння доводити справу до кінця, потяг до самостійної роботи. У практиці мистецького навчання технологію групової навчальної діяльності використовують в процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін (І.Малашевська, Н.Семенова) та диригентської підготовки (І.Шинтяпіна), на індивідуальних заняттях з основного музичного інструмента (В.Волкова, Н.Згурська, Н.Мозгальова), в процесі ансамблевого музикування (І.Барановська, Л.Паньків). Учені, працюючи над проблемою, виявили значні потенційні можливості даної технології у підвищенні якості навчання майбутніх фахівців, у вирішенні багатьох виховних і розвиваючих завдань, серед яких — швидке занурення у навчальну діяльність, розвиток уміння пристосовуватися до темпу роботи колективу, формування позитивного ставлення до навчання та здатності до естетичного спілкування з учасниками колективу [2].

Креативно-інноваційна стратегія творчих технологій спрямована на створення в навчальному закладі такого середовища, в якому поєднуються оновлені й нові навчальні дисципліни, інноваційні освітні технології, націлені на оволодіння прийомами художньо-творчої діяльності. На успішне функціонування даних технологій, впливає фактор відносин (характер стосунків між викладачем та студентами), фактор емоційної самореалізації (диференційована за змістом організація навчального процесу), фактор творчості (розвиток творчих здібностей, самодіяльності, вільне вираження свого «Я») [3, 167]. Крім того, зазначає О.Пехота, хороший результат дає дотримання принципів розвитку, самодіяльності, самоорганізації навчально-виховного процесу, які сприяють формуванню творчих здібностей, навичок і вмінь.

До різновидів технологій формування творчої особистості належить технологія «колективної творчості і виховання» А.Макаренка. В її основі — розвиток пізнавально-світоглядної (погляди, переконання, ідеали), емоційно-вольової (по-

чуття, прагнення, інтереси, потреби) і діяльнісної (уміння, навички, звички, здібності, риси характеру) сфер особистості. Базовим компонентами технології вважаються ситуації — взірці і колективна організація діяльності, емоційна насиченість колективного життя та суспільне спрямування діяльності колективу. Успішність колективних творчих справ, на думку сучасних українських вчених (А.Алексюк, В.Бондаря, І.Дичківської, С.Карпенчук, Л.Кацинської, О.Пехоти, О.Савченко, С.Сисоєвої та ін.) визначається низкою психолого-педагогічних умов: створення колективу на основі прагнення до високих ідеалів; колективне планування організації та аналізу спільних справ, взаємин, вчинків; єдність життєво-практичного та виховного спрямування для гармонійних взаємовідносин всередині колективу; творчий характер кожної справи (здійснення неперервного пошуку найкращих рішень). На етапі колективного планування успіх багато в чому залежить від довірливого стилю стосунків, від особистості лідера, його доброзичливості, емоційної щирості, бадьорого настрою, моторного тону та радісного світовідчуття. Крім того, дана технологія передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємини між викладачем та студентом, де вони рівною мірою почуваються відповідальними за якісне виконання художньо-творчих завдань.

Упродовж десятиріч активно впроваджуються інформаційні технології навчання (кейс-технологія, інтернет-технологія, телевізійні технології). Використовуючи ці технології, майбутній керівник навчається володіти принципами творчої співпраці, стає носієм нового мислення, успішним професіоналом, здатним до проектування та перепроєктування своєї діяльності в умовах інформативного суспільства.

Вагомим компонентом розробленої і структурованої системи освіти у наш час є проектна технологія (Дж.Дьюї), за допомогою якої реалізується безпосередній зв'язок навчального матеріалу з життєвим досвідом студентів на основі пізнавальної і творчої взаємодії з викладачем в процесі реалізації практичних завдань (проектів). Послідовниками Дж.Дьюї, В.Кілпатріком, Є.Коллінгсом і російським педагогом С.Шацьким.

Ефективність проектних методик в музичній освіті, на наш погляд, обумовлена наступним: проектні методики особистісно-орієнтовані (а саме цей аспект навчання є одним з провідних в мистецькій галузі); навчання в ході реалізації проекту, спрямоване на зростання інтересу до майбутньої професійної діяльності; в проектних методиках взаємовідносини між викладачами та студентами суттєво відрізняються від традиційних методів навчання (це дозволяє якісно контролювати та оцінювати досягнуті результати). Отже, технологія навчання в галузі інструментально-виконавської підготовки — це педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проект навчально-виконавського процесу з високим ступенем ефективності, надійності і гарантованості результату. В її основі лежить проектування високоефективної навчально-виконавської діяльності тих, хто навчається, і управлінської діяльності викладачів, за умови урахування особистісних якостей обох сторін, оптимальності і відповідності дидактичним принципам, направленості на активізацію пізнавальної та творчо-виконавської діяльності студентів.

На цих положеннях ґрунтувалось створення варіанту художньо-виконавської технології інструментально-виконавської підготовки, за якою, управління якістю інструментально-виконавської підготовки розглядається у дослідженні як складний, цілеспрямований, неперервний організаційно-технологічний процес впливу суб'єкта управління (викладача) на керований об'єкт (студента), що здійснюється на основі науково-методичних та організаційних вимог з метою досягнення запланованого успіху.

Викладачам мистецьких закладів необхідно постійно працювати над прищепленням студентам умінь планувати і раціонально використовувати вільний час. Останньому сприяє отримання студентами своєчасної і достатньо повної інформації про культурні заходи, що відбуваються в місті. Саме тому у навчальному закладі доцільно розвішувати афіші найцікавіших концертів, репертуарні плани театрів, об'яви про музейні виставки. Традиційним повинно стати відвідування студентами і викладачами всіх прем'єрних спектаклів драматичного театру, участь у клубах любителів театру і класичної музики, творчі зустрічі з акторами і режисерами, відвідування майстерень відомих художників. Обговорення цих заходів активізує пізнавальний інтерес, творчу активність, естетичне сприйняття, спрямовує на удосконалення інтелектуального потенціалу та виконавської підготовки.

Урізноманітнювати й активізувати індивідуальні заняття допоможе створення аудіо та відеотеки концертних виступів студентів. Виконуючи функцію «наочного посібника», вона слугуватиме розвитку умінь спостерігати та аналізувати, робити обґрунтовані висновки і оцінки щодо власного виконання, ефективності застосованих на практиці методів. Перевагою відеозапису як засобу професійно-педагогічного тренінгу, є можливість багатократного перегляду уроку, концертного виступу або його частини, паралельного коментування змісту, аналізу структури, використаних прийомів, мови і виконання викладача, емоційного стану студента.

Проектом передбачено також знайомство з різними методиками організації пізнавальної діяльності студентів, зокрема: проведення виховних годин, організації екскурсій, лекцій-концертів, тематичних-вечорів, постановки музично-ігрових вистав тощо. Відтак, оволодіння даними методиками, сприятиме формуванню умінь орієнтуватися у царині мистецтва, основних його видах і жанрах, визначати художню та педагогічну цінність мистецького твору, організовувати різноманітні мистецькі заходи відповідно до віку слухачів, генерувати вартісні зразки національного виховання шляхом зустрічей з місцевими музикантами-новаторами. Протягом реалізації проекту майбутні фахівці отримують знання щодо жанрової і видової специфіки мистецтва, особливостей впливу мистецтва на розвиток особистості, принципів побудови програми для лекцій-концертів.

Таким чином, технологічну основу інструментально-виконавської підготовки майбутніх керівників аматорських колективів народних інструментів, стосовно нашого дослідження, складає система інноваційних проектів, тобто така інноваційна форма організації навчання, комплексний характер управління якою ґрунтується на науково-методичному та технологічному забезпеченні, активній взає-

модії всіх суб'єктів процесу навчання і спрямований на реалізацію цілей і завдань дослідження. Відтак, процес інструментально-виконавської підготовки, зокрема, майбутнього керівника аматорського колективу народних інструментів ми визначаємо як цілеспрямовану свідомо-організовану, динамічну взаємодію навчання і виховання, котра дозволяє удосконалювати методичні знання, виконавські уміння і навички, вирішувати суспільно-необхідні завдання мистецької освіти і розвивати успішну творчу індивідуальність.

Література

1. Махмутов М. И. Педагогические технологии развития мышления учащихся / Махмутов М.И., Ибрагимов Г.И., Чошанов М.А. — Казань, 1993 . — 88 с.
2. Мозгальова Н. Г. Теоретико-методичні засади інструментально-виконавської підготовки вчителя музики: монографія / Н. Г. Мозгальова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Вінниця: Меркюри-Поділля, 2011. — 486с.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие / Г.К.Селевко. - М.: Нар.образование,1998. — 256 с.
4. Щолокова О.П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей / О.П.Щолокова. // Теорія і методика мистецької освіти. - 2007. - Вип4(9). — С.11-15.

Н.С. СУШКО,

викладач фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін
Теребовлянського вищого училища культури

ТРАДИЦІЇ ВЕЛИКОДНІХ ГАЇВОК НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Воскресіння у душі й на устах, воскресіння у всьому...
М. Людкевич

Великдень — свято велике і радісне... Радісне, бо для всіх, для старої бабусі і молодих господарів, для юних, і навіть для тих малих діток, котрих усміхнені і щасливі матері тримають на руках при голосистих гаївках...

Великдень, бо Великий День весняного оновлення природи. Великдень, бо воскрес із мертвих. Ісус Христос, який після хресної дороги морального приниження і кривавих ран встав, щоб принести людям радість, віру і надію у перемогу добра і злагоди... Свято, яке очищає «од всякої скверни» людські душі. Велике свято! Бо аж три дні лунають гаївки, ігри, розваги.

Великдень ще називають Пасхою, бо за Старим завітом в цей день ізраїльський народ освячував хліб на честь звільнення від єгипетської неволі. Паска в ізраїльтян — це звільнення людей від гріхів, які звершив Христос.

Отже, Великдень — це свято весни, свято воскресіння землі та природи в цілому до нового життя. На Великдень, кажуть, сонце «грає», тобто в час сходу, то здіймається, то опускається за обрій. Вважається, що хто не проспить тої хвили, той буде щасливим і здоровим увесь рік.

Важливу роль відіграє сповідь, щоб наші серця були чистими, тоді ми зможемо говорити про кризу духовну. Ми часто говоримо про любов до України. Є така заповідь: люби свою матір і батька. Якби у нас була справжня любов до України, то у нас не було б тих протистоянь, цих незрозумілих політичних ходів. Тоді було б бажання будувати свій рідний край. Це буде тоді, коли ми будемо серцем чисті. Ісус Христос сказав: «Якщо не будете чисті як ті діти, то не увійдете в Царство небесне».

Великодні гаївки, традиції. Гаївки, веснянки-українські народні обрядові пісні. Вони беруть свій початок ще з дохристиянських часів. У них показувався процес роботи на землі, збирання урожаю. У християнських гаївках показується радість від приходу весни та Воскресіння Христового. Це найбільше і найсвітліше свято усього християнського світу. Празник Пасхи багатий не тільки величними Богослужіннями, радісними співами і глибоко символічними обрядами, але й народними звичаями, традиціями: виготовлення крашанок і писанок, осв'ячення великодніх кошиків, основою яких є паска, яйце з тертим хроном, масло, сир, ковбаса.

Великодні гаївки водять на Великодні свята. Кожна місцевість має свої традиційні гаївки. Вони відображають особливості кожного регіону. У нас, на Тернопільщині, гаївки водять на третій день Великодніх свят біля церкви. На Великдень, який припадає на квітень-травень місяць, природа вже починає розвиватися. І настає пора активних ігор на відкритому повітрі. Так як до Великодня триває завжди великий піст, тому розваги починаються тільки на свята.

Гаївки є дуже важливим елементом народного фольклору, який, можливо, дещо змінюється з плином часу, проте не втрачають своєї важливості у розвитку української культури. Гаївки переважно зводяться до того, що всі учасники відтворюють рухами те, про що співається. Коло в гаївках наче символізує нескінченність життя.

Слово «гаївка», на думку дослідників, походить від слова «гай». У деяких місцевостях їх зовуть «гагілками», «ягілками», «явівками», «галагілками»... На Наддніпрянщині гаївки називають веснянками. При багатьох співах-гаївках дівчата, тримаючись за руки, ходять зигзагоподібним шнуром («кривим танцем»). Як зауважує один дослідник, «точно так, як би поміж деревину ходили». Гаївки, як відомо, - найпоширеніша назва пов'язаних із воскресінням природи ігор-хороводів.

Після тривалого, великого посту молодіжні забави, грайливі пісні оживляли кожную місцевість, особливо сільську. На Великдень, поснідавши свяченими яйцями, паскою і всім, що Бог послав у найбільше свято, молодь на майдані коло церкви починала водити гаївки. Батьки, діди та діти групувались довкола майдану — милувалися. Жінки мали нагоду наговоритися про всяку всячину, чоловіки розмовляли про весняні роботи, про ціни на збіжжя, на худобу, про громадські справи. Діти хвалилися писанками — чия краща. Час від часу лунали вистріли — хлопці біля церкви салютували, вдаряючи спеціальним молотом об камінь, били у дзвони. Дівчата водили гаївки.

У сьогоденних гаївкових хороводах беруть участь не тільки дівчата, а й хлопці. Це у таких гаївках, як: «Ми кривого танцю йдемо», «Ми голубку (голуба) уловили», «Чому Галю не танцюєш?» , «Ой ніхто там не бував, де ся явір розвивав...», «Хто бував, хто видав, хто видав мою жону на торзі?...» та інших.

У гаївках воздається хвала весні, і водночас молодості: «А вже ж весна воскресла! А що ж вона принесла? Весняну росу, Дівочьку красу... Замовляннями, пантомімою молодь благословляла «мак», «просо», «грушу» на рясний урожай.

Також гаївка дає шляхетну можливість хлопцеві і дівчині натякнути одне одному на закоханість (скажімо, при словах: «вибирай си... щонайкращу дівку» хлопець, звичайно, зупиняє свій вибір на своїй симпатії). У гаївках дівчата часто кепкують із хлопців, насамперед зі старих кавалерів, - трапляється й навпаки: «Летить хмара паперова»...

Дівчата і хлопці беруться за руки і водять танок навколо церкви у вигляді шнурка або крученого танцю. Це коли останній переходить зразу попід руку поміж третім і четвертим та веде за собою аж до першого ведучого танцю, - і так уже стає останнім у танці. Гаївку водять доти, поки дівчат усіх не назвуть на ім'я.

«Летить хмара паперова,
Гарна дівка Іванова.
Гарна, гарна, гарно ходить,
За собою хлопців водить:
То Михайла, то Степана,
Ото з неї дівка файна!»

(Співають ті ж слова, тільки міняють імена батьків)

Наприклад: летить хмара паперова, гарна дівка Степанова і далі за змістом.

Із гаївок-забав найбільш поширений так званий «Ремінець». Дівчата й хлопці впереміш стоять у колі обличчям до середини. Руки тримають складеними за спиною. Усі співають гаївку:

- Сам ходжу, сам ходжу...
- Де ти, діти подівав?
- Мор виморив, дощ витопив,
- Іно я ся сиротонька, на біду лишив...

Поза колом в такі гаївки ходить хлопець чи дівчина з справжнім ремнем, непомітно вручає його комусь у руки — і новий володар (володарка) ремінця, виждавши для ефекту, поки вручальник відійде від нього, несподівано вдаряє сусіда (сусідку) справа. Той (та) утікає, поки його (її) не впустять у стрій кола. Б'ють ремінем, звичайно, злегка, хоча іноді, попри жарти котрась із дівчат й уперіщить якогось зухвалого хлопця. Якщо той, хто мав бути битий, здогадається чи підгледить, що у сусіда — ремінець, втікне швидше й зуміє десь приткнутися в стрій, то називається: «пропало». Коли втікач стає у коло, той, хто доганяє, непомітно передає ремінець в інші руки і так само стає між гравців.

Іноді одна гаївка триває досить довго. Гаївку «Жучок» водять хлопці і дівчата. Молоді стають у два ряди одне навпроти одного, попарно переплітаючи руки, утворюючи «жучкові» доріжку. «Жучком» вбирають невеличку дівчинку. По руках «Жучок» іде тою доріжкою до її «голови», а остання пара перебігає на початок доріжки. Тож вона для «Жука» і не закінчується... цю гру учасники супроводжують словами гаївки:

Ходить Жучок по дубині,
А жучиха — по ялині.
Грай, Жучку, грай, небоже,
Най Ті Господь допоможе.
А хто хоче Жучка мати,
Треба йому їсти дати.
Грай, Жучку.
На Жучкові черевички.
Бо сам Жучок невеличкий.
Грай, Жучку...

От так і лине Гаївка на Великдень: радіє, сумує, жартує, пританцьовуючи до першої вечірньої зорі.

Моя мила гаївко,
Ой же ж тебе тільки:
В неділю ся зачила —
У вівторок ся скінчила!

Гаївок є дуже багато. Серед маленьких дітей популярною є гаївка «Соловійчику». Дівчата беруться за руки і водять колом гаївку, а в середині кола ще одна дівчинка, яка традиційно виконує дії, про які співають інші.

Соловійчику
Соловійчику, спадку, спадку,
Чи бував ти у нашім садку?
Чи ти видів, як сіють мак?
Ось так, ось так, ось так сіють мак.

Соловійчику, спадку, спадку,
Чи бував ти у нашім садку?
Чи ти видів, як росте мак?
Ось так, ось так, ось так росте мак.

Соловійчику, спадку, спадку,
Чи бував ти у нашім садку?
Чи ти видів, як цвіте мак?
Ось так, ось так, ось так цвіте мак.

Соловійчику, спадку, спадку,
Чи бував ти у нашім садку?
Чи ти видів, як їдять мак?

Ось так, ось так, ось так їдять мак.
Бажаю усім стати частиною виконання традиційних великодніх, гаївок!
Христос Воскрес! Воскресне Україна! Радіймо і будьмо достойними нащадками нашого Великого Спасителя.

Література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. — Мюнхен, - 1958.
2. Губ'як В.Д. Великодній кошик. Тербовля: Мелос, - 2002.
3. Кришук М.М. Читанка з народознавства. Тернопіль, - 1993.
4. Храплива-Щур Л. Українські народні звичаї в сучасному побуті. — Львів «Фенікс»; 1990.
5. Часопис. Тернопіль, 1991.

Л.С. УКРАЇНЕЦЬ,

викладач Тербовлянського вищого училища культури

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА-ДУХОВИКА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СПЕЦІАЛЬНИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

Самостійна робота супроводжує любого інструменталіста протягом всього творчого життя. По-перше: тому, що самостійні заняття на інструменті молодому музиканту прокладають дорогу в майбутню музичну діяльність. Ця форма роботи потребує пошук нових шляхів на покращення навчання та виховання виконавця. Ця робота є не можливою без знань механізму організації самостійної роботи. З педагогом по спецінструменту кількість годин складає дві-три години в тиждень. Тому викладачу по спеціальності необхідно чим скоріше допомогти учневі правильно спланувати і організувати потрібний режим занять вдома. Бажано, щоб ці заняття проходили без примусу. Студентові слід втлумачити думку проте, що самостійні заняття є додатковим обов'язком, а не видумкою педагога. Якість самостійних занять виражена в умінні досягнення поставленої мети та відповідальному відношенні до занять на інструменті.

Музикант-духовик має пам'ятати, що робота органів дихання, губ, язика і пальців в процесі гри носять специфічний характер (видих в інструмент під тиском, або так-званою «опорою») і затримкою цього процесу в часі, короткий вдих; функції губ, які облягають мундштук і язика, координація пальців і т. д. Кожний виконавський компонент має проходити під контролем свідомості. Учень зобов'язаний самостійно займатися не тільки регулярно, але й ціленаправлено, розуміючи при цьому для чого виконується та чи інша вправа. Тому, ні одна, навіть найлегша вправа, не повинна виконуватись механічно, так як вони прирівнюються до марної трати сил і часу.

Організація домашніх занять пов'язана з виконанням цілого ряду принципів, а саме: регулярність, систематичність і послідовність, доступність, міцність засвоєння знань, а також під контролем свідомості.

Принцип регулярності самостійних занять походить із принципу систематичної роботи, що приводить до вдосконалення навиків і вмінь гри на інструменті.

Принцип послідовності повинен виходити із принципу доступності. Він дозволяє за невеликий проміжок часу забезпечити засвоєння матеріалу більш впевнено і в більшому обсязі.

Принцип міцності засвоєння знань вимагає усвідомлення набутих знань, умінь та навиків. Він забезпечує використання їх на практиці.

Принцип систематичності та послідовності в навчанні заключається в тому, що наступні домашні завдання спираються на попередні і ведуть до засвоєння нового матеріалу. Учень разом з педагогом мають спільно вирішити з чого починати і чим закінчувати самостійну роботу на інструменті.

Виконання тривалих звуків повинно бути своєрідною ранковою «зарядкою» музиканта, мета якої — привести виконавський апарат в «форму», в робочий стан.

Гами і арпеджіо потрібно навчитися грати без нот (доступному для даного учня темпі і в межах засвоєного діапазону). Головне завдання в роботі над гаммами - не бажання до швидкого темпу, а вдосконалення інтонування, покращення координації руху пальців з роботою язика, досягнення повноти рівності звучання регістрів, строгого ритму і т. д.

Методика роботи над етюдами і п'єсами має багато спільного з методикою роботи над гаммами і вправами. Ніколи не слід зводити цю роботу до багаторазового програвання етюду чи п'єси від початку до кінця. Ознайомившись з нотним текстом учень може приступити до вивчення найбільш трудних місць в повільному темпі, виконуючи інші вказівки автора. Таке вивчення етюду або п'єси порівнюється до розгляду товару через збільшуваче скло.

При оволодінні складними пасажами велику роль відіграє гра їх в різноманітних штрихах та варіантах, результатами чого є чітке і зрозуміле «вимовляння» кожного звука.

В роботі над етюдами і п'єсами велику трудність для учнів складають питання фразування, побудови музичного твору: не завжди вірно визначається початок і закінчення фраз, речень, не відразу встановлюються кульмінації, не вміло виконуються ритмічні та агогічні вказівки. В цьому відношенні допомога викладача є неоцінимою.

Систематичність та послідовність в навчанні дозволяють за найкоротший період досягнути найбільших результатів. Ці принципи найбільше реалізуються в змісті навчальних програм.

Але неможливо розраховувати на успіх тоді, коли викладач активно повчає, а учень не бере участі в процесі засвоєння знань, умінь та навиків. В цьому випадку працює принцип свідомості та активності учня.

Тільки використання дидактичних принципів в сукупності дає можливість для виконання завдань музичної освіти.

Слід відмітити, що домашні заняття музиканта потрібно хронометрувати, в іншому випадку вони будуть зменшуватись.

Підбираючи домашнє завдання для студента-духовика викладач має виходити із фізичного розвитку учня та рівня його підготовки. При цьому ще враховувати його художньо-естетичні інтереси, темперамент, його здібності.

Домашні самотійні заняття викладач формує в класі під час уроків зі спеціального інструменту. Учень має добре усвідомлювати з якою метою, для чого і як правильно працювати над тим чи іншим інструктивним чи художнім матеріалом. Викладач перевіряє, визначає і оцінює якість знань, умінь та навиків студента. При цьому важливою дидактичною функцією контролю є забезпечення зворотнього зв'язку між педагогом і учнем, а також оцінка роботи учня над собою.

Важливою ланкою навчання повинно бути вміння самоконтролю. Це вміння потрібно виховувати з перших днів занять на інструменті, поступово вдосконалюючи і ускладнюючи їх в міру виконавського розвитку. Викладач має проявити настирливість — вчити свого вихованця так, щоб він мав розуміти, що і як він грає, передбачаючи кінцевий результат роботи.

Вміння правильно розподіляти час для систематичної роботи на інструменті є важливим. Головною умовою для дотримання режиму занять — чергування з відпочинком, який би не шкодив здоров'ю.

Скільки ж часу потрібно займатися учневі-духовику? Тривалість занять в перші місяці на духовому інструменті не повинна перевищувати 30-40 хвилин. В подальшому часі їх потрібно збільшувати поступово. При першому появі втомлюваності виконавського апарату слід зробити перерву і відпочити. В такому разі режим домашніх занять на інструменті має виходити з індивідуальних особливостей працьовитості учня.

Ранкові години є найбільш ефективними і надійними для індивідуальних занять, оскільки в цей час в учня є хороший рівень працездатності, фізіологічного і психологічного тону.

Організацію самотійної роботи не можна вирішувати однозначно «по трафарету», оскільки цей процес є багаторівневим і тривалим. Він пов'язаний із різними періодами психологічного та фізичного розвитку студента, а звідси, і з необхідним коректуванням режиму домашньої роботи на інструменті.

І тут, як і в іншому професійному ремеслі, очікуваний результат від організації цих занять, педагогічний ефект буває різним: позитивний і негативний.

Залучення до самотійної роботи учня не може проходити тільки в стінах музичного закладу, чи на занятті по спеціальному інструменту. Воно може проходити і в інших формах: відвідування концертів, виконавських конкурсів, фестивалів, слухання музичних записів і т.д.

Не дивлячись на це, що виконавська діяльність не входить в обов'язки педагога, проте вона завжди служить доброю формою в навчанні музиканта. Сумніву нема, коли педагоги по спеціальності, а особливо молоді, повинні підтримувати свою виконавську форму, брати участь в концертах закладу, в проведенні майстер-класів і т. п.

Важливе значення має обговорення зі студентами бесіди про прослухану музику, концерт, майстер-клас і т.д. Всі ці форми дозволяють стимулювати розвиток професійної майстерності, поглиблювати музично-естетичний смак сту-

дентів.

Вмілий підбір учбового педагогічного репертуару, який відповідає вимогам індивідуального розвитку учня, активізує інтерес учня до виконавської діяльності. Адже інтерес відіграє величезну роль в розвитку ігрових умінь і навиків, забезпечення працездатності, цілеспрямованості, настирливості і всього того, що формує учня, як музиканта.

Важливим є вміння правильно підібрати репертуар. Авторитет, знання і досвід педагога повинні бути направлені на утверджені в свідомості учня особливого значення індивідуальних занять, формування творчого інтересу, а також настирливості в засвоєнні музично-навчального матеріалу.

До своєї майстерності кожний виконавець приходить не відразу, а через тривалу, щоденну, напружену, а часом і втомлюючу чорнову роботу над музичним матеріалом.

Література

1. Апатський В. Теорія і практика гри на духових інструментах. — К., 1989
2. Діков Б. Школа гри на кларнеті. М., 1978
3. Оленчик І. Навчання і виконавство гри на кларнеті. — М., 1998
4. Седракян А. Школа гри на баритоні. — М., 1961
5. Седракян А. Збірник п'єс в перекладі для баритона-тенора. — М., 1962
6. Усов Ю. Методика навчання гри на духових інструментах. — М., 1968
7. Яковлев В. Хрестоматія пед. репертуару для баритона. — М., 1976
8. Яковлев В. Хрестоматія пед. репертуару для тромбона. — М., 1981

Т.Д. ЮЗВИШИН,

викладач спецдисциплін Тереховлянське вище училище культури

ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА АМАТОРСЬКОГО ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО КОЛЕКТИВУ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

Сучасна трансформація суспільства вимагає мобільності і радикальних змін освіти у ХХІ столітті. Однією з найважливіших умов її модернізації в державі є підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, зокрема майбутніх керівників аматорських інструментальних колективів (духові інструменти). Їх фахова підготовка передбачає надання пріоритетного значення інструментально-виконавській підготовці гри на духових інструментах, що не можливо без оволодіння досвідом музично-виконавського мистецтва. Проблема підготовки керівника аматорського колективу духових інструментів в галузі духового-інструментального мистецтва має неперемінну актуальність, оскільки від неї значною мірою залежить відродження національної культури, розвиток художніх традицій, а відтак — гуманітаризація пост-культурного простору. Зважаючи на це, вирішення цієї проблеми у вищому училищі культури зумовлює необхідність

дослідження цілого комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням змістово-організаційних заходів, теоретико-концептуального супроводу дисциплін, які забезпечують процес інструментально-виконавської підготовки аматорського інструментального колективу духових інструментів на засадах гуманітарної парадигми. Вона зорієнтована не лише на формування виконавських знань, умінь і навичок, а й на становлення особистості виконавця, розвиток його морального та інтелектуального потенціалу, формування установки на успіх у професійній діяльності. Саме у такому аспекті інструментально-виконавська підготовка майбутнього керівника аматорського інструментального колективу постає багатовекторним полем для сучасних педагогічних досліджень.

Метою статті сміємо задекларувати визначення та обґрунтування загальнопедагогічних підходів у інструментально-виконавській підготовці майбутнього керівника аматорського інструментального колективу духових інструментів.

Зазначена проблема знайшла своє відображення в працях та основних положеннях музичної педагогіки та теорії мистецької освіти (Ш. Амонашвілі, Р. Гуревич, І. Зязюн, Н. Мозгальова, О.Отіч, Г.Падалки, О.Рудницької, В. Шалов, О.Щолокової та ін.) підтверджує, що типологія методологічних підходів як в цілому в мистецькій освіті, так і в галузі інструментально-виконавської підготовки залишається поки остаточно не сформованою. Тому, визначаючи загальнонаукову методологію дослідження, ми дотримувались поглядів О.Отіч, відповідно до яких «необхідно звести широке «методологічне поле» до тих підходів, котрі відповідають заявленій науковій проблемі і дозволяють розробити таку організаційно-методологічну систему, яка б задовольняла вимоги суспільства до якості підготовки педагогічних кадрів» [5, 81].

У спектрі нашого наукового пошуку таким вимогам якнайкраще відповідають загально-педагогічні підходи, зокрема: компетентнісний, гуманістичний, інтегративний.

Пріоритетним завданням сучасної мистецької освіти є сприяння становленню і вдосконаленню особистості керівника аматорського інструментального колективу, який самостійно формує свій власний досвід, прагне реалізувати свої потенційні можливості, здатний до усвідомленого й обґрунтованого вибору рішень у різних життєвих і професійних ситуаціях. Тому, до методологічних орієнтирів, які так чи інакше впливають на вибір узагальнених педагогічних стратегій в галузі інструментально-виконавської підготовки, слід включити і гуманістичний підхід.

Великий акцент розглядають педагоги-прихильники гуманістичної концепції при визначенні професійних якостей майбутнього керівника аматорського інструментального колективу наголошують на пріоритеті таких цінностей, як співробітництво, рівність, довіра, взаємодопомога, толерантність, емпатичність. Головним призначенням майбутнього керівника колективу повинно стати прагнення виховати в учасників гуманістичне ціннісне відношення до світу, до інших людей, до самого себе [1, 207]. Тому, слід зазначити, що в сучасну освітню практику вводиться поняття «практичний гуманізм», тобто життєва позиція людини,

що виявляється в свідомому сприйнятті та ідеальному перетворенні в життя гуманістичних цінностей.

Вчена О. Щолокова пропонує розглядати гуманістичний підхід в галузі мистецької освіти у зв'язку з культурологічною освіченістю особистості. Це передбачає цілеспрямоване залучення всіх суб'єктів навчального процесу до цінностей культури, освоєння ними форм і методів спілкування з культурною спадщиною минулого і сучасності, формування навичок творчості й усвідомлення загальнолюдських цінностей. Такий підхід вимагає поглиблення фахової підготовки майбутнього керівника аматорського інструментального колективу мистецького профілю за рахунок цілісного культурологічного світогляду, вміння аналізувати і синтезувати мистецькі явища, виявляти їх естетичні цінності та моральні якості [9, 12-14].

Відтак, необхідність обрання інтеграційного підходу зумовлена тим, що становлення успішної особистості майбутнього керівника аматорського інструментального колективу знаходиться в прямій взаємозалежності від сучасних освітніх інтеграційних процесів. Ця проблема в педагогіці мистецтва є і старою, і новою. З одного боку, існує достатньо літератури, присвяченої теоретичному і практичному обґрунтуванню необхідності застосування даного підходу, з іншої — пропонується нові варіанти трактувань, що стосуються всіх аспектів: від змістовного наповнення поняття «інтеграція», а воно, на думку О.Рудницької, детермінує варіанти й послідовні етапи взаємодії різних видів мистецтва, їх комплексне використання та синтез, до визначення принципів, методів і прийомів, що забезпечують успішність протікання навчального процесу [7, 105-118]. Варто зазначити, що проблема інтеграції об'єднує широке коло фахівців різних педагогічних галузей, зокрема:

- Р.Гуревич та І.Козловська, розробили теорію інтеграції в професійній школі, виокремили її закони, навели приклади практичної реалізації [2];
- М.Чапаєв обґрунтував структуру і зміст теоретико-методологічного забезпечення педагогічної інтеграції [8];
- О.Отич представила предметно-інтегративну модель навчання, що передбачає інтеграцію мистецького компоненту до системи розвитку творчої індивідуальності [5];
- Г.Падалка, О.Рудницька визначили інтегративні принципи мистецької освіти [6; 318]

Враховуючи те, що система фахової підготовки керівника аматорського інструментального колективу має в своїй основі багатоаспектний структурний комплекс і традиційно включає в себе вивчення музично-теоретичних, диригентських та інструментальних дисциплін. Необхідно, щоб і всі ланки даного освітнього комплексу були взаємопов'язані і працювали на формування особистості майбутнього керівника здатного досягти життєвого і професійного успіху. Для цього, необхідно враховувати інтегруючі системотворчі чинники, що допомагають ефективніше реалізувати інтеграційні ідеї, а саме: аналіз елементів змісту освіти, дисциплін, які беруть участь в інтеграції; встановлення зв'язків між складовими цих дисциплін; вироблення технології інтеграції мистецьких знань; оцінка

якості підготовки майбутнього керівника аматорських колективів гри на духових інструментах, що має інтегрований характер. Тобто інтеграція — спосіб об'єднати необхідні знання, уміння, навички з різних мистецьких дисциплін, виконавської діяльності в єдину систему з метою підвищення якості підготовки фахівців мистецької галузі та формування в керівника аматорського інструментального колективу професійних і особистісних якостей успішного професіонала [4].

Під інтеграцією мистецьких знань ми розуміємо запас знань, умінь, навичок, досвіду мистецько-педагогічної діяльності, що створений на базі кількох мистецьких дисциплін і спрямований на формування в керівника аматорського інструментального колективу цілісної картини світу, художнього мислення, вміння комплексно вирішувати професійні завдання, розглядати мистецькі явища в усіх можливих відношеннях і зв'язках. Застосування інтеграції в процесі навчання гри на музичних інструментах є, на погляд дослідників (В.Буцяк, Л.Гусейнової, О.Еременко, П.Косенко, М.Назаренко, Ю.Ростовської, О.Щербініної та ін.), перспективним і актуальним, адже вона має можливість усунення міждисциплінарної відокремленості та термінологічної неузгодженості у викладанні дисциплін психолого-педагогічного, мистецтвознавчого та виконавського циклу; передбачає комплексність, гнучкість, проблемний підхід до визначення змісту відповідних дисциплін; визначає усвідомлений розвиток виконавських знань, умінь і навичок. З таких позицій сучасна виконавська підготовка майбутнього керівника аматорського інструментального колективу (духові інструменти) передбачає засвоєння систематизованої сукупності мистецьких знань і навичок музично-виконавської діяльності. Це дає можливість студенту вирішувати професійні завдання, тобто передбачає інтеграцію усіх мистецьких дисциплін.

Таким чином, застосування методології інтегративного підходу до інструментально-виконавської підготовки керівника аматорського колективу духових інструментів є важливою в багатьох відношеннях. Передусім, він дозволяє сформувати у студента цілісні музичні знання, засновані на розумінні загальних закономірностей історичного розвитку виконавського мистецтва та усвідомленні стильових особливостей музики конкретних епох. По-друге, він допомагає «розвернути» теоретичні знання в практичну площину, використовувати теоретичну інформацію під кутом зору виконавських проблем, тобто зробити її професійно цінною, актуальною і необхідною. По-третє, він сприяє формуванню комплексного, різнобічно-освіченого спеціаліста, компетентного не тільки в своїй виконавській галузі, але і в багатьох питаннях музичної історії, теорії, естетики, культурології і педагогіки. В даному розумінні інтегрований підхід є гарантом якісної інструментально-виконавської підготовки молодших спеціалістів, а значить їх професійного попиту на ринку освітніх послуг [4].

Науковець І.Зязюн розглядає «компетентнісний підхід найбільш повно відповідає соціальним очікуванням у сфері мистецької освіти й інтересам учасників освітнього процесу» [3, 14-16]. Реалізація компетентнісного підходу дає змогу трансформувати мету і зміст освіти в суб'єктивні надбання студента, які можна об'єктивно виміряти [8, 80]. Його навчальна діяльність набуває до-

слідницької і перетворюючої спрямованості, стає синтезом когнітивного, предметно-практичного і особистісного досвіду.

Важливо наголосити: методологічна орієнтація на компетентнісний підхід в галузі навчання гри на духових музичних інструментах виявляється продуктивною, адже передбачає високу міру готовності майбутнього фахівця до успішної творчої діяльності, забезпечує активізацію механізмів загального і виконавського саморозвитку, передбачає врахування мотивації, її динаміки у процесі інструментально-виконавської підготовки, організації саморуху до кінцевого результату.

Отже, такий підхід орієнтує керівника аматорського інструментального колективу на новаторське мислення, що набуває неоціненного значення у кризових ситуаціях, нестандартних інноваційних рішень. Він вносить суттєві корективи в організацію процесу інструментально-виконавської підготовки керівника аматорського інструментального колективу, надає йому діяльнісного, практико-орієнтованого характеру, дозволяє поставити міждисциплінарно-інтегровані вимоги до результату навчального процесу та покласти в основу фахової підготовки стратегію підвищення її якості на користь можливостей працевлаштування.

Відтак, нами було висвітлено гуманістичний (спрямовує на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, фізичними якостями); компетентнісний (орієнтований на набуття в студентів загальних здатностей у полікультурній, комунікативній, інформаційній та виконавській сферах); інтегративний (уможливлює формування цілісного уявлення студента про майбутню професійну діяльність) підходи. Проаналізовані вище загально педагогічні підходи, створюють ґрунтовні підстави для цілісного і всебічного розгляду проблеми підвищення якості інструментально-виконавської підготовки з метою формування успішної особистості керівника аматорського інструментального колективу духових інструментів.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Единство цели: пособие для учителя / Ш.А.Амонашвили. — М.:Просвещение,1987. — 208 с.
2. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах:[монографія] / Р.С.Гуревич. — В., 2008. — 410 с.
3. Зязюн І.А. Мистецтво у вимірах епох і цивілізацій /І.А.Зязюн // Мистецтво і освіта — 2008. — №3. — С. 9-16.
4. Мозгальова Н. Г. Теоретико-методичні засади інструментально-виконавської підготовки вчителя музики: монографія / Н. Г. Мозгальова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2011. — 486 с.
5. Отич О. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: [монографія] / О.М.Отич; за наук. ред. І.А.Зязюна. — Чернівці: Зелена Буковина, 2009. — 752 с.
6. Падалка Г.М. Пріоритетні напрями розвитку сучасної мистецької освіти / Г.М.Падалка // Теорія і методика мистецької освіти. — 2004. — №1(6). — С. 15-20.
7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник / О.П. Рудницька — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005. — 360 с.
8. Шахов В.І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загально педагогічний аспект: [монографія] / В.І.Шахов — Вінниця, 2007. — 383 с.
9. Щолокова О.П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей / О.П.Щолокова. // Теорія і методика мистецької освіти. — 2007. — Вип. 4 (9). — С. 11-15.

О.В. ДИКАН,

старший викладач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ

Значення слова прийнято розглядати в сучасній лінгвістиці як якесь складне утворення, як структуру, утворену з кількох ієрархічно зв'язаних між собою субструктур, як багатошаровий комплекс, конститuentами якого є семантика (інформація про позначувані словом предмети і явища зовнішньої дійсності), прагматика (інформація про умови комунікації) і синтактика (інформація про правила вживання знака).

Вважається, — і небезпідставно, що таке розуміння структури лексичного значення прийшло у лінгвістику з логічної семантики та математичної логіки. Однак було б несправедливо недооцінювати і власне лінгвістичні джерела сучасного розуміння значення слова, зокрема ідеї К. О. Єрдмена про багатошаровість лексичного значення і співзвучні їм, але висловлені значно раніше, думки О. О. Потебні про «ближче» і «дальше» значення слова, які сприяли утвердженню лексичного значення як багатокомпонентної структури [2, с. 211]. Проте і досі у лінгвістиці не існує єдиної думки щодо змісту і кількості компонентів лексичного значення. Найчастіше лексичне значення трактують як трикомпонентну структуру: 1) конкретний предмет, позначуваний словом; 2) денотат, під яким розуміється типізоване уявлення про клас предметів; 3) поняття-сигніфікат [7, с. 42-43].

Існують й інші думки. І. В. Арнольд денотативне значення розуміє як інформацію, що становить предмет повідомлення і прирівнюється до поняття. Ю. Д. Апресян, прирівнюючи, як А. А. Уфимцева, денотат знака до обсягу поняття, на відміну від неї, розглядає денотат не як клас предметів, а як клас позначуваних фактів, сигніфікат — як спільні ознаки всіх фактів цього класу [1, с. 60]. Російський мовознавець Й. А. Стернін обстоює думку про правомірність об'єднання в один компонент предметного і поняттєвого віднесення слів (денотата і сигніфіката) [72; 37]. Багато науковців визнають правомірність цієї думки, але тільки щодо абстрактної лексики, в якій провести чітку межу між денотатом і сигніфікатом не завжди вдається. Крім того, Й. А. Стернін виділяє так званий селективний компонент як відображення в значенні правил уживання знака в мові [6, с. 39]. В лінгвістиці наявні також визначення лексичного зна-

чення, що базуються на виділенні тільки одного з основних компонентів — денотата чи сигніфіката: «Значенням слова називається його співвіднесеність, зв'язок з певними явищами дійсності»; «Значення слова — це реалізація поняття засобами певної мовної системи» [5, с. 55]. Подібні дефініції характеризуються деякою односторонністю: лексичне значення обов'язково містить у своєму складі і той понятійний зміст, що лежить в його основі (сигніфікативний компонент лексичного значення), і ту спрямованість слова як звукокомплексу на предмети, явища, фрагменти дійсності, яка заснована на наших узагальнених об'єктивно-суб'єктивних уявленнях про них і дозволяє нам сприймати сам звуковий комплекс як назву відповідної реалії (денотативний компонент лексичного значення).

Український мовознавець В. В. Левицький, на основі того, що слово не лише означає (має функцію означення, виражає поняття), а й позначає (має функцію позначення, називає предмет), розглядає семантику знака (лексичне значення) як двошарову структуру: власне семантику знака, яка включає сферу ідеального (інтенсіонального), і сигматику, до якої належить сфера матеріального (екстенсіонального) [3, с. 17]. Відповідно до цього вчений подає структуру лексичного значення у вигляді такої схеми:

Аспекти словесного значення	Одиничне	Загальне
Синтактика	Синтаксичне значення (валентність)	Диференціальне значення (значущість)
Прагматика	Індивідуально-оказіональна конотація	Колективно-узуальна конотація, смисл
Семантика	Уявлення	Сигніфікат (поняття) або типізоване уявлення (узвичаєне поняття)
Сигматика	Референт (предмет або ситуація)	Денотат (клас предметів або ситуацій)

У цій структурі лексичного значення подаються і досить детально пояснюються всі можливі компоненти лексичного значення, проте вона не дає поняття про основні компоненти лексичного значення і є надто узагальненою. Таким чином, сучасне розуміння лексичного значення характеризується багатопспектністю, що зумовлено кількома факторами. По-перше, в структуру лексичного значення включається різний набір змістових компонентів: в одних випадках — тільки компоненти семантики, в — інших семантики і прагматики, або семантики, прагматики і синтактики. По-друге, в означуваному знака наявна непослідовність у розрізненні одиничного, окремого і загального (в одних випадках денотат розглядається як окремий предмет, в інших як клас предметів). По-третє, навіть там, де відмінність між одиничним і загальним в означуваному знака вказана, вона непослідовно реалізується на різних рівнях: найчастіше одиничне і загальне розрізняються на рівні семантики (окремий предмет — клас предметів), рідше на рівні синтактики (синтаксичне значення як відношення знака до

інших знаків на синтагматичній осі в одиничному акті мовлення і диференційне значення як протиставлення знака іншим знакам на парадигматичній осі — в мові), ще рідше в прагматиці; і до того ж немає чіткості в розумінні та вживанні термінів денотат і сигніфікат, особливо в тих випадках, коли денотатом імені є не матеріальний, а ідеальний предмет.

Ми дотримуємося найпоширенішого на сьогодні уявлення про структуру лексичного значення, що трактує його як трикомпонентне утворення: 1) конкретний предмет, позначуваний словом; 2) денотат; 3) сигніфікат.

Найбільш доречною щодо природи денотата нам видається думка Ю. П. Солодуба, який трактує денотат як двояку сутність: він може позначити і конкретний предмет дійсності, і узагальнене уявлення про нього чи про цілий клас однорідних предметів [5, с. 55-56]. В структурі лексичного значення його сигніфікат і денотат функціонують в тісному взаємозв'язку і взаємозумовленості: лексичне значення виникає тільки на стадії понятійного узагальнення фактів дійсності, що в свою чергу залежить від ступеня чіткості усвідомлення носіями мови денотативної спрямованості слова.

Крім того, у структурі лексичного значення виокремлюють ще такі компоненти — конотацію (ставлення мовця до предмета мовлення); етнокультурний компонент (його ще називають культурно-національним і культурним). Етнокультурний компонент лексичного значення являє собою відображення в цьому значенні національно-специфічного сприймання тим чи іншим народом яких-небудь реалій, фрагментів дійсності. Етнокультурний компонент лексичного значення базується на особливих фонових знаннях про реалії і фрагменти дійсності певного народу. Відобразити ці фонові знання в спеціальному наборі схем, що складають сигніфікат, дуже важко; цей компонент набагато глибше пов'язаний з денотативною віднесеністю слова і відображеними в денотаті уявленнями про відповідні реалії. Варто зазначити, що ступінь розповсюдження етнокультурного компонента в лексичному значенні того чи іншого значення ще до сих пір не встановлений. А. Вежбицька, наприклад, схильна розглядати етноцентричність лексичного значення майже як його універсальну ознаку: «Значення є антропоцентричним, тобто воно відбиває загальні властивості людської природи; більш того, воно етноцентричне, тобто орієнтоване на певний етнос. Не можна природньою мовою описати світ «як він є», початково мова задає своїм носіям певну картину світу, причому кожна певна мова — свою» [2, с. 17].

Таким чином, лексичне значення слова — складна, багатокомпонентна структура, утворена з ряду взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів, при цьому обов'язковими являються позначуваний предмет, денотат і сигніфікат, а конотація і етнокультурний компонент тільки факультативні.

Література

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка). М.: Наука, 1974. — 367 с.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. — М. : Русские словари, 1997. — 416 с.
3. Левицький В. В. Сучасне розуміння структури лексичного значення // Мовознавство. — 1982. — №5. — С. 12 —19.
4. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. — М.: Учредгиз, 1958. — 536 с.
5. Солодуб Ю. П. Структура лексического значения слова // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. — 1977. — №2. — С. 54 —65.
6. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова. — Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1979, — 156 с.
7. Уфимцева А. А. Семантика слова // Аспекты семантических исследований. - М.: Наука, 1980.- С. 5-80.

ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Р.С. ДИКАНЬ,

студент Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ

Кожне історично-об'єктивне суспільство в Європі мали чітко визначенні політико-правові традиції, як дані норми поведінки в даному суспільстві, які протягом часу формувалися в певне правове-політичне законодавство, яке передавалось формі правових традиції в політичній сфері держави.

В Україні політико-правові традиції були розповсюджені з давнього історично-політичного періоду часу, але своє формування почалося в період козацької республіки на Запоріжжі, але після козацької республіки наші були під владою різних держав, які проводжували свою систему політико-правових традицій, таким чином негативно впливали та змінювали наші правові та політичні традиції - це призвело до зміни власної політичної та правової традиції, таким чином вплинуло на політично-правове світогляд українців.

На сучасному етапі формуванні, яке бере початок з незалежності нашої країни. Сучасна українська політично-правова традиція являє собою сукупність різних політичних і правових систем, які виробляють дані норми для життя просто громадянина закладені Конституції та законодавчих актах нашої держави, яке контролюється політичної елітою, яка таким чином формує наше суспільство. Але одна головних проблематик є політично-правових традиції — це саме є її не досконалість роблячи акцент на тому, що вона є актуальною для політичної еліти, яка керує даним суспільством але все що робиться в державі на благом їм, а не простому громадянину.

До політико-правових традицій які склалися в нашому суспільстві належить — це обрання до складу законодавчого органу депутатів, які повинні з початку пропонувати закони і постанови, а потім їх приймати щоб впровадити їх в суспільстві для суспільного блага, закони мають нести певні норми в державі для добробуту громадян, так само і депутати мають проваджувати їх, не для власної потреби і вигоди, а для потреби і вигоди громадян країни. Але нажалі з цього сказаного, фактично не відповідає дійсності оскільки депутати приймають закони для власних потреб і вимог ігноруючи думку громадян, міняючи таким чином правову традицію, а це саме що депутати повинні трудитися для власного блага і потреб яке - є наявне даному часі, а трудитися за для добробуту, ро-

звитку суспільства на політично-правовій арені в світі, таким чином наша держава однією із прикладів високо розвиненою політичною системою.

Також - є традиція обрання виконавчого органу, який обирається законодавчим органом влади, яке підпорядковується даному органу влади і виконує свої обов'язки згідно законодавства України. Наявності, що зараз формується даний орган влади за не професійним якостями, а за квотою певної політичної партії, це призводить до занепаду самої виконавчо-правової системи, оскільки вони не виконують свою обов'язки на належному рівні.

Дуже актуальною політично-правою традицією, а також з однією з головних це обрання певної особи на посаду глави держави, тобто обрання президента. Президент обирається голосуванням громадянами країни, як гарант прав і свобод громадян слідує за їх дотриманням, а також представник даної країни на міжнародній арені. Але проблемою постає президент не виконує дані функції покладені громадянами даної держави оскільки він виступає гарантом дотримання прав і свободи громадян.

Не менш актуальною є - традицією - обрання судової гілки влади та її функціонування, а саме їх обрання і залежність від політичних впливів які відбувається в нашій державі, фактично судова гілка влади не виконує основну свою функцію: незалежність - від політичного впливу, це призводить до нівелювання самої правової системи, таким чином призводить до фактичної втрати правових якостей даного органу, а також довіри громадян в суспільстві.

Однією з вибагливих традиції є - функціонування правоохоронних органів, а саме їх обрання і виконання даних обов'язків покладених на них державою — є дотримання прав і свобод громадян і незалежність від політичних впливів, а саме не втручання політичні чвари, не бути органом який виконує політичні репресії, а допомагати громадянам та не бути прискіпливим до політичної позиції громадянина, якщо вона не є запереченням існування цієї країни та не виконання законів даної держави. Наші правоохоронні органи не завжди виконують покладені на них функції, вони є - залежними від політичних впливів, виконують вимоги тих політичних сил які при владі.

Для молоді та населення взагалі щоб забезпечити їх інтелектуальний розвиток в суспільстві забезпечує традиція — функціонування інститутів освіти. Освітою в нашій країні керує спеціально створене міністерство яке називається: « Міністерство освіти та науки України », головною функцією якого - є формування вимог до навчальної програми, де написано яка повинна бути освіта і кого формує навчальний заклад — це в першу чергу інтелектуальну особистість і патріота своєї держави, в другу чергу фахівця який може використати свій потенціал, вміння та навички. Проблема освіти в Україні — це є постійна зміна вимог до навчання і не достатня матеріально-технічна база, а також недостатність тих коштів, що виділяє держава — це призводить фактично до її занепаду.

Також до основних традиції належить медицина якою керує спеціально створене міністерство. Медицина повинна виконувати таку функцію лікування та допомога хворому, яка повинна надаватися безкоштовно. Головною проблемою медицини - є фактично відсутність матеріально-технічної бази і без-

коштовної складовою, до якої призводять недостатність коштів, що виділяє, що виділяє наша країна.

Є також така головна традиція, як місцеве самоврядування. Його головне повноваження таке: управління економічними і культурними особливостями місцевої громади. Вона повинна здійснюватися на особливостях місцевості, це фактично відсутнє тому, що є — диктат політичного центру, це призводить до того, що місцева влада не може виконувати свої функції.

Отже, з вище сказаного можна зробити такий висновок, що політико-правові традиції є -не від'ємним елементом нашої держави адже забезпечує функціонування правових органів влади та аспект регулювання політичних і правових систем. У суспільному житті країни політична традиція відіграє важливу роль взаємодії громадянина і влади. Головне призначення політичної традиції полягає не у відчуженні, а в залученні людей до політичної системи і правої діяльності. В процесі діяльності політичної традиції виникають і відтворюються інституційні політичні структури (держава, політичні партії, політичні норми і т. п.), функціональні структури (способи політичної діяльності); ідеологічні й соціально-психологічні структури (політичні ідеали, теорії, доктрини, історичний досвід, традиції, що позначаються на свідомості).

Характер і стан політичних традицій істотно впливають на формування політичної системи, на особливості політичного режиму, на політичну поведінку людей та їхніх громадсько-політичних організацій. Тому важливо розглядати політичну свідомість та правову культуру не лише як показники чи індикатори наявного рівня демократії в суспільстві, а й як чинники та детермінанти процесу її становлення.

Одним з найважливіших показників політичної традиції будь-якого суспільства є рівень інтересу громадян до політики. Політична традиція України через складність дослідницьких проблем, багатство інтелектуальних парадоксів, невисвітленість багатьох питань має велику привабливість для вчених світу.

Література

1. Бурлачук В.Ф Традиція і соціальні зміни // В. Ф. Бурлачук — К.: Нова, 2000. - С. 23
2. Кулапов, Малька А.В. Теорія держави й права // В.Л Кулапов, А. В. Малька М.: Нормма, 2009- 200 с.
3. Лазарева В.В Загальна теорія правничий та держави: Підручник/ під ред. В.В. Лазарева — М.:Юристъ, 2000 — 125 с.
4. Марченко М. Н. Теорія держави й права // М. Н. Марченко М.: Зерцоло, 1996 — 156 с.

«ЗАКОН САВЧЕНКО»: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема відбуття покарань завжди існувала та залишається існувати в Україні. Законотворці намагаються удосконалювати це питання поступово вирішуючи певні протиріччя та рівнятися до європейських стандартів, проте вся ця процедура не відбувається так гладко як ми це уявляємо.

В першу чергу варто наголосити на тому, що це проблема системи як такої, а тоді вже існуючих та новостворюваних документів.

Нам відомий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом терміну попереднього ув'язнення в строк покарання» № 838-VIII від 26 листопада 2015 року, більш популярний в середовищі як «Закон Савченко», який від самого опублікування дає приводи для обговорень як в новинах, так і в розмовах пересічних громадян.

Як і Кримінальний процесуальний кодекс України від 2012 року, даний закон сприяє гуманізації та приведенню певних норм Українського законодавства до європейських стандартів.

Згідно з цим документом суди зобов'язані враховувати засудженим кожен день, проведений у СІЗО, за два дні позбавлення волі. Закон при цьому не містить обмежень стосовно його застосування, тобто його дія поширюється абсолютно на всіх засуджених. Саме дана обставина щодо не проведення розмежувань по ступеням складності злочинів, які б могли підпадати під цю норму, а які ні і викликає найбільше суперечливих думок [1].

Всі ми знаємо про недосконалість системи досудового розслідування. Багато злочинів, переважно тяжких та особливо тяжких, розкривається не в ті строки які передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, задля пришвидшення роботи слідчих органів, і навіть не в розумні строки, а це триває роками. Тому злочинці дуже тривалий час перебувають у СІЗО. Так, умови перебування там не пристосовані, до тривалого перебування, вони є жахливими. Всім відомо, що саме в СІЗО найбільша вірогідність заразитись не тільки туберкульозом, а й іншими страшними хворобами. Проте теперішніх підозрюваних, засуджених це не лякатиме, адже чим більше часу вони там проведуть тим швидше вони зможуть вийти на волю.

Проблему вирішення потрібно шукати не в скороченні строків, зарахуванні одного дня за два, а в створенні умов до європейських стандартів. Саме це буде більшою гуманізацією і більшим кроком до норм та умов відбування покарань як у наших сусідів європейців.

Українці зараз стурбовані і налякані. Окрім збільшення криміногенної ситуації через переселення осіб з Донбасу, через проведення АТО на сході України, на волю вийшло і ближчим часом буде виходити багато злочинців, в тому числі вбивць та ґвалтівників.

Аналізуючи даний закон адвокати, юристи приходять до такого висновку, що так званий "закон Савченко" є відверто популістським законом, який не тягне за собою інших наслідків, окрім фактичного скорочення терміну відбуття покарання для зацікавлених осіб.

Стверджують, що даний закон мав передбачити сприяння швидшому досудовому слідству, зменшенню часу перебування людей у слідчих ізоляторах. Ця мета не досягнута. Із колоній звільнилося шість тисяч осіб (за оцінками експертів, відповідно до цього закону на волю вийде близько 15 тисяч осіб), які вже відбувають покарання, а зі слідчих ізоляторів звільнилися не більше 250 людей. Якщо треба було зменшити кількість людей, які перебувають у СІЗО, то потрібно було обмежувати строки судового слідства, вносити зміни до Кримінально-процесуального кодексу і вказувати їх там. Це дійсно мало би якийсь ефект.

Проте є і позитивні відгуки, адже у СІЗО потрапляють різні категорії злочинців, і деяким людям утримання у СІЗО взагалі може поламати життя. Не можна сказати, що утримання там якимось чином виправляє, там люди опиняються у статусі підозрюваних. Це задача колонії — виправляти.

Цей закон є своєчасним у поєднанні із законом "Про пробачення". Орган пробачення має супроводжувати людей, які вийшли з колонії, займатися їхньою соціальною адаптацією і незадовго до звільнення, і вже з тими, які вийшли на волю. Соціальна адаптація людей, які виходять на волю — це величезні програми, які тільки зараз мають починати працювати.

«Закон Савченко» не є досконалим, досить швидко виписувався та був швидко «проведений» у парламенті, до нього було багато зауважень, які не були враховані, тому він вимагає корегування. Але не в бік погіршення, а задля подальшої гуманізації системи відбування покарань, щоб не ускладнити умови для осіб, які перебувають у СІЗО. Не має бути маніпулятивного ставлення до закону, щоб використовувати його для виведення з-під покарання тих, хто вчинив злочини [2].

Єдине чого можна чекати це те, що в подальшому слідство і суди будуть розуміти дію цього закону і діяти інакше. Можливо, будуть проводити слідство в нормальні розумні строки і призначати покарання набагато більше, ніж вони є зараз.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом терміну попереднього ув'язнення в строк покарання» № 838-VIII від 26 листопада 2015 року;
2. Кривцун Дмитро, Торба Валентин [<http://m.day.kiev.ua/ru/article/podrobnosti/dvestorony-zakona-savchenko>] // Газета «День», 2016.- №37

ИННОВАЦИИ В УКРАИНЕ

Реализация избранной украинским народом перспективы евроинтеграции предусматривает осуществление модернизации — овладение высокотехнологическим способом влияния на действительность, прогрессивной организации общества и институтов государства на основе высвобождает потенциала граждан.

Успех модернизации Украины зависит от образования, науки, а так же инноваций. Они обеспечивают эволюцию общества, культуры и человека через социализацию и индивидуализацию, развитие сознания, осуществляют некий запуск социальных лифтов.

Как подтверждает практика, разработка и внедрение инноваций является самым действенным механизмом выхода из кризиса. С помощью так называемых нововведений на производстве вполне возможно в разы повысить эффективность труда, уменьшить его ресурсозатратность и т. д., ведь даже одна удачная инновация способна обеспечить оживление на целом сегменте рынка. К слову, применение достижений научно-технического процесса способствует не только прогрессивным технологическим изменениям производства, таких как повышение конкурентоспособности продукции и услуг, изменения в структуре сферы потребления, но и предопределяет эффективность использования природных ресурсов, экологическую безопасность государства, состояние ее энергообеспечения, национальной обороны, уровень и качество жизни населения. Что является далеко не маловажным. В целом же использование результатов интеллектуальной деятельности как в производственной, так и в социальной сферах обуславливает весьма положительный общий уровень социально-экономического развития страны.

Именно поэтому, действенная инновационная политика государства, к тому же разом с совместными действиями государственного и корпоративного секторов экономики, являются эффективным инструментом борьбы с экономическим кризисом.

Первое законодательное закрепление термина «инновационная деятельность» произошло еще в 1991 г. в Законе Украины «Об инвестиционной деятельности», в котором она была признана одной из форм инвестиционной деятельности, целью которой выступает внедрение достижений научно-технического прогресса в производство и социальную сферу. Однако фактически к концу 1990-х годов стало ясно, что существует значительный законодательный пробел в регулировании отношений, возникающих в связи с осуществлением инновационной деятельности. Началом формирования и развития законодательства об инновационной деятельности можно назвать принятие Концепции научно-технологического и инновационного развития Украины от

13.07.1999 г. и Закона Украины «О специальном режиме инновационной деятельности технологических парков» от 16.07.1999 г.

Согласно ст. 332 ГК отношения, возникающие в процессе осуществления инновационной деятельности, регулируются ГК и другими законодательными актами. Нормы ГК по вопросам регулирования инновационной деятельности устанавливают общие принципы регулирования отношений в инновационной сфере. Правовые нормы общего действия, регулирующие отношения, возникающие в связи с организацией и осуществлением инновационной деятельности, содержатся в главе 34 ГК. В частности, в ней закреплено определение инновационной деятельности и ее видов, формы инвестирования инновационной деятельности, принципы государственного регулирования инновационной деятельности, содержание договора для создания и передачи научно-технической продукции.

Закон Украины «Об инновационной деятельности» содержит в себе основополагающие правила ее осуществления, которые в свою очередь имеют специальный характер. Так же, отношения, которые складываются в инновационной сфере, регулируются и другими специальными законодательными актами, в частности Законами Украины «О приоритетных направлениях инновационной деятельности в Украине», «О специальном режиме инновационной деятельности технологических парков», «О приоритетных направлениях развития науки и техники», «О научной и научно-технической деятельности», «О научно-технической информации», «О научную и научно-техническую экспертизу», «О государственном регулировании деятельности в сфере трансферта технологий», «О государственных целевых программах», «Об Общегосударственной комплексной программе развития высоких наукоемких технологий» и др.

А вот основные положения государственной инновационной политики задекларированы в Концепции научно-технологического и инновационного развития Украины, которая была одобрена Постановлением Верховной Рады Украины в июле 1999 г., И является базовым нормативно-правовым актом в сфере научной и инновационной деятельности. Согласно данной Концепции, приоритетные направления государственной поддержки должны быть в таких сферах:

1) В сфере научного развития. То бишь фундаментальная наука, прежде всего разработки отечественных научных коллективов, имеющих мировое признание; прикладные исследования и технологии, в которых Украина имеет значительный научный, технологический и производственный потенциал и которые способны обеспечить выход отечественной продукции на мировой рынок; высшее образование, подготовка научных и научно-педагогических кадров по приоритетным направлениям научно-технологического развития; развитие научных основ развития социально ориентированной рыночной экономики; научное обеспечение решения проблем здоровья человека и экологической безопасности; система информационного и материально-технического обеспечения научной деятельности;

2) В сфере технологического развития. Исследование и создание условий для высокопроизводительного труда и современного быта человека; разработка средств сохранения и защиты здоровья человека, обеспечение населения медицинской техникой, лекарственными препаратами, средствами профилактики и лечения; разработка ресурсо- и энергосберегающих технологий; разработка современных технологий и техники для электроэнергетики, перерабатывающих отраслей производства, прежде всего агропромышленного комплекса, легкой и пищевой промышленности;

3) В сфере производства. Это формирование наукоемких производственных процессов, содействие созданию и функционированию инновационных структур (технопарков, инкубаторов и т.д.); создание конкурентоспособных перерабатывающих производств; технологическое и техническое обновление базовых отраслей экономики; внедрение высокорентабельных инновационно-инвестиционных проектов, реализация которых может обеспечить скорейшую отдачу и провести прогрессивные изменения в структуре производства и тенденциях его развития.

Следует отметить, что значительную нагрузку в урегулировании отношений, складывающихся в связи с организацией и осуществлением инновационной деятельности, приходится также на подзаконные нормативно-правовые акты, среди которых Распоряжение КМУ "Об одобрении Концепции развития национальной инновационной системы" от 17.06.2009 г., Постановление КМУ "Об утверждении Государственной целевой программы развития системы информационно-аналитического обеспечения реализации государственной инновационной политики и мониторинга состояния инновационного развития экономики" от 07.05.2008 г., приказ Министерства образования и науки "Об утверждении Методики проведения государственной экспертизы инновационных проектов" от 21.02.2008 г., Постановление КМУ "Об утверждении Порядка государственной регистрации инновационных проектов и ведения Государственного реестра инновационных проектов" от 17.09.2003 г. и др.

В данный момент важен факт переосмысления основных ценностей государства, в котором главная роль отведена человеку. Именно люди, а не ресурсы являются основным капиталом современного государства. Яркий пример этому — Израиль.

Существуют различные мнения по поводу истории возникновения инноваций в Израиле. Однако, на мой взгляд, главной причиной для становления инновационной системы послужила именно государственная инициатива. Речь идет о программе **Yozma**, что в переводе и означает - инициатива. Эта программа была запущена под руководством Министерства промышленности и торговли. Идея состояла в следующем. Фонд программы использовался для инвестирования в 10 дочерних венчурных фондов, каждый с капиталом 20 млн. долл. К управлению фондами допускались один израильский партнер и один американский или европейский партнер, но обязательно с именем и стажем работы в технологическом секторе. Иностранные партнеры должны были обучить израильских коллег методике и принципам инвестирования, развития компаний

и ведения дел фонда. Венчурный фонд получал 8 млн. долл. из фондов «Йозмы» (остальные 12 млн. партнеры должны были вложить самостоятельно), и которые они в случае неуспеха инвестиций не обязаны были возвращать. В случае же успеха инвестиций партнеры могли выкупить долю государства практически за сумму, равную госинвестиции. Это положило начало профессионально управляемого рынка венчурного капитала в Израиле. Уже в 1995 году компания «Йозма» была выведена на биржу NASDAQ в США.

Данный проект предложил стратегию осуществления прямых инвестиций в технологические компании, а также стал планомерно увеличивать добавленную стоимость собственных портфельных компаний путем привлечения профессиональных топ-менеджеров, внедрения бизнес-стратегий, привлечения дополнительных раундов капитала от стратегических и финансовых инвесторов для своих портфельных компаний. Известно, что в первые 1-3 года средства фонда были проинвестированы как минимум в 15 проектов. А спустя 4 года группа стала осуществлять успешные выходы из своих инвестиций, порой достигающие 30-кратных размеров от вложений.

Помимо Yozma, также следует выделить проект по созданию государственных технологических инкубаторов, основной задачей которых являлось создание таких условий, в рамках которых единственным результатом компании будет продукт либо технология, отсутствующие на глобальном рынке и несущие в себе научный прорыв. Цикл развития компании внутри подобных инкубаторов длился до 3 лет.

На данный момент времени в Израиле насчитывается порядка 5000 высокотехнологических компаний, большая часть которых — стартапы. В стране активно работают порядка 70 венчурных фондов, и около 200 мировых фондов сделали хотя бы одну инвестицию в израильские проекты. Более 240 тысяч человек заняты в сфере высоких технологий. Добиться таких результатов удалось в основном за счет грамотной инновационной политики государства, которое с самого начала стало бережно вникать в детали инновационного бизнеса, имплементируя именно те законы, которые требуются для точной настройки рынка высоких технологий, сохраняя, при этом, принцип невмешательства в бизнес. Следует отметить, что не только в Израиле, а и во Франции, Германии, Финляндии создаются условия для развития стартапов — целые комплексы мер, цель которых максимально поддержать желающих создавать новое и, соответственно, двигать экономику вперед.

Я считаю, что правильным решением было бы позаимствовать данный опыт. А так же совершить ряд новых, достаточно неформальных для нашего государства действий, например:

- *Западная компетенция.* Начать привлекать западных специалистов, а также украинцев — выпускников Гарварда, Стенфорда, Беркли и т.д. для создания ряда рабочих групп по формированию необходимых изменений в существующем законодательстве, а также реализации экономических стратегий в краткосрочной перспективе.

- *Трансфер технологий.* Создать новый, качественный механизм поиска и поддержки научно-обоснованных технологических идей и проектов, которые смогут найти коммерческое применение путем создания новых компаний или при внедрении на уже существующих промышленных предприятиях. При этом, использовать опыт и компетенцию специалистов зарубежных фондов, подписав с ними соответствующие соглашения.

- *Региональные центры поддержки деловой инициативы.* Такие центры должны являться некоммерческими организациями, действующими в рамках государственного бюджета (Министерства Экономики), и специализироваться на оказании помощи предприятиям малого и среднего бизнеса. Центры будут предоставлять различные консультации, обучение и бизнес-планирование, проведение экспертизы заявок на финансирование из государственных фондов и т.д.

- *Трудовые отношения.* Изменить существующий устаревший кодекс законов о труде, который не предусматривает возможности для аутстаффинга, возможности быстрого увольнения персонала. Нет возможности реализации условий non-solicitation, non-competition.

- *Public-Private Partnership.* Законодательство существует, однако не регулирует специально возможности инвестирования в технологичные бизнесы. Данный факт привел к тому, что юридически в Украине сегодня не существует практически ни одного венчурного фонда, а большинство технологических стартапов зарегистрировано где угодно, только не здесь.

- *Корпоративное законодательство.* Сейчас в Украине неэффективно открывать компанию, поскольку невозможно договориться о корпоративном управлении. Из-за этого, компании регистрируются на Кипре или в Великобритании, где корпоративное законодательство развито.

- *Юридические услуги.* В Украине к сожалению отсутствует механизм государственной поддержки предоставления юридических услуг предпринимателям. Существует лишь практически неработающий механизм правовой помощи в уголовных делах (государственный адвокат). Юридические услуги в Украине предоставляются на довольно высоком профессиональном уровне: планку подняли еще 10 лет назад зашедшие к нам иностранные юридические и аудиторские компании.

Исходя из вышесказанного, можно сделать такой вывод о нынешнем наличии проблем в законодательстве Украины:

- Отсутствует работающий механизм мониторинга использования прав ИС, сбора и распределения авторского вознаграждения. Это проблема является общей для всех под-отраслей ИТ и медиа: музыка, кино, театры, софт. Следует отметить, что именно эта проблема была включена в последний документ, разработанный в рамках Закона США о торговле (параграф 301) как основание для включения Украины №1 в перечень стран, не обеспечивающих защиту прав ИС (претензии к Украине были временно отозваны в этом году ввиду событий с Крымом).

- Отсутствует регулирования свободных лицензий, софта с открытым кодом.
- Отсутствует единая идеология регулирования авторских прав в сети интернет.
- Закон предусматривает одинаковую защиту как украинских, так и иностранных правообладателей, при том, что иностранные правообладатели не вносят ничего в экономику Украины (= не платят в Украине налог на прибыль), а лишь используют государственные инструменты защиты.
- У изобретателя нет механизма защиты своего авторства на изобретение.
- Отсутствует механизм коммерциализации изобретения. Государство не обеспечивает финансирование получения патента, а в случае привлечения инвестора у изобретателя как правило нет механизма контроля за продажами товара, созданного с использованием изобретения.
- В Украине не проводится достаточная экспертиза заявок на получение патентов (в Укрпатенте отсутствуют средства и возможности для таких проверок), вследствие чего украинские патенты совершенно не имеют ценности для иностранного инвестора.
- Не предусмотрена возможность получения патента на изобретение, созданное на основании существующего изобретения без получения согласия на то автора первичного изобретения.

Можно выделить несколько принципов, на которых должна строиться новая система регулирования прав ИС в Украине:

- Защита, в первую очередь, интересов государства и экономики Украины
- Законодательство должно стимулировать творчество и науку: существующие системы патентования не должны тормозить развитие науки.
- Срок авторских прав должен быть сокращен; 75 лет после смерти автора — неэффективно и неразумно для многих сфер: например, никакой софт не нужно охранять так долго
- Правообладатель, который хочет защищать в Украине права ИС, должен иметь здесь коммерческое представительство, уплачивающее налоги
- Все и любые государственные программы в сфере поддержки предпринимательства должны предусматривать получение охранного документа в Украине (регистрация авторского права, получение патента).

Израильская индустрия высоких технологий — это феномен, который изучают и пытаются повторить многие страны мира. Однако я считаю, что простое копирование не приведет к желаемым результатам. В Украине необходимо прежде всего создать среду, в которой любой предприниматель сможет получить позитивную практическую поддержку — как со стороны государства, так и со стороны лидеров IT сообщества.

Важным аспектом интеграции Украины в мировую экономику, обязано стать увеличение объемов инвестиций, особенно в высокотехнологические отрасли. При правильном сценарии развития продуктовых (а не только аутсор-

сингових) напрямлений в ІТ, а так же підтримці державством інноваційного бізнесу в країні, можна з впевненістю сказати, що через певний час такі гіганти, як Intel, IBM, Microsoft, Deutsche Telekom і інші увидять в Україні країну, в якій існують високотехнологічні інновації, які неможливо ігнорувати. Це і призведе до відкриттю ними дочірніх компаній (а не тільки sales-офісів), R&D центрів, а також укладенню стратегічних партнерств в області венчурних інвестицій. Не може не радувати той факт, що по суті це вже відбувається і тому є такі приклади R&D центрів, як Samsung, Motorola, Magento і інших.

Інноваційний сценарій розвитку — це довгий і кропотливий процес, але починати його потрібно саме зараз, тоді, коли народ України вже совершив неймовірний прорив вперед, обрав нову владу і дав їй ще один шанс.

Література

1. Несінова С.В., Воронко В.С., Чебыкіна Т.С.; /Учебное пособие: под общ. ред. С. В. Несіновой. М. — Центр учебной литературы, 2012.
2. Антонюк Л.Л., Поручик А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки і комерціалізації: Монографія / Інновації: теорія, механізм розробки і комерціалізації: Монографія — 2003.
3. Гражданський кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV

І.В. РУДЧЕНКО,

молодший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю виявлення та оптимального вирішення питань удосконалення механізму правового регулювання формування національної інноваційної системи, які пов'язані з визначенням правового статусу організаційно-правових форм інноваційної діяльності, зокрема інноваційного підприємства та його окремих видів. Забезпеченню нормативно-правового регулювання функціонування організаційних форм інноваційної діяльності присвячена низка законодавчих актів України, які регулюють процедуру створення та діяльність інноваційних підприємств.

Метою цього дослідження є виявлення існуючого в Україні рівня правового забезпечення функціонування окремих видів інноваційних підприємств.

Загальним законом, що регулює відносини в інноваційній сфері та встановлює правовий статус суб'єктів інноваційної діяльності, є Закон України «Про інноваційну діяльність». Цей закон містить визначення терміну «інноваційне підприємство». Згідно з законом інноваційне підприємство — це підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує ін-

новаційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг [1].

Законом встановлено, що держава здійснює стимулювання інноваційних процесів в Україні шляхом підтримки суб'єктів господарювання всіх форм власності, які реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємств всіх форм власності, які мають статус інноваційних. Інноваційне підприємство виробляє інноваційний продукт, інноваційну продукцію, що визнаються такими при виконанні інноваційного проекту, який пройшов державну реєстрацію, та може отримати державну підтримку для його реалізації. Передбачена законом фінансована підтримка суб'єктам господарювання, що здійснюють інноваційну діяльність, може бути надана державою у вигляді повного або часткового безвідсоткового кредитування, компенсації відсотків комерційних кредитів, надання державних гарантій комерційним банкам, що кредитують пріоритетні інноваційні проекти, майнового страхування реалізації інноваційних проектів. Перевищення відмітки сімдесятьох відсоткового обсягу реалізації інноваційних продукції та продукту за звітний податковий період є кваліфікованою ознакою інноваційного підприємства, функціонування якого підпадає під дію правового режиму, що визначений Законом України «Про інноваційну діяльність» як «правовий режим інноваційного підприємства» та не впливає на правовий статус учасника господарських відносин, виконуючого інноваційний проект. Така ситуація склалась у зв'язку з тим, що сьогодні чинною редакцією вказаного закону передбачається застосування однакових елементів економічного механізму підтримки з боку держави як для підприємств, що мають статус інноваційних, так і для будь-якого суб'єкта господарювання, що реалізує в Україні зареєстрований інноваційний проект.

З втратою інноваційним підприємством права на податкові пільги після внесення змін до законодавства, що регулює правовідносини у цій сфері, інноваційне підприємство за своїм правовим статусом наблизилось до суб'єкта господарювання, що реалізує інноваційні проекти та може претендувати лише на фінансові стимули з боку держави. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає, що у вигляді інноваційного підприємства можуть функціонувати технополіс, технопарк, бізнес-інкубатор, інноваційний центр тощо.

В той же час, Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» та Господарським кодексом України технопарки і технополіси віднесені до функціональних типів спеціальних (вільних) економічних зон, для яких встановлюється спеціальний режим господарської діяльності з пільговими митними, податковими, валютно-фінансовими умовами підприємництва та особливостями дії законодавства України. Основною метою їх створення є залучення та ефективне використання інвестицій, що кореспондується з визначенням інноваційної діяльності у сфері господарювання, як діяльності, що здійснює інвестування інноваційних процесів (ст. 325 Господарського кодексу України). Держава, за допомогою різноманітних форм стимулювання інноваційних процесів, що визначені законом, здійснює підтримку суб'єктів, які провадять в Україні інноваційну діяльність на

основі реалізації інвестицій, які залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проєктів з метою виконання довгострокових науково-технічних програм та впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво й інші сфери суспільного життя з метою одержання доходу або досягнення іншого соціального ефекту [2].

Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» визначені основні правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків. Згідно цього Закону технологічний парк (технопарк) створюється або як юридична особа або як група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою реалізації організаційних засад виконання проєктів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. У випадку створення технопарку з використанням механізму укладання договору про спільну діяльність, юридична особа не створюється. У цьому випадку технологічний парк функціонує без об'єднання вкладів його учасників на підставі договору між юридичними особами - учасниками технологічного парку, що містить відомості про склад учасників технопарку та інші істотні умови такого договору. [3]. Спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується строком на 15 років і діє при виконанні проєктів технопарку.

Відмітною рисою механізму спеціального режиму технологічного парку є встановлення умови надання цільового субсидіювання та державної фінансової підтримки цим організаційним утворенням лише при реалізації зареєстрованих проєктів за пріоритетними напрямками діяльності, що розробляються відповідно до Законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Склалась ситуація, коли правовими нормами різних законодавчих актів передбачене створення і функціонування інноваційних структур, а саме - технополісу і технопарку, у декількох відмінних один від одного правових режимах: правовому режимі вільної економічної зони, спеціальному режимі інноваційної діяльності технологічних парків, правовому режимі інноваційного підприємства.

Таким чином, на сьогодні потребують свого вирішення питання ліквідації прогалин та колізій, пов'язаних із встановленням спеціального режиму діяльності інноваційних підприємств, зокрема технологічних парків. Ці питання стосуються визначення організаційно-правової форми функціонування інноваційного підприємства, наприклад, технопарку, технополісу. Існує необхідність законодавчого уточнення нормативних умов запровадження спеціального режиму інноваційної діяльності технологічного парку, зокрема, при спливу 5 річного строку діє свідцтва про реєстрацію проєкту технопарку, якщо строк діяльності технологічного парку не вичерпаний, а інноваційний проєкт не закінчений.

Законодавець має звернути увагу на встановлення правового статусу суб'єктів інноваційної діяльності, у тому числі інноваційних підприємств, якщо реалізація інноваційного проекту здійснюється у відповідності до закону шляхом створення спільно підприємства або залученням співвиконавців [4, С. 97-98].

Визначені проблеми вимагають вирішення шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства України з метою повноцінного та ефективного функціонування інноваційних підприємств.

Література

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002. - Чинний з 07.08.2002// Урядовий кур'єр. - 2002. - 07 серп.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003. - Чинний з 01.01.2004//Голос України. - 2003. - 14 берез.
3. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999. — Чинний з 27.08.1999//Офіційний вісник України — 1999. - ст. 1660
4. Розвиток та стимулювання інноваційної діяльності (економіка, право, міжнародний досвід): монографія / за наук. ред. О. Б. Бутнік-Сіверського. - К. : НДІ ІВ НАПрНУ. - 2014. - 364с.

Розділ 5

БІОЛОГІЯ

В.Г. ВЕБЕР, Л.В. КИЗИМА,

студентки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОРФОЛОГІЧНОГО ТА КІЛЬКІСНОГО МІКРОБНОГО СКЛАДУ КИСЛОМОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

За даними К. М. Векірчик зазначає, що найкорисніший молочний продукт — той, що містить живі кисломолочні бактерії. Чим більша їх кількість тим краще. [1, с.32]

Ми пропонуємо для порівняння розглянути декілька видів молочних продуктів.

Відповідно, об'єктом нашого дослідження є молочні продукти.

Предмет — мікроорганізми кисломолочних продуктів.

Для виконання поставлено **мету**: порівняти морфологічний і кількісний мікробний склад кисломолочних продуктів.

Для здійснення мети обрано **завдання**:

1. Вивчити досвід вивчення мікробів кисломолочних продуктів;
2. Освоїти методику нанесення мазка з кисломолочних продуктів;
3. Зробити висновки про морфологічний та кількісний склад мікроорганізмів кисломолочних продуктів.

Використано наступну **методику**:

1. На знежирене спиртом предметне скло помістити краплину дистильованої води.

2. У воду додати краплину молочнокислого продукту.

3. Повільно зафіксувати мазок над полум'ям спиртівки, не пережаривши.

4. Мазок помістити у суміш Нікіфорова на 10 хв, вийшовши на цей час із приміщення лабораторії.

5. Дістати мазок із суміші Нікіфорова, покласти на ексікатор, промити.

Суміш Нікіфорова не виливати, винести її з приміщення, де знаходяться студенти.

6. Фарбувати 3 хв метиленовим синім, промити, просушити.

7. Розглянути мазок в імерсійній системі.

Геролакт — кисломолочний напій, що за своїми смаковими властивостями нагадує кефір.

Характерною особливістю Геролакту є унікальний склад його мікрофлори, який забезпечується наявністю спеціально створеної закваски «Стрептосан» (2

штами молочнокислих бактерій *Streptococcus thermophilus*), пробіотика *Enterococcus faecium*, а також компонентний склад рецептури продукту.

Пробіотик *Enterococcus faecium* є представником нормальної мікрофлори кишечника людини. Він бореться з патогенними бактеріями в кишечнику, підвищує природний вміст в організмі вітамінів групи В і допомагає засвоюватися вітамінам С і Е, що містяться в напої. Особливістю компонентного складу продукту є наявність ячмінно-солодового екстракту (джерела біологічно активних речовин, мікро- і макроелементів) та вітамінів С і Е.

Кефір — кисломолочний напій, продукт змішаного молочнокислого та спиртового бродіння, який виробляють шляхом сквашування молока кефірними грибами, симбіотичною кефірною закваскою або заквашувальним препаратом. Заквашується декількома видами мікроорганізмів: молочнокислих бактерій *Lactobacillus acidophilus* та *Saccharomyces kefir* і дріжджів. Дріжджі — є характерною ознакою кефіру, вміст яких не менше 103 КУО (колоній утворюючих одиниць) в 1 грамі продукту.

Крім молочного білка, в кефірі містяться вуглеводи і жири, органічні й жирні кислоти, холестерин і натуральні цукри; вітаміни — А, РР, бета-каротин, З, Н, 8 вітамінів групи В; мінеральні речовини — кальцій, магній, натрій, калій, фосфор, хлор, сірка, залізо, цинк, йод, мідь, марганець, селен, хром, фтор, молібден, кобальт.

Ряжанка — кисломолочний продукт. Виготовляють з натурального молока, яке спочатку піддають пастеризації й отримують пряжене молоко, яке потім заквашують спеціальною кисломолочною закваскою (*Streptococcus thermophilus*). Бактерії відіграють роль стимуляторів росту та активності мікрофлори, що виробляється товстим кишечником. Безпосередні функції пробіотиків: покращення імунітету, полегшення процесу травлення, підвищення ступеня засвоюваності вітамінів, що належать до категорії жиророзчинних (А, Е та ін).

Серед біологічно активних речовин у ряжанці зустрічаються: ретинол, бета-каротин, токоферол, вітаміни групи В (В1, В2, РР), аскорбінова кислота. Вживаючи в їжу цей кисломолочний напій людина відновлює свій організм мікро- і макроелементами першочергової необхідності. Серед них залізо, фосфор, натрій, калій, магній, кальцій. Багата ряжанка і органічними кислотами. Зокрема, присутня в продукті молочна кислота покращує апетит і роботу органів шлунково-кишкового тракту, нормалізує функціонування сечовидільної системи.

Йогурт — молочний продукт, одержуваний за допомогою нагрівання і сквашення спеціальними бактеріями - *Lactobacillus bulgaricus* і *Streptococcus thermophilus*. Молочнокислі бактерії йогурту входять до складу нормальної кишкової флори людини й відіграють важливу роль у забезпеченні колонізаційної резистентності, імуностимулюючої, вітаміноутворюючої, детоксикаційної та травної функцій організму. Антимікробна активність молочнокислих бактерій проявляється щодо стафілококів, протею, ентеропатогенної кишкової палички

та грибів роду *Candida* й пов'язана з їх здатністю продукувати молочну кислоту, лактоцини, перекис водню, оцтову та пропіленову кислоти, лізоцим. Молочно-кислі бактерії знижують рН вмісту кишечника, запобігають росту та розмноженню патогенної та умовно патогенної мікрофлори. Лактобактерії є бар'єром для проникнення з кишечника у кров сенсibiliзуючих речовин (ендотоксинів, бактеріальних і харчових алергенів).[2, с. 132]

В ході дослідження ми з'ясували такі особливості молочнокислих продуктів, як форми молочнокислих бактерій (табл. 1) та їх кількість в цих продуктах (табл. 2).

Таблиця 1. *Форми молочнокислих бактерій у досліджуваних представників*

Молочнокислий продукт:	Форми молочнокислих бактерій:
1.Геролакт «Яготинський»	коки, палички, стрептококи
2.Кефір «Яготинський»	коки, палички
3.Ряжанка «Злагода»	коки
4.Йогурт «Активіа»	коки, стрептококи

Таблиця 2. *Кількість молочнокислих бактерій у досліджуваних представників*

Молочнокислий продукт:	Кількість молочнокислих бактерій: багато (більше 100) , середньо (50-100), мало(0-20)
1.Геролакт «Яготинський»	багато
2. Кефір « Яготинський»	багато
3. Ряжанка «Злагода»	мало
4. Йогурт «Активіа»	середньо

Отже, найбільша морфологічна різноманітність мікроорганізмів виявлена у Геролакті «Яготинський», а саме : коки, палички, стрептококи.

У кількісному співвідношенні найбільше мікроорганізмів виявлено у Геролакті «Яготинський» та Кефірі « Яготинський», тобто більше 100 клітин мікроорганізмів на проаналізованому мазку, виготовленому з кисломолочних продуктів.

Література

1. Векірчик К. М. Мікробіологія з основами вірусології / К. М. Векірчик — К.: Либідь, 2001. — 312 с.
2. Вершигора А. Ю. Загальна мікробіологія / А.Ю. Вершигора, Л.Г. Бранцевич, Н.А. Василевська. — К.: Вища школа, 1988. — 342 с.

Л.А. СЕРГЄЄВА,

кандидат медичних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

В.Д. ФЕДИНА,

аспірантка інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України, м. Київ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИМУТАГЕННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ «БІОВІТУ» З МЕТОЮ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО ПРОФІЛАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

«Біовіт» являє собою природний біологічний активний комплексний вітамінний продукт, створений на основі зародків пшениці. До його складу входить: 45% білка, 48% вуглеводів, вітаміни (Е — 320 мкг; В1 — до 10 мкг; В2 — до 8 мкг; В6 — до 10 мкг; РР — до 70 мкг; Р2 — до 35 мкг; А — до 800 мкг), а також мікроелементи та основні електроліти (кальцій, магній, калій, фосфор тощо). Він виробляється з високоякісного сухого харчового зерна шляхом виділення зародка пшениці і пропусканням його через ділянки постійного магнітного поля. Автори розробки вважають, що такий вплив активує ферментні системи рослин. Дослідження проведено спільно з Донецьким онкологічним центром, де препарат проходить клінічні випробування на онкохворих, які отримують променевою терапію.

В даному препараті ми визначали активність каталази, супероксиддисмутази (СОД) та загальної антиокислювальної активності (АОА) на штучних жовткових фосфоліпідах [1, с.16 — 18; 2, с.225 - 230. 3, с.59 - 62]. Результати дослідження (табл.1) показали, що у «Біовіту» відмічається висока каталазна і СОД- активність, а значить він може гальмувати утворення продуктів перекисного окислення ліпідів (ПОЛ) в організмі онкохворих в результаті впливу іонізуючого випромінювання під час лікування.

Таблиця 1. Дослідження антиоксидантної активності «Біовіту»

Назва досліджуваного об'єкту	In vivo:		In vitro:
	СОД, умовн. од.	КАТАЛАЗА, мкат /л	АОА, %
БІОВІТ (n=10)	380,0	1802196	69,5

На білих щурах-самцях лінії «Вістар» вагою 150-180 г досліджували модулюючі мутагенез властивості «Біовіту» [4, с.1 - 9]. За 7 днів до введення мутагенних засобів (відомих, алкілюючих ДНК, цитостатиків — доксорубіцину та циклофосфану) в їжу та воду піддослідних щурів додавали «Біовіт». Потім вводили у зростаючих дозах ксенобіотики (табл.2) і через 48 годин тварин умертвляли під хлороформним наркозом. Виділяли кісткомозкові метафазні пластини, в яких аналізували кількість мутантних клітин і структуру хромосомних перебудов у них (ХА).

Виходячи з результатів експериментальних даних, на великих дозах цитостатичних засобів відмічалось вірогідне зменшення відсотків клітин з мутаціями (табл. 3) та зменшення кількості складнорепарованих хромосомних аберацій (табл. 4). Однак, на малій дозі циклофосфану не відмічалось не тільки зменшення частоти абераційних клітин, але й кількостей складних аберацій - міжхромосомні хроматидо-хроматидні обміни і парні фрагменти мали тенденцію до зростання.

Таблиця 2. Схема експерименту на щурах щодо вивчення модулюючих мутагенез властивостей «Біовіту»

№ щурів	Назва серії досліду
1 – 5	ЦФ, 2,0 мг / кг
6 – 10	ДР, 0,2 мг / кг
11 – 15	ЦФ, 20,0 мг/кг
16 – 20	ЦФ, 2,0 мг / кг + «Біовіт»
21 – 25	ДР + «Біовіт»
26 – 30	ЦФ, 20,0 мг/кг + «Біовіт»

Примітка: ЦФ – циклофосфан, ДР – доксорубіцин.

Таблиця 3. Зміни індукованих мутацій в лейкопоетичних клітинах кісткового мозку експериментальних щурів під дією «Біовіту» (n=5)

СЕРІЯ ДОСЛІДУ	Клітини з абераціями хромосом, %		
	Циклофосфан		Доксорубіцин 0,2 мг/кг
	2,0 мг/кг	20 мг/кг	
Без «Біовіту»	16,5	57,6**	28,4
З «Біовітом»	18,35	30,4*	17,0*

Примітка: * - вірогідність розбіжностей з серією без «Біовіту», ** - в порівнянні з другою дозою мутагену (при $p < 0,01$), по критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні [5, с.293].

Таблиця 4. Результати експериментального дослідження антимуtagenних властивостей «Біовіту» на щурах лінії «Вістар» (n=5)

Серія досліду	Кількість ме- та- фаз	Типи хромосомних перебудов, %						
		ОФ	ТФ	ПФ	Х-Х	Ат.х. +кіль ця	ДИЦ.	Частота АХ на 1 клітину
ЦФ 1	500	51	4,3	10,8	16,3	5,4	12,2	1.12+0, 1
ЦФ 2	500	39,7	11	19,1	14,3	5,5	10,4	1,29+0, 6
ДР	500	39,5	6,2	25,9	14	3,9	10,5	1,26+0, 3
ЦФ 1	500	26,7	-	18	41,7	7,08	6,52	1,30+0,

+Бв								2
ЦФ 2 + Бв	500	59,5	4,6	11,9	13,5	2,6	7,9	1,29+0, 5
Др + Бв	500	74	4,1	8,3	4,1	3,1	6,4	1.13+0, 1

Примітка: АХ — хромосомні аберації, ОФ, ТФ, ПФ- поодинокі, точкові та парні фрагменти, Х-Х- міжхромосомні хроматидо-хроматидні обміни, Ат.х — атипові хромосоми, ДИЦ- дицентрики. ЦФ 1,2 — дози циклофосфану — 2,0 мг/кг і 20,0 мг/ кг відповідно. Др — доксорубіцин — 0,2 мг/кг питомої ваги.

Клінічні випробування «Біовіту» включали біохімічне дослідження крові хворих на злоякісні новоутворення на фоні звичайної схеми променевої терапії та з харчовою добавкою.

Проведено аналіз 30 хворих на рак жіночих статевих органів віком від 27 до 68 років, яким під час проведення курсу поєднаної променевої терапії в якості природної біологічно активної харчової добавки призначався продукт «Біовіт». З цієї групи хворих 21 пацієнтка перебувала на лікуванні з приводу захворювання на рак шийки матки 3-ої стадії, 6 пацієнток - на рак шийки матки 2-ої стадії і 3 пацієнтки - на рак тіла матки 2-ої стадії. В процесі лікування усі пацієнти проходили курс дистанційної променевої терапії з разовою осередковою дозою 2 Грея та сумарною осередковою дозою — 46 - 50 Грей залежно від стадії захворювання. Внутрішньопорожниста гама- терапія проводилася на апараті "АГАТ-У" разовою осередковою дозою 10 Грей та сумарною осередковою дозою 50 - 60 Грей.

Променева терапія різко знижувала антиокислювальні властивості крові хворих, але на фоні одержання ними «Біовіту» захисна антиокислювальна система організму практично не руйнувалася (табл. 5).

Таблиця 5. Зміни антиокислювальних властивостей крові хворих на фоні променевої терапії без і з харчовою добавкою «Біовіт» (n=10)

Характеристика груп хворих	АОА, % (досліджена in vitro)
До лікування	145,65
Променева терапія	43,46*, **
Променева терапія на фоні «Біовіту»	115,85

Примітка:* - вірогідність розбіжностей в порівнянні з групою хворих, обстежених до лікування; ** - з групою хворих на фоні променевої терапії з прийомом харчової добавки «Біовіту» (pU<0,01).

Таким чином, виходячи з результатів клініко-експериментального дослідження «Біовіту», можна з впевненістю сказати, що препарат має антиоксидантні, а в деяких випадках і антимутагенні властивості. Його можна використовувати у третинній профілактиці в жорстких схемах рентгенівського і цитостатичного лікування хворих із злоякісними новоутвореннями. Одержання таких препаратів онкологічними хворими під час променевої терапії має безпе-

речне значення в плані поліпшення стану організму, антимуtagenного захисту його інтактних тканин та удосконалення ефективності лікування.

Вважається, що перевага природних речовин над синтетичними радіопротекторами міститься в обнадійливій перспективі застосування їх на популяцію людей у разі впливання відносно малих доз радіації і хронічного опромінювання організму в зонах мешкання, забруднених радіонуклідами [6, с.176].

Але, як нам здається, при біотехнологічній обробці зародків пшениці в магнітному полі, можливо, утворюється дуже багато факторів росту. Тому, ми отримали факт несприятливої дії «Біовіту» на реалізацію хромосомних порушень в клітинах кісткового мозку тварин на фоні малих доз мутагенів.

Таким чином, виходячи з результатів наших досліджень, застосування «Біовіту» для підвищення ефективності реабілітації стану здоров'я широких контингентів населення України (дітей та вагітних жінок), залишається досить проблематичним.

Література

1. Королюк М.А., Иванова Л.И., Майорова И.Г., Токарева В.Е. Определение активности каталазы // Лабораторное дело. - 1988. - №1.
2. Строева Е.А., Макарова В.Г. Практикум по биологической химии. - М.: Высшая школа, 1986.
3. Клебанов Г.И., Бабенкова И.В., Тесемкин Ю.О. Оценка антиокислительной активности плазмы крови с применением желточных фосфолипидов // Лабораторное дело. - 1988. - №5.
4. Литвинов С.К. Методические рекомендации по экспериментальному выявлению химических модификаторов мутагенеза и канцерогенеза. - М., 1986.
5. Гублер Е.В. Вычислительные методы анализа и распознавания патологических процессов. - М.: Медицина, 1978.
6. Гончаренко Е.Н., Кудряшов Ю.Б. Гипотеза эндогенного фона радиорезистентности. - М.: Из-во Московского университета, 1980.

Л.А. СЕРГЄЄВА,

кандидат медичних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

О.І. ВАЛЬЧЕНКО,

кандидат військових наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

О.І. ГЛЄБОВА,

старший викладач кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
Державного університету телекомунікацій, м. Київ, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МУТАГЕННИХ ЧИННИКІВ

Інтенсивність появи мутагенних чинників в оточуючому середовищі потребує забезпечення швидкого їх виявлення. Одним із підходів є випробування на біологічних тест-системах - оцінка сумарної мутагенної активності (СМА) [1, с.123 - 126].

Методи приготування й аналізу проб для оцінки їх СМА: концентрування води за допомогою випарювання в вакуумі та виморожування, екстракція за допомогою органічних розчинників (етанол, метанол, ацетон, гексан, диметилсульфоксид - ДСМО) для проб повітряних забруднень, а також методи холодної стерилізації проб за допомогою мембранних фільтрів (з діаметром пор 0,17-0,3 мкм). В районах розташування заводів проби повітря концентрують аспіраційним методом на фільтри (АФА ХА-20) в об'ємі 500м³. Фільтри послідовно екстрагують ефіром, етанолом та водою. Органічний і водний екстракти висушують на роторному випарювачеві, після чого ефірно-етанольну фракцію від кожної проби зливають з водною фракцією від тієї ж проби для наступного тестування [2, с.57]. Способом оцінки відносної небезпеки СМА об'єктів середовища може служити їх порівняння з «еталонним» об'єктом (наприклад, місто зі сприятливою екологічною ситуацією).

Застосування рослинних тест-об'єктів для визначення мутагенності зовнішнього середовища показано в багатьох роботах [3, с.41 — 44; 4, с.25 - 28]. Оцінка потенціальної мутагенності активності проб води, донних відкладень та повітря проводиться на мишах, на *Drosophila* [5, с. 18 - 24]. Одночасне використання декількох тест-об'єктів дозволяє з великою імовірністю робити висновок про наявність мутагенної активності в пробах навколишнього середовища.

Розробляючи біохімічний підхід до визначення СМА, ми виходили з хімічної характеристики молекули ДНК, підданої різному мутагенному впливові. Коефіцієнт седиментації двониткової ДНК після подібної обробки різко спадає [6, с.67 - 73]. ДНК як носій генетичної інформації в силу своєї будови є цілком реактогенноздатною полімерною молекулою. На дослідження брали субстрат — високополімерну ДНК, одержану з тимусу телят (М.маса 6200000 дальтон, вміст білка — 0,5%; РНК — сліди, фосфору — 7,8 %, азоту 13,2%). Готували 0,2% ДНК.

Відбирали 100 м³ атмосферного повітря вишевикладеним способом. Також звичайно проби екстрагували і випарювали. Після чого, ефірно-етанольні фракції зливали з водною, і цю пробу доводили до 10 мл ДМСО з розрахунку 1 м³ / 1 мл. Від одержаної проби використовували по 0,1 мл на дослідження (n=10). Паралельно ставили контроль на розчинник у такій же кількості. Нативну ДНК розчинювали у фізіологічному розчині до концентрації 0,2%. На аналіз брали 0,5 мл розчину ДНК + 0,1 мл досліджуваного розчину + 0,4 мл фізіологічного розчину. Потім проби інкубували в темному місці при кімнатній температурі впродовж 30 хвилин. Після інкубації додавали 2,0 мл 0,1N HCl і через 10 хв. вимірювали екстинкцію розчинів ДНК на ФЕК - при довжині хвилі 315 нм.

Якщо пригадати методики визначення ДНК-аз на нативній ДНК, то зміни екстинкції розчину на 0,100 вважалися як 1 ОД ферментативної активності. В наших же дослідах (табл. 1) зміни відбувалися порівняно з контрольною серією в межах від 0,136 (1,36 ОД) під впливом розчинника до 0,893 (8,93 ОД), під впливом ультрафіолетового опромінювання (ділянка С). Визначення займають загалом 1 годину і можуть впроваджуватися в практичну санітарію.

Таблиця 1.

Розробка методу визначення сумарної мутагенної активності проб атмосферного повітря на нативній ДНК

Назва проби	Середні значення екстинкції розчинів ДНК (n = 10)	Вміст ДНК, %
Контроль	1,71960	100
Спирт	1,0665*	62
Ультрафіолетове опромінення (С)	0,825**	48
Уведення розчинника (ДМСО)	1,6594*	96,5
Район Р, атмосферне повітря, 5 точок відбору	1,545**	89,9
Район Р, атмосферне повітря, 10 точок відбору	1,449**	84,3
Район Р, атмосферне повітря, 20 точок відбору	1,346**	78,2
Район V, атмосферне повітря, 5 точок відбору	1,6520*	96,07
Район V, атмосферне повітря, 10 точок відбору	1,5957*	92,8
Район V, атмосферне повітря, 20 точок відбору	1,522**	88,5

Примітка: * - вірогідність розбіжностей з контролем, при $pU < 0,05$, ** - $pU < 0,01$, по критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні [7, с.293].

Проби відбиралися в декількох самих небезпечних в плані розповсюдження атмосферних забруднень, точках району проживання. Екстраговані фільтри об'єднувалися. Звичайно, при збільшенні кількості міст забору, якість і концентрація мутагенів у пробах повітря теж поширювалася. Хоча різниця у перевищенні ГДК ксенобіотиків у досліджуваних районах (Р і V) була відчутною, ступінь їх мутагенності міг дати і протилежну картину, відповідно існуючій комбінації факторів (і не лише хімічної природи) в точці відбору. За результатами екстинкції розчинів ДНК, представлених в таблиці 1, можна зробити висновок, що перевищення вмісту в атмосферному повітрі піддослідного району Р ксенобіотиків має відчутний зв'язок з їх мутагенністю. Однак, ступінь кореляції між перевищенням ГДК і мутагенністю не вивчався, оскільки точки відбору в дослідженнях не співпадали з часом.

Ми визначили, що досліджувані концентрації атмосферного повітря мають мутагенну активність і в клітинах організму тварин. Тобто, визначався і ступінь генотоксичності досліджуваних проб атмосферного повітря в організмі мишей (табл. 2). Звичайно, чимало з передбачуваних мутагенів активуються монооксигеназною системою печінки, тому такі дослідження повинні проводитися паралельно.

Таблиця 2. Сумарна мутагенна активність проб повітря в тестах на мишах

Назва досліджуваної проби атмосферного повітря	Хромосомні аберації в кістковому мозку мишей (%), (n=5)
Контроль	0,94+0,72
Уведення ДМСО	1,83+0,31
Район Р, 20 точок відбору	15,51+4,43*
Район V, 20 точок відбору	5,26+0,56*

Примітка: * - вірогідність розбіжностей в порівнянні з контролем, при $P < 0,01$.

Одержані розчинені в ДМСО екстракти проб повітря мишам вводили в концентрації 0,1 мл/100г ваги тіла, попередньо довівши до об'єму 0,1 мл фізіологічним розчином. Через 24 години в короткостроковому тесті, виділяли метафазні пластинки з кісткового мозку у забитих хлороформом тварин. Результати показали, що ксенобіотики, активуючи монооксигеназні системи, справді викликають підвищення рівня мутантних клітин в порівнянні з контрольною серією експериментальних тварин. Однак, достовірної різниці між обстежуваними районами не було.

Література

1. А., Голчеев Ю.Д., Панькин О.А. Сравнительное изучение канцерогенного и мутагенного (в бактериальной тест-системе) действия ряда производных бенз/а/пирена // Экспресс-методы определения канцерогенной активности химических веществ.- Ереван:Айастан. - 1981.
2. Руководство по краткосрочным тестам для выявления мутагенных и канцерогенных химических веществ. - ВОЗ: Женева, 1989.
3. Бабаян Р.С., Гаспарян А.М., Мкртчян А.Т. О генетической природе индуцированной пестролистности (химерности) ячменя в М1 // Цитология и генетика.- 1989. - Т.23, №6.
4. Солдатов П.К., Давыдов И.Д. Соя Glycine Max (L) как тест-объект для изучения мутагенности пестицидов // Цитогенетика и генетика. - 1989. - Т.23, №6.
5. Ревазова Ю.А., Ингель Ф.И., Цуцман Т.Е., Хрипач Л.В. и соавт. Методология проведения комплексных генетико-токсикологических исследований // Вестник Российской Академии медицинских наук. - 1997. - №7.
6. Рубенчик Б.Л. О биохимических тестах для оценки канцерогенности химических веществ // Экспресс-методы определения канцерогенной активности химических веществ. — Ереван:”Айастан”, 1981.
7. Гублер Е.В. Вычислительные методы анализа и распознавания патологических процессов. - М.:Медицина, 1978.

А.О. СТЕЦЬКІВ,

кандидат хімічних наук, доцент, зав. кафедри хімії
Івано-Франківського національного медичного університету

СИНТЕЗ ТА КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА ГЕРМАНІДУ $\text{Yb}_5\text{Na}_4\text{Ge}_4$

На даний час системи складу R-Na-X (R — рідкісноземельний метал) практично не вивчалися через високу хімічну активність досліджуваних зразків. Перші дослідження взаємодії компонентів у них відбулись нещодавно і описані авторами [1, 2]. У цих роботах повідомили про існування сполук складу EuNa_8Sn_6 , $\text{EuNa}_{10}\text{Sn}_{12}$ та $\text{YbNa}_{10}\text{Sn}_{12}$. В публікації [3] методом монокристалу досліджено кристалічну структуру тернарної сполуки Nd_4NaSn_4 , яка кристалізується в структурному типі Tm_4LiGe_4 .

Метою даної роботи було дослідження взаємодії компонентів у системі Yb-Na-Ge та встановлення кристалографічних параметрів отриманої тернарної сполуки $\text{Yb}_5\text{Na}_4\text{Ge}_4$.

Сплави виготовляли у два етапи, використовуючи для синтезу метали наступної чистоти: натрій — 0,9997, ітербій $> 0,999$, германій — 0,9999 масових часток основного компоненту. Під час першого етапу шихту із наважок чистих компонентів нагрівали в індукційній печі у танталовому тиглі до температури 400°C та витримували протягом 4 годин.

Під час другого етапу нагрівали сплави до температури 800°C та витримували протягом 1 години. Контроль маси сплавів шляхом порівняння маси шихти з масою сплаву не проводили, оскільки тигель був герметично запаятий, що унеможлиблює будь-які втрати.

Гомогенізуючий відпал проводили при температурі 200°C протягом трьох тижнів. Сплави поміщали в танталові контейнери і запаювали у кварцові ампули з попередньою евакуацією повітря. Відпал проводили у муфельній печі типу МП-60 з автоматичним регулюванням температури з точністю $\pm 5^\circ\text{C}$. Відпалені сплави гартували у вазеліновому маслі кімнатної температури, не розбиваючи ампул.

Контроль гомогенності і рівноважності зразків здійснювали рентгенографічно. Сплави зберігали під шаром індиферентного масла, попередньо очищеного та зневодненого. Фазовий аналіз проводили, використовуючи дифрактограми зразків, отримані на порошкових дифрактометрах URD-6 (CuK_α -випромінювання).

Монокристал сірого кольору у вигляді пластини відібрали зі зразку складу $\text{Yb}_{40}\text{Na}_{30}\text{Ge}_{30}$. Дослідження методами Лауе та Вейссенберга підтвердили належність їх структур до тетрагональної сингонії. Масив рентгенівських дифракційних даних отримали за кімнатної температури на автоматичному монокристальному дифрактометрі XCALIBUR ($\text{MoK}\alpha$ -випромінювання, графітовий монохроматор, ω - метод сканування). Структуру визначили прямими методами в просторовій групі $I4/m$, з використанням комплексу програм SHELX – 97 [4].

Результати обчислення та уточнення кристалічної структури сполуки $\text{Yb}_5\text{Na}_4\text{Ge}_4$ засвідчили, що вона є ізоструктурною до структурного типу $\text{Nb}_5\text{Cu}_4\text{Si}_4$, який є надструктурою до Sm_5Ga_4 [5], де атоми Ge, Yb1 та Yb2 займають положення 8 (h), а атоми Na – 2(a). Досліджений германід характеризується просторовою групою $I4/m$ та символом Пірсона $tI26$. Параметри комірки для нього приймають наступні значення: $a = 1,1607(1)$ нм, $c = 0,45298(2)$ нм).

Елементарна комірка структури та координаційні многогранники атомів приведені на рис.1. Число сусідніх атомів добре корелюється з розмірами центральних атомів. Найбільші за розмірами атоми Yb укладені в 17- та 14-вершинники, для атомів Ge у цій структурі характерним координаційним многогранником є тригональна призма з трьома додатковими атомами; для Na - координаційні многогранники з координаційним числом 12, які можна розглядати як деформовані кубооктаедри.

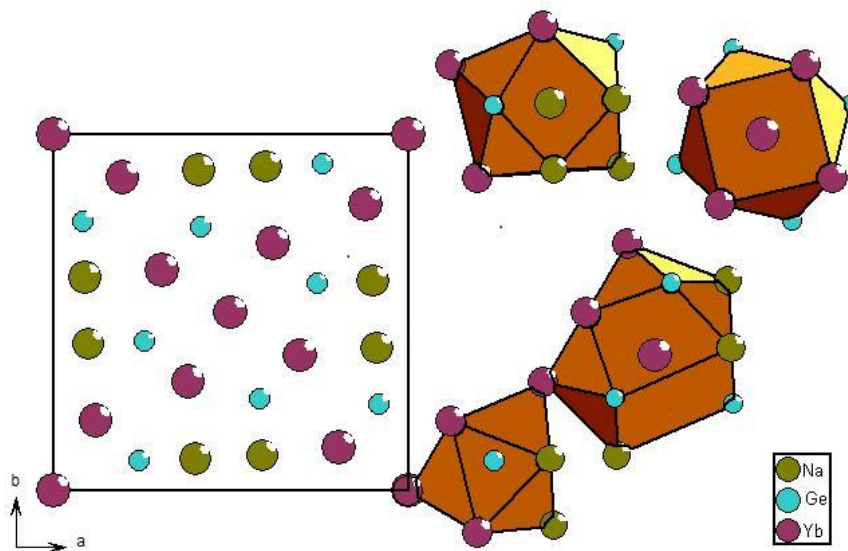

Рис.1. Елементарна комірка структури та координаційні многогранники атомів

Література

1. Todorov I., Sevov S.C. Heavy-metal aromatic rings: cyclopentadienyl anion analogues $\text{Sn}_5(6^-)$ and $\text{Pb}_5(6^-)$ in the Zintl phases Na_8BaPb_6 , Na_8BaSn_6 , and Na_8EuSn_6 . // *Inorganic Chemistry*. — 2004. — Vol. 43(20). — P. 6490-6494.
2. Todorov I., Sevov S.C. In search of benzene-like $\text{Sn}_6(6^-)$: synthesis of Na_4CaSn_6 with interconnected cyclohexane-like $\text{Sn}_6(6^-)$. // *Inorganic Chemistry*. — 2006. — Vol. 45(11). — P. 4478-4483.
3. Стецьків А.О., Павлюк В.В. Кристалічна структура R_4NaSn_4 ($\text{R} = \text{La}, \text{Ce}, \text{Pr}, \text{Nd}, \text{Sm}, \text{Gd}, \text{Tb}, \text{Dy}$). // *Наук. вісник Ужгород. ун-ту (Сер. Хімія)*, 2014, № 2 (32). С.23-27.
4. Sheldrick G.M. SHELXL-97. Program for crystal structure refinement. // University of Göttingen. Germany, 1997.
5. Yatsenko S.P., Hryn' Yu.N., Sitshevitsch O.M., Tschuntonow K.A. Die Struktur von Sm_9Ga_4 . // *J. Less Common Metals*. 1985. Vol. 106, №1, P. 35–40.

С.С. КОБЫЩА,

студент Национального технического университета Украины
«Киевский политехнический институт», кафедра «Технологии машиностроения»

С.В. СОХАНЬ,

доктор технических наук, доцент, Институт сверхтвердых материалов им. В.Н. Бакуля

ШЛИФОВАНИЕ ЗУБЧАТЫХ КОЛЕС

На сегодняшний день зубчатые колеса являются одними из основных элементов приводных механизмов в машиностроении, с помощью которых осуществляется передача движения при некоторых силовых и скоростных условиях. Зубчатые передачи имеют существенное значение для функционирования многих устройств, поэтому возникает необходимость обеспечения заданной точности и качества для правильной и стабильной работы механизма. [1]

Шлифование зубьев зубчатых колес является финишной операцией, которая позволяет получать зубчатые колеса с IT3...IT4. Как правило этот метод обработки используют для зубчатых колес, которые подвергались термической или термохимической обработке. Шлифование в данном случае может осуществляться двумя методами: методом обкатки или методом копирования.

Метод копирования основан на воспроизведении рабочей поверхностью шлифовального круга впадины зубьев шлифовального колеса. [2] Этот метод зубошлифования применяется для обработки цилиндрических колес как с прямыми внешними зубьями, так и для колес с внутренними зубьями, в том числе и косыми. При этом обеспечивается не выше 6-й степени точности с шероховатостью поверхности зуба в пределах $Ra=1,25-0,32$ мкм. При этом методе профиль круга должен точно соответствовать профилю впадины колеса. Движение деления в станках воспроизводится с помощью специальных делительных дисков, которые изготавливают отдельно для каждого обрабатываемого колеса. Таким образом реализация этого метода шлифования требует специальной, дорогостоящей точной оснастки. Поэтому этот способ применяется в крупносерийном и массовом производстве [2]

Второй метод (метод обката) нашел более широкое применение в машиностроении. При этом методе червячный круг представляет собой однозаходный абразивный червяк. В процессе обработки шлифовальный круг с одноразовым витком на периферии и колесо непрерывно вращаются, их скорости связаны между собой. Кроме того, круг движется вдоль оси колеса, результатом того является профилирование зубьев по всей их длине. Шлифование абразивным

червяком позволяет получать зубчатые колеса 5-6й степени точности с шероховатостью обработанной поверхности в пределах $Ra=1,0-0,2$ мкм. [3]

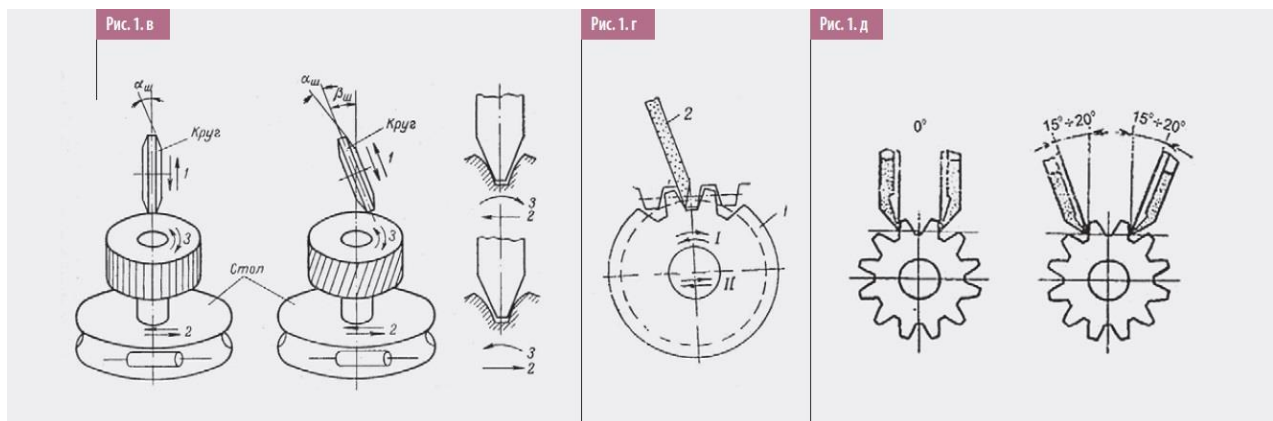
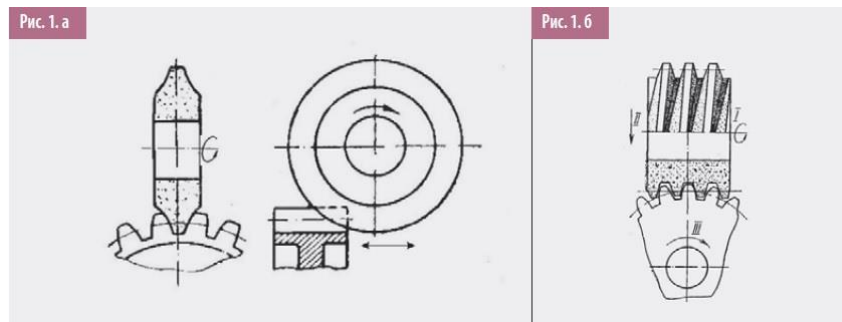

Рис. 1. Методы зубошлифования зубчатых колес:

а) копирование; б) обкатка абразивным червяком; в) обкатка конусным кругом; г) обкатка плоским кругом; д) обкатка двумя тарельчатыми кругами.

Обработка одним конусным кругом (рис.1в) обеспечивает 5-6-ю степень точности и шероховатость поверхности в пределах $Ra\ 1,0-0,2$ мкм. Шлифование плоским кругом (рис.1г) позволяет обеспечивать 3-4-ю степень точности и шероховатость поверхности $Ra=1,0-0,2$ мкм. Зубошлифование двумя тарельчатыми кругами (рис.1д) позволяет получать колеса 3-4-й степени точности с $Ra=1,0-0,3$ мкм.

Литература

1. Tadeusz Zaborowski Формирование поверхностного слоя зубов зубчатых колес в процессе шлифования / Akademia Morska w Szczecinie, 2013
2. Шлифование зубьев зубчатых колес [Электронный ресурс] — Режим доступа к статье: <http://studopedia.org/1-16595.html>
3. С.В. Рябченко Шлифование зубчатых колес тарельчатыми кругами / ИСМ им. Бакуля НАН Украины, г. Киев - 2014

Розділ 8

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

Б.С. ДОЛИНЮК, Я.Ю. ЖУРАКОВСЬКИЙ,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», e-mail: *bogdan.d.s@inbox.ru*

АВТОМАТИЗАЦІЯ ВИПАРНИКА ЕТИЛБЕНЗОЛУ У ПРОЦЕСІ ОТРИМАННЯ СТИРОЛУ ДЕГІДРУВАННЯМ ЕТИЛБЕНЗОЛУ

Стирол (вінілбензол) $C_6H_5CH = CH_2$ виробляють у великій кількості для одержання бутадієн-стирольного каучуку і пластичних мас, також використовують як мономер для виробництва полістиролу, співполімерів з акрилонітрилом. У менших кількостях застосовуються як розчинник поліефірних пластмас і для модифікації алкідних полімерів, а також в якості добавки до моторного палива. Основним промисловим способом одержання стиролу є дегідрування етилбензолу [1].

Для дегідрування етилбензолу найчастіше застосовують два типи апаратів: трубчасті з топками та шахтні (без трубок і топок).

Процес виробництва стиролу починається з того, що на вхід збірника етилбензолу подається етилбензол та регенований етилбензол, далі відбувається його випаровування; після цього його пари перегріваються до $520^{\circ}C$ в теплообміннику 5, водяна пара перегрівається в теплообміннику 6 до $385^{\circ}C$ та в печі до $710^{\circ}C$. В печі спалюють газоподібне паливо для економії якого тепло газів, що відходять з печі, використовують для нагрівання повітря, яке подається в піч, та для випаровування етилбензолу. При вході в контактний апарат пари етилбензолу змішуються з перегрітою водяною парою; суміш надходить на контактування при $630^{\circ}C$.

Процес одержання стиролу через дегідрування складається з таких апаратів (див. рисунок 1): повітродувка 1, піч для перегріву водяної пари 2, випарник етилбензолу 3, контактний апарат 4, теплообмінники 5,6, холодильний змішувач 7, роздільники 8, конденсатор 9, сепаратор 10, збірник стиролу сирцю 11

Технологічну схему виробництва стиролу через дегідрування етилбензолу показано на рисунку

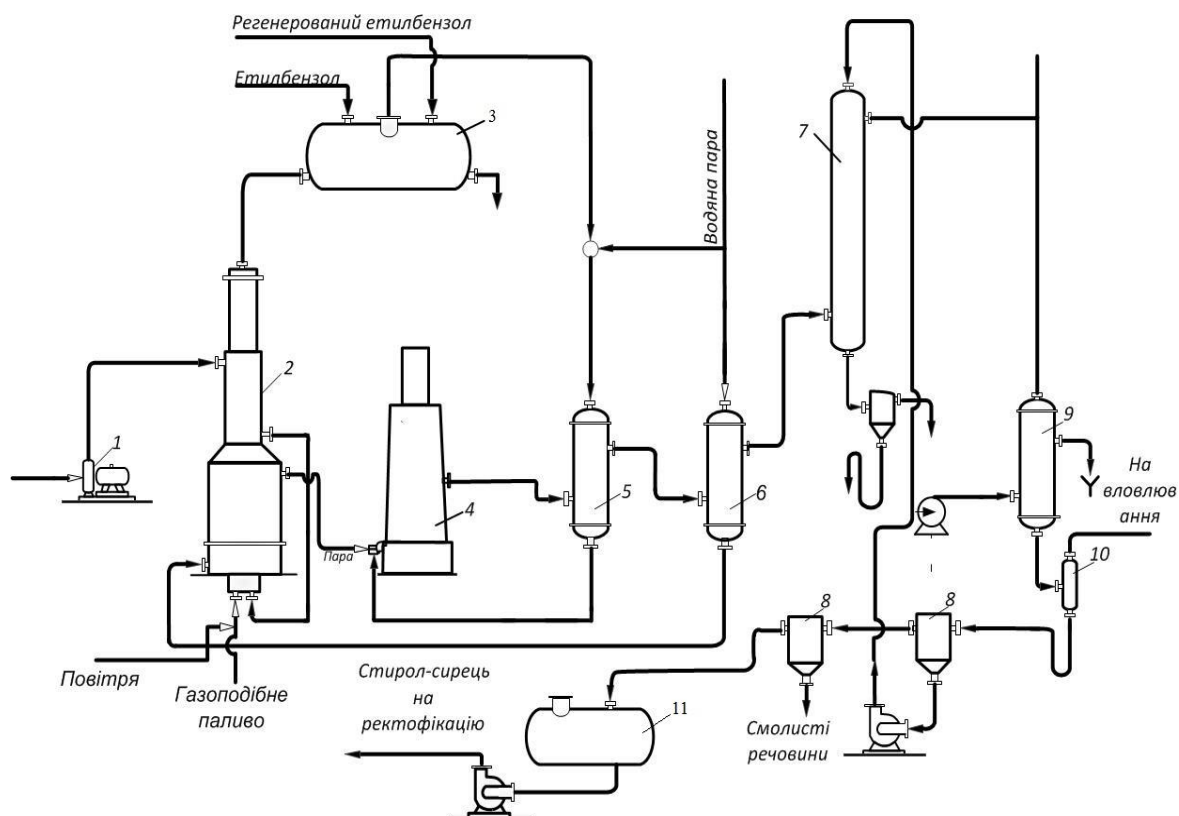

Рис. 1. Технологічна схема одержання стирулу дегідруванням етилбензолу

Продукти реакції, що виходять з контактного апарата, мають температуру 565°C і охолоджуються спочатку в теплообміннику, де віддають своє тепло парам етилбензолу, а потім в теплообміннику 6, де їхнє тепло використовується для перегріву водяних пари. Далі в холодильнику змішування температура контактних газів знижується до 105°C , завдяки чому з газу конденсуються смолоподібні продукти, що утворилися в результаті побічних реакцій. В конденсаторі відбувається конденсація парів води, стирулу, етилбензолу, що не прореагував, бензолу, толуолу та інших продуктів, які утворюються побічно. Конденсат у сепараторі відокремлюється від газів H_2 , CH_4 , C_2H_4 , CO , CO_2 (які також є продуктами побічних реакцій), а вуглеводні відокремлюються в роздільнику від води, відстоюються від смолистих речовин і через збірник стирулу подаються на ректифікацію. Вода з роздільника надходить на зрошування холодильника змішування. Склад одержуваного стирулу-сирцю приблизно такий (в %): Стирол — 37,0% ; Етилбензол — 61,0% ; Толуол — 1,0% ; Бегізол — 0,6% ; Смола — 0,4% [2]. В роботі запропоновано схему автоматизації початкового етапу виготовлення стирулу, а саме збірник етилбензолу, яка включає в себе ряд контурів, див. рисунок 2.

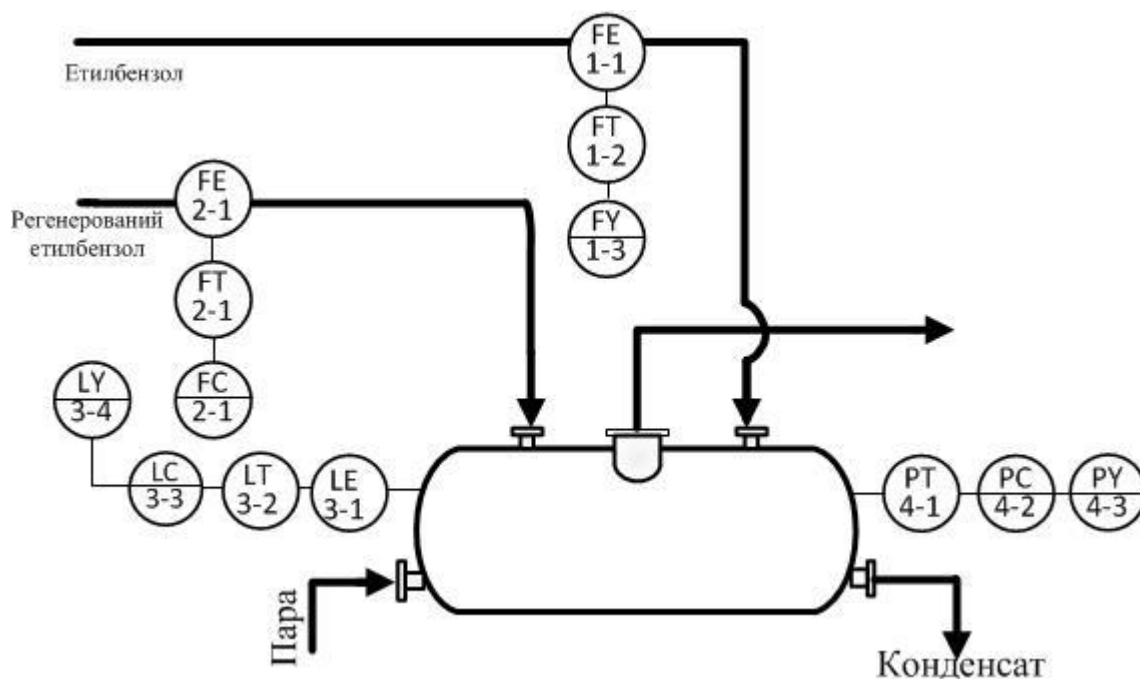

Рис.2. Схема регулювання параметрів випарника етилбензолу

Система регулювання витрати етилбензолу складається з контурів: вимірювач витрати етилбензолу (поз. 1-1), нормувального перетворювача (1-2), регулятора (1-3) і виконавчого механізму (1-4). Регулювання рівня: включає вимірювач рівня (3-1), нормувальний перетворювач (3-2), регулятор (3-3) і суматор (1-4). Контур контролю тиску складається з нормувального перетворювача тиску (4-1), регулятора (4-2) і суматора (4-3). Система регулювання витрати регенованого етилбензолу складається з контурів: витратомір регенованого етилбензолу (1-1), нормувальний перетворювач (1-2) і динамічний компенсатор (1-3).

Розроблена схема автоматизації дозволяє підвищити продуктивність виробництва стиролу, шляхом підтримання технологічних параметрів в допустимих межах. Автоматизована система регулювання дає можливість досягти оптимальних режимів роботи технологічного устаткування, що відповідно подовжує наробіток до відмови приладів. Слід зазначити, що саме комплексна автоматизація процесу дозволяє уникнути аварійних режимів роботи обладнання, тобто підвищити безпечність всього виробництва в цілому.

Основним апаратом в схемі є контактний апарат. На вхід системи подаються пари етилбензолу і перегрітої водяної пари, суміш надходить на контактування при температурі 630 С. На виході отримуємо продукти реакції, які мають температуру 565 С.

Для забезпечення функціонування процесу отримання стиролу дегідруванням етилбензолу у режимі збереження енергоресурсів, потрібно синтезувати відповідну систему керування. Використання математичної моделі процесу є основою сучасних систем керування. Першим кроком є побудова параметричної схеми об'єкту керування. Така схема було розроблена для контактного апарата, що зображена на рисунку 3.

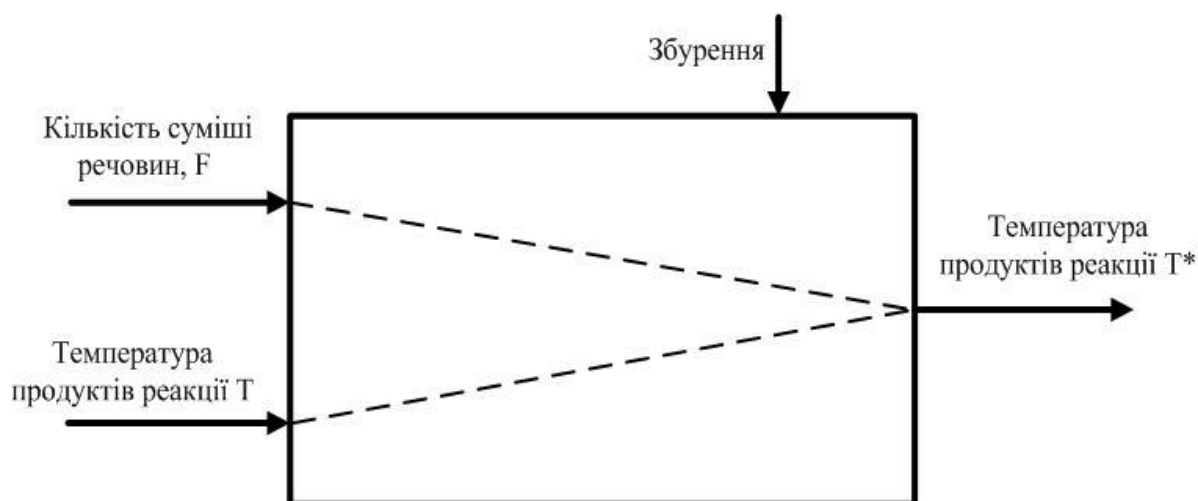

Рис. 3. Структурно-параметрична схема контактного апарату

На вхід контактного апарату подається суміш парів етилбензолу та перегрітої водяної пари.

Детермінованими збуреннями в даній схемі будуть: кількість суміші речовин, температура продуктів реакції.

Збуреннями, що не вимірюються, вважаємо температуру навколишнього середовища.

Висновок. У подальшому необхідно побудувати математичну модель процесу на основі описаної вище структурно-параметричної схеми.

Література

1. Лукінюк М. В. Автоматизація типових технологічних процесів: технологічні об'єкти керування та схеми автоматизації [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом «Автоматизація і комп'ют.-інтегр. технології / М. В. Лукінюк. — К.: НТУУ «КПІ», 2008. — 236 с. : іл. — Біблігр.: с. 181. — 200.
2. Юкельсон И. И. Технология основного органического синтеза [Текст]: учеб. пособие / И. И. Юкельсон ; под ред. Урывалова Н. И. — М.: Химия, 1968. — 848 с. — Библиогр.: с. 198—203. — 3000 экз

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

М.П. ГОЛОВКО,

доктор технічних наук, професор

Харківського державного університету харчування та торгівлі

Т.М. ГОЛОВКО,

кандидат технічних наук, доцент

Харківського державного університету харчування та торгівлі

Л.О. КРИКУНЕНКО,

аспірантка Харківського державного університету харчування та торгівлі

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕЧНОСТІ РИБНИХ РЕСУРСІВ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

Одним із головних завдань, яке стоїть перед Україною, це її інтеграція у світовий економічний простір. Подальша інтеграція ставить перед національною економікою нові вимоги щодо розвитку всіх її секторів, вимагає обов'язкового врахування сучасних тенденцій світових ринків. Перехід до нових форм господарювання за умов недосконалої правової бази, відсутності науково обґрунтованої концепції реформ, зниження рівня та якості життя населення спровокували появу цілої низки небезпек та загроз не лише стабільному розвитку економіки, але й національній безпеці.

Вирішення продовольчої проблеми залежить не тільки від кількісного забезпечення населення продуктами харчування, але і значною мірою від їх якості. Нині ця проблема набуває пріоритетного значення і актуальності. Від безпечності та якості продуктів харчування залежить життя і здоров'я людей.

До 80 % шкідливих речовин надходить до організму людини харчовим шляхом. Експерти Всесвітнього банку харчові продукти і воду, у разі їх поганої якості, відносять до найбільш небезпечних загроз в національній безпеці країн.

Найгостріша загроза продовольчій безпеці, в кожній країні, і в Україні також, - проблема забезпечення підприємств харчової промисловості екологічно чистою сировиною, особливо для продуктів дитячого харчування, та контроль за якістю і безпечністю сировини, що надходить на переробку.

Для України ці проблеми загострилися після Чорнобильської катастрофи 1986 року. Наслідки аварії були настільки жахливими, що й сьогодні дають про себе знати. Забруднення навколишнього природного середовища важкими металами, радіоактивними та хімічними речовинами, різке зниження родючості ґрунтів, розвиток ерозійних процесів, економічна криза та інші негативні наслідки змушують державні органи, науковців, політиків все більше приділяти уваги вивченню

екологічної ситуації в країні, розробці методів її оцінки та прогнозування, організації екологічно безпечного виробництва харчової продукції.

До Світового океану ріки виносять понад 320 млн. т солей заліза; 6,5 млн.т. фосфору. З атмосфери до вод світового океану надходить 200 тмс. т. свинцю; 1 млн.т. вуглеводнів; 5 тис.т. ртуті. Також надходить нафти і нафтопродуктів 5-10 млн.т. за рахунок втрат при видобуванні та аварій танкерів. Радіоактивні сполуки - захоронення радіоактивних відходів у океанічній акваторії, та техногенні аварії такі, як аварія на АС «Фукусіма-1». Дані досліджень останніх років свідчать, що вміст радіоактивного цезію в рибі, яку виловили поблизу місця аварії на АС «Фукусіма-1» перевищував норму у 258 разів [6].

В Україні існує 748 водосховищ об'ємом понад 1 млн.м³. Створення на Дніпрі каскаду гідроелектростанцій та водосховищ зумовило поступовий розвиток багатьох складних екологічних проблем. З шести великих Дніпровських водосховищ — Запорізького, Каховського, Кременчуцького, Дніпродзержинського, Київського і Канівського, два з них Кременчуцьке і Каховське мають водообмін 2 - 4 рази на рік і відносяться до типу озерних, для яких характерне значне зменшення швидкості течії та інтенсивності процесів самоочищення. Рибні ресурси й тепер є найголовнішим багатством українських водосховищ, протягом усієї історії України потреба людства у рибній продукції ніколи не зменшувалась. Поряд з цим, потенціал виробництва рибної продукції на прісноводних водоймищах України не використовується у повному обсязі.

Черкаська область розташована на Східноєвропейській рівнині, у басейні середньої течії Дніпра. Площа Черкаської області становить 20,9 тис. км² (3,4% від загальної площі України). По території області протікає 1030 річок, найбільша з них річка Дніпро, а також 7 середніх річок - Рось, Тясмин, Гнилий Тікич, Гірський Тікич, Супій, Ятрань, Велика Вись та малі річки, струмки, ставки.

Головним рибогосподарським об'єктом області є Кременчуцьке водосховище - одне з найпродуктивніших внутрішніх природних водосховищ. Іхтіофауна Кременчуцького водосховища налічує 41 вид риб. Промислове значення мають 18 видів, в тому числі крупночастикові: білізна, головень, в'язь; дрібночастикові: окунь, лин, краснопірка. Основу уловів в останні роки складають плітка, лящ, плоскирка, верховод, карась.

Рибні запаси у Кременчуцькому водосховищі відновлюються в основному за рахунок природного відтворення популяцій риб, за винятком рослиноїдних риб і частково коропа, які вселяються користувачами та за рахунок держбюджету. Рівень природного відновлення є недостатнім і не відповідає ресурсам кормової бази водосховища. Разом з тим, ряд біотичних, абіотичних та антропогенних факторів, які все більше впливають на екологічну ситуацію загалом і на водні екосистеми зокрема, спричиняють погіршення умов відтворення аборигенної іхтіофауни, внаслідок чого спостерігається зниження чисельності популяцій промислово цінних видів риб.

Одним із основних чинників, що обмежують розвиток рибного господарства та негативно впливають на процеси відтворення рибних запасів, є забруднення водоймища важкими металами, які окрім високої токсичності по відношенню до гід-

робіонтів, здатні накопичуватися в них, у т.ч. в рибах, і представляючи небезпеку як для самих риб, так і для людини як їх споживача.

Найбільшими забруднювачами Кременчуцького водосховища є: комунальне господарство, чорна та кольорова металургія, коксохімія, важке, енергетичне, транспортне машинобудування та сільське господарство. Так, лише каналізаційні системи міст Черкаси і Кременчук щороку скидають у Кременчуцьке водосховище відповідно 196 та 172 млн.м³ забруднених стічних вод. Через об'єктивні труднощі, що виникли в суспільному господарстві, значно зріс обсяг неконтрольованих скидів неочищених стічних вод з очисних споруд підприємств і організацій, накопичувачів промислових та сільськогосподарських стоків. Особливу занепокоєність викликає зростання концентрації в них синтетичних поверхнево-активних речовин (СПАР), які практично не знешкоджуються наявними очисними спорудами і негативно впливають на якість води та життєдіяльність гідробіонтів. Зі стічними водами у Кременчуцьке водосховище потрапляють також надмірна кількість біогенних речовин, важкі метали, невластиві будь-яким природним водам штучні неорганічні та органічні речовини токсичної групи (пестициди, бензапірен) [5].

Значно впливають на якість води забруднені донні відклади, які за певних умов можуть стати джерелом вторинного забруднення водних мас важкими металами, органічними сполуками, нафтопродуктами та іншими речовинами.

До 10 % забруднення Кременчуцького водосховища спричиняють атмосферні опади. Однак розв'язання цієї проблеми потребує розроблення спеціальної програми зменшення забруднення повітряного басейну.

Негативно позначається на якості природних вод низька ефективність наявних очисних споруд.

Крім перелічених точкових джерел забруднень, значна кількість забруднювальних речовин надходить у водні об'єкти з дифузних джерел: з поверхневим зливом із сільськогосподарських угідь, з ферм і тваринницьких комплексів, із забрудненими підземними водами, з територій населених пунктів тощо.

Зі стоком із сільськогосподарських угідь у водні об'єкти Кременчуцького водосховища надходить 28% азоту й 7,4% фосфору. В цілому з території Кременчуцького водосховища за рік виноситься 19,1 тис. т азоту, 0,63 тис. т фосфору та 0,118 т пестицидів. Отже, сільське господарство є одним з основних джерел потрапляння у водні об'єкти біогенних елементів. Значна розораність земель, їх меліоративне освоєння, ерозія тощо призводять до зростання водного стоку із сільськогосподарських угідь.

Велика кількість забруднень змивається із щільно забудованих територій міст, площа яких становить 5 % площі території водосховища, і із зливом потрапляє у води Кременчуцького водосховища. Щорічний об'єм такого зливу становить 724,8 млн. м³, з них у Кременчуцьке водосховище потрапляє 1,132 млн. т завислих речовин, 44,8 тис. т органічних забруднень, 11 тис. т нафтопродуктів, 5 тис. т азоту, 1 тис. т фосфору та інші речовини.

Особливістю сучасного екологічного стану Кременчуцького водосховища є те, що локальні ситуації, зумовлені невпорядкованим і екологічно небезпечним водокористуванням на більшості території басейну, загострюються Чорнобильсь-

кою катастрофою, внаслідок якої в навколишнє середовище потрапило багато радіонуклідів. В умовах хімічного забруднення водотоків і водосховищ негативний вплив радіації на стан здоров'я неселення зростає. За даними Держкомгідромету, за рахунок водного чинника колективна доза опромінення населення на території Кременчуцького водосховища за роки після аварії зросла на 3 - 13%. Обсяг ^{137}Cs у донних відкладах Кременчуцького водосховища становить 26,27 ТБк, тоді як у Канівському - 37,00 ТБк, Київському - 79,55 ТБк [4].

За даними моніторингу, водами Дніпра до Чорного моря було винесено лише 2 - 3% ^{137}Cs та 20-30 % ^{90}Sr . Решта радіонуклідів акумулювалася у водосховищах. Отже, сучасний стан радіоактивного забруднення води водосховищ практично повністю визначається надходженням ^{137}Cs з водозабірної площі басейну річок Прип'ять та Дніпро. Основним джерелом надходження цього радіонукліда у водосховища залишається забруднена 30-кілометрова зона Чорнобильської АЕС і насамперед змив ^{90}Sr із заплавлених територій під час повеней та дощових паводків.

Сучасний стан радіоактивного забруднення вод Дніпровського каскаду радіонуклідами ^{137}Cs дуже рівномірний, зокрема, рівень забруднення водосховищ ^{137}Cs в останні роки практично не дає підстав для будь-якої екологічної небезпеки в екосистемі водосховищ і водокористуванні.

Заданими Інституту гідробіології НАН України, радіоекологічна та радіаційно-гігієнічна ситуація на Дніпровському каскаді є безпечною для населення та господарств України. Вміст радіонуклідів у воді та рибі нижчий порівняно з допустимими рівнями, що затверджені АКТЗУ, і лише в окремі періоди та в окремих місцях наближається до затверджених норм [4].

Основними джерелами забруднення водних об'єктів на території Черкаської області залишаються очисні споруди та каналізаційні мережі виробничих управлінь житлово-комунального господарства та підприємства. На території Черкаської області зареєстровано 990 екологічно небезпечних підприємств [3].

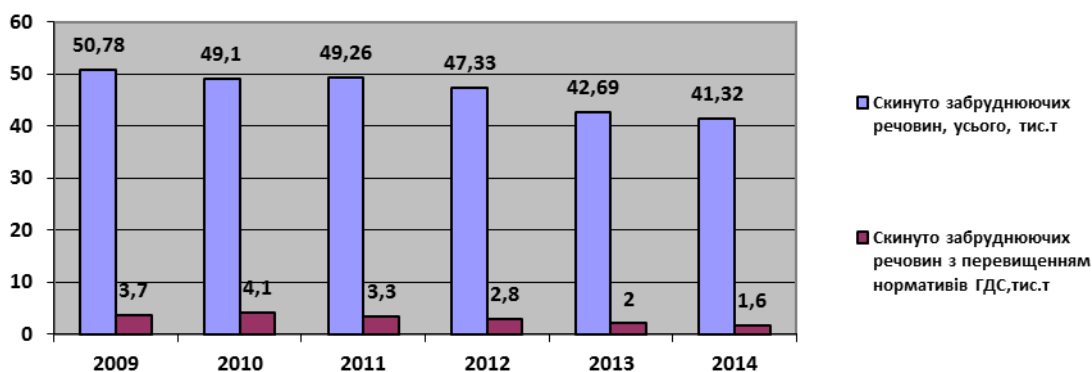
Серед них особливо небезпечними підприємствами області, що забруднюють навколишнє середовище є: ВАТ «Азот», Черкаський завод хімічних реактивів, ВАТ «Темп», ДВО «Оризон», ЗАТ «Черкаситара», ЗАТ «Лігеттдукат-Україна», АТ «Рось», ТОВ «Вторметал», ВАТ «Черкаський лакофарбовий завод «Аврора», ВАТ «Черкаський автобус «Богдан», АТ «Ватфарм», ТОВ «Черкаський лікерогорілчаний завод», ТОВ «Черкаська продовольча компанія», ВАТ «Ватутінський хлібокомбінат», ВАТ «Смілянський цукровий завод» тощо. Також основними джерелами забруднення води Кременчуцького водосховища є побутові та промислові стічні води м. Канева, м. Золотоноши, м. Черкаси. Так, лише протягом року Черкаський водоканал скидає близько 51,1 млн. м³ стічних вод, причому понад 50% - без відповідної очистки. Завдяки цьому з ними до водосховища щодоби надходить 1,2-2,0 тонни органічних речовин, 14-15 кг важких металів.

Якщо проаналізувати кількість викидів в атмосферу, то найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в 2014 році є: ВАТ "Азот" з валовим викидом забруднюючих речовин в атмосферу 6,6 тис. т. (17 %), Золотоніське управління магістральних газопроводів — 2,8 тис. т. (7 %), Тальнівська компресорна станція ГКС-17 — 1,4 тис. т. (4%), ВАТ "Смілянський цукровий завод" — 1,2 тис. т. (3%),

ВАТ"Ватутінський комбінат вогнетривів" - 1,1 тис. т. (3 %). Всього підприємствами Черкаської області за 2014 рік кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря становить 66,719 тис.т.[3].

За період з 2009-2014 рр. у Кременчуцьке водосховище та річки на території Черкаської області було скинуто 2781,51 тис.тонн забруднюючих речовин. В результаті цього значно погіршується якість водних ресурсів, здоров'я людей, адже Кременчуцьке водосховище на території області є головним джерелом забезпечення населення не тільки питною водою, але й рибною продукцією. У відповідь на таку загрозливу ситуацію та на виконання Закону України «Про затвердження загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» Черкаською обласною радою була прийнята обласна екологічна програма «Чистий Дніпро» (затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 22.03.2013 №21-2/VI) в розрізі обласної програми «Будуємо нову Черкащину» на період до 2021 року, де особлива увага звернена на зменшення обсягів скидання забруднюючих речовин із міських очисних споруд, промислових підприємств, тваринницьких комплексів і сільських населених пунктів.

Така програма дає свої результати, якщо ж проаналізувати обсяги скидів забруднюючих речовин із зворотними водами у поверхневі водні об'єкти за 2009-2014 роки можна зробити висновки, що не зважаючи на загальну цифру у 280,48 тис.т з кожним роком відчувається тенденція до зменшення кількості скинутих забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти (рис.1). Так за 2014 рік було скинуто на 9,44 тис.т менше у порівнянні з 2009 роком, у тому числі на 2,1 тис.т скинуто менше забруднюючих речовин з перевищенням нормативів гранично допустимих скидів [3].

Примітка: *Інформація надана Черкаським регіональним управлінням водних ресурсів.

Рис.1. Динаміка скидання забруднюючих речовин із зворотними водами у поверхневі водні об'єкти Кременчуцького водосховища за 2009-2014 роки *

Людина щодня використовує значну кількість води: для побутових потреб і особистої гігієни міський житель — 40-50 л, сільський житель — до 100 л, у промисловості та сільському господарстві — 400-500 л на душу населення. В

результаті діяльності людини відбувається забруднення води, що становить велику загрозу, у першу чергу для здоров'я людини.

Шкідливим для здоров'я людини може бути не тільки використання забрудненої води, але й вплив її через такі трофічні ланцюги, як вода — ґрунт — рослина — тварина — людина або вода — планктон — риба — людина.

Кожного року Державною екологічною інспекцією у Черкаській області здійснюється інструментально-лабораторний контроль якості поверхневих вод. Так у 2014 році відділом інструментально-лабораторного контролю Державної екологічної інспекції у Черкаській області відібрано та проаналізовано 270 проб та виконано 2963 визначення, з них:

- 186 проб поверхневих вод, 1905 визначень;
- 84 проби зворотних вод, 990 визначень.

Проконтрольовано 39 випусків зворотних вод (з них — 6 у систему міської каналізації) на 27 підприємствах області (із них 15 підприємств, які належать до високого ступеня ризику, 12 підприємств - до середнього ступеня ризику).

При лабораторному контролі за якістю зворотних вод об'єктів водокористувачів області зафіксовано 26 випадків перевищення нормативів у 17 випусках.

Проконтрольовано 59 моніторингових створів на Кременчуцькому водосховищі, річках Рось, Тясмин, Золотоношка, Шполка, Гірський Тікич, Велика Вись, Синюха, Ятрань. Гідрохімічний стан підконтрольних створів задовільний. Контролювались відшнуровані ділянки Кременчуцького водосховища в районі с. Леськи, с. Худяки та річка Супій на вміст розчиненого кисню (34 проби). В період льодоставу на цих ділянках дефіциту кисню не було зафіксовано.

За результатами досліджень вода у Кременчуському водосховищі відповідає 2-3 класу якості води поверхневих водосховищ (ГОСТ 2761-84) та характеризується помірним ступенем забруднення (СанПіН №4630-88) [3].

Поряд з проблемами забруднення води, не менш важливою є проблема захворюваності риб, що під час виникнення у водосховищах можуть швидко розповсюджуватися, разом з тим охоплюючи значну кількість риби. Всім відомо, що хвороби риб можуть завдавати великої шкоди, як рибному господарству так і споживачам рибної продукції. Серед основних — загибель риби, погіршення якості, зниження калорійності м'яса риби та погіршення товарного вигляду. Тому для успішного розведення риби, отримання високої продуктивності водосховищ важливо знати і вміти діагностувати найпоширеніші захворювання риб, ефективно здійснювати профілактичні заходи. В одних випадках хвороба викликається збудником (паразитом), що потрапляють в організм риби, в інших риба захворює при нестачі або, навпаки, надлишку деяких розчинених у воді речовин, різких коливаннях температури води, механічних пошкоджень, а також недостатньому або неповноцінному харчуванні.

Особлива увага приділяється також дослідженням, спрямованих на вивчення епізоотичної ситуації з метою недопущення поширення вірусних захворювань риби на території України, відповідно до наказу головного Державного інспектора ветеринарної медицини України №36 від 1.04.2011р. [1].

Такими дослідженнями на території Черкаської області займається Регіональна державна лабораторія ветеринарної медицини в Черкаській області. Одним із основних об'єктів моніторингу в лабораторії є жива, снула та охолоджена риба. Основною метою дослідження проб є виключення паразитарних і біологічних небезпек.

Так у в 2010 році було досліджено 50 екземплярів риби різних видів, у 2011 році – 107 екземплярів, у 2012 році – 76 екземплярів, у 2013 році – 219 екземплярів, 2014 році – 68 екземплярів, у 2015 році – 64 екземпляри риби. Проведені дослідження свідчать, що найбільш поширеними хворобами є диплостомоз, аргульоз. Це пов'язано з тим, що збудника в природно-вогнищевому середовищі не можливо знищити, а тільки зменшувати його вплив.

Паразитологічне інспектування риби проводять в лабораторії кожної без виключення партій риби. Збудники інфекційних і більшості інвазійних хвороб риби не являють небезпеки для людини, але м'ясо хворої риби може бути обсеменено мікрофлорою, небезпечною для людей і тварин (сальмонели, клостридії, ешерихії, лептоспіроз, золотистий стафілокок тощо.). За період з 2009 до 2014 року було зареєстровано 2 випадки захворювань на сальмонельоз. Також слід відзначити, що за даний період зафіксовано випадки виявлення у рибі бактерій групи кишкової палички внаслідок забруднення водойм, що свідчить про неналежне гігієнічне ведення господарств. Проведені дослідження радіологічним та хіміко-токсикологічним відділами Регіональної державної лабораторії ветеринарної медицини в Черкаській області за 2009-2014 роки свідчать про відсутність випадків перевищення вмісту хімічних та радіологічних показників у живій рибі. Також при проведенні мікологічних досліджень випадків грибкових захворювань риби в зоні обслуговування не реєструвались.

Підсумовуючи, можна зазначити, що підвищення рівня забезпечення населення України рибою та рибною продукцією можливе за рахунок раціонального використання потенціалу всіх внутрішніх прісноводних водосховищ, зокрема Кременчуцького. Зібрані дані свідчать, що на території Кременчуцького водосховища (зокрема територія Черкаської області) відсутні явища суттєвого техногенного забруднення і його екосистема знаходиться в задовільному стані, що дозволяє без обмежень використовувати рибу з цього водоймища на харчові цілі.

Література

1. Наказ Головного Державного Інспектора ветеринарної медицини України «Про вивчення епізоотичної ситуації щодо розповсюдження вірусних захворювань риби на території України» / №36 від 1.04.2011 р.
2. Хвороби риби, небезпечні для людини і тварини / Просяна В. //Ветеринарна медицина України.- 2002.- №10.- с. 19-20
3. Екопаспорт Черкаської області, Черкаси: Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Черкаській області.: 2009-2014роки. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua>
4. Радиактивное и химическое загрязнение Днепра и его водохранилищ после аварии на Чернобыльской АЭС / В.Д. Романенко, М.И. Кузьменко, Н.Ю. Евтушенко и др. — К.: Наук. думка, 1992. — 196 с.
5. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Черкаській області за 2009-2014 роки [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua>
6. Радіація в рибі, біля "Фукусіми-1", перевищує норму в 258 разів [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newsru.ua/>

Розділ 10

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

**E. FIRLEJ¹, M. JANISZEWSKA¹, K. PAWLIKOWSKA-ŁAGÓD²,
J. PIECHOWSKA³, M. DZIEDZIC²**

¹ Katedra Zdrowia Publicznego Uniwersytet Medyczny w Lublinie

² Zakład Etyki i Filozofii Człowieka Uniwersytet Medyczny w Lublinie

³ Samodzielna Pracownia Umiejętności Położniczych, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

ZNACZENIE ZDROWIA PSYCHICZNEGO W OKRESIE STAROŚCI

Diagnoza.

Obecnie mamy do czynienia z dynamicznym rozwojem takich dziedzin jak: technologia medyczna, opieka zdrowotna, żywienie oraz warunki sanitarno-higieniczne co znacząco wpływa na obniżenie wskaźników przedwczesnej śmiertelności. Przemiany te przejawiają się w spadku liczby urodzeń oraz podwyższeniu grupy wiekowej kobiet rodzących pierwsze dziecko. Ludzie żyją znacznie dłużej, następuje systematyczny wzrost populacji 65+. Obecnie oczekiwana długości życia w krajach rozwiniętych wynosi ok. 80 lat. Prognozuje się, iż wiek ten zwiększy się na przestrzeni od 1900 roku o 25-30 lat [1]. Starość i starzenie się powoduje dysfunkcję różnych układów i narządów [2]. Wpływa ponadto na kondycję psychiczną seniorów. W tym miejscu chciałabym dokonać charakterystyki obu pojęć.

Starość i starzenie się to pojęcia nie posiadające jednoznacznej definicji. Starość traktowana jest jako zjawisko, pewna faza w życiu człowieka, a zarazem końcowy etap rozwoju osobniczego człowieka. Natomiast starzenie się określane jest jako proces rozwojowy. Według Wojciecha Pędicha starzenie się zachodzi dynamicznie i dotyczy pewnego przedziału czasowego natomiast starość stanowi końcowy okres starzenia się i jest pojęciem statycznym [3].

Starzenie psychologiczne.

Co zatem rozumiemy przez starzenie psychologiczne. Starzenie psychologiczne są to różnego rodzaju zmiany jakie zachodzą w naszej osobowości, w życiu emocjonalnym i duchowym człowieka na przestrzenie upływających lat. Ściśle wiąże się z zachodzącymi zmianami biologicznymi w obrębie całego organizmu, zwłaszcza mózgu. Mimo, iż mózg każdego człowieka jest taki sam należy podkreślić, iż wybrane szczegóły wskazują na jego indywidualne zróżnicowanie. Różne psychologiczne objawy starzenia się mogą być spowodowane na skutek zaburzeń w fizjologii pracy mózgu. Wraz z upływem lat u osób starszych wiekiem możemy zaobserwować niezależnie od ogólnego poziomu umysłowego osłabienie funkcji postrzegania. Dotyczy to przede wszystkim osłabienia słuchu czy wzroku, który utrudnia kontakt ze światem zewnętrznym. Widoczne są zaburzenia systemu pamięci krótkotrwałej,

podatność na bodźce rozpraszające w tym powolniejszy czas reakcji na sygnały z zewnątrz, wszystko to powoduje utrudnione przyswajanie nowych treści wraz z wiekiem. Warto podkreślić, że seniorzy nie mają kłopotów z odtworzeniem odległych wydarzeń życiowych co interpretowane jest jako mądrość życiowa człowieka. Umacnianiu otartych stereotypów, przesadów i upodobań służy spowolniony kontakt ze światem zewnętrznym poprzez często odczuwane poczucie samotności czy osamotnienia oraz brak lub ograniczenie dotychczasowych zainteresowań. Często odczuciom tym towarzyszy zmniejszenie elastyczności na zachodzące zmiany w otaczającym społeczeństwie poprzez okazywaną drażliwość. Przejawia się ona m.in. zmiennością nastrojów, płaczliwością czy oziębłością uczuciową [4]. W tabeli poniżej przedstawiono wybrane czynniki wpływające na przyspieszenie bądź opóźnienie procesu starzenia się

Negatywne czynniki przyspieszające starzenie	Pozytywne czynniki opóźniające starzenie
Brak regularnego rozkładu dnia	Szczęśliwe małżeństwo (lub udany długotrwały związek)
Niezadowolenie z pracy	Zadowolenie z pracy
Depresja	Regularny rozkład dnia
Niezdolność do wyrażania emocji	Regularny rozkład pracy
Poczucie niemożności zmiany siebie i innych	Uczucie szczęścia
Życie w pojedynkę	Łatwość wyrażania emocji (zarówno pozytywnych, jak i negatywnych)
Brak bliskich przyjaciół, osamotnienie	Udane życie seksualne
Problemy finansowe, długi	Zdolność do tworzenia i podtrzymywania bliskich przyjaźni
Konieczność pracy ponad 40 godzin w tygodniu	Co najmniej tydzień urlopu w roku
Nawykowe lub nadmierne zamartwianie	Radosne spędzanie wolnego czasu, satysfakcjonujące hobby, pasje
Rozpamiętywanie przeszłości	Poczucie kontroli nad życiem osobistym
Nieustanna irytacja, drażliwość, łatwe wpadanie w gniew lub nieumiejętność wyrażania gniewu, duszenie gniewu w sobie	Patrzenie z optymizmem w przyszłość
Krytykowanie siebie i innych	Poczucie bezpieczeństwa finansowego, posiadanie wystarczających środków do życia

Źródło: Kerth M. Leszczyńska S. Matysiak M. Mazurek J. i in. Encyklopedia Seniora: profilaktyka, leczenie, aktywność, prawo, SBM, Warszawa 2014, s.17-18 [5].

Dobre samopoczucie psychiczne.

W przypadku osób starszym bardzo ważne znaczenie w ogólnej jakości życia często powodującej diametralne pozytywne efekty jest zachowanie higieny duszy. Higiena ta przejawia się w dobrym samopoczuciu z całym pozytywnym oddziaływaniem na siłę życia starszego człowieka. Zwykła rozmowa, empatia i troska okazanie bliskości drugiej osobie przeciwdziała izolacji i osiągnięciu stanu duchowego odłączenia [6]. Jak pokazują liczne badania naukowe starość nie musi być okresem smutku, niezadowolenia, samotności a wręcz przeciwnie może stanowić oazę radości i spełnienia. Środkiem do owego celu jest harmonijne przeżywanie starości, poprzez pielęgnowanie od początków dzieciństwa takich cech jak: otwartość wobec innych ludzi, życzliwość, ciekawość świata i nowych wyzwań, zadowolenie z najdrobniejszych rzeczy znajdujących się wokół nas. Zabiegi te sprawiają, iż pozytywna reakcja na świat będzie niemal automatyczna. Nie należy zapominać, że życie wielokrotnie weryfikuje nasz optymizm poprzez trudności, porażki życia codziennego jednakże ugruntowanie pozytywnego nastawienia sprawia, iż nasza reakcja ukierunkowana jest na pozytywne odczucia i postrzeganie świata jako przyjaznego miejsca życia [5].

Pozytywne starzenie się.

Przez pozytywne starzenie się rozumiemy człowieka, który wykorzystuje dostępne mu zasoby w celu zoptymalizowania doświadczenia starzenia się. Jak mówi Seligman współautor pracy na temat psychologii pozytywnej według tej koncepcji stawanie się starym jest wartościowym doświadczeniem w życiu człowieka. Postrzeganie starość jako czegoś wartościowego sprawia, że starzenie się jest swoistym wyróżnieniem na jakie należy niecierpliwie czekać poprzez odpowiednie przygotowanie do tego okresu.

Barierami pozytywnego starzenia się są:

- Sztywność
- Negatywność
- Martwienie się
- Egocentryzm
- Żal [6].

Pogoda duch oraz pozytywna energia w dużej mierze decydują o tym, czy w okresie starości odczuwamy więcej bólu szczęścia czy bólu i trosk. Do przytoczonej koncepcji przekonuje się coraz więcej terapeutów i osób starszych. Należy podkreślić, że sztuka pozytywnego starzenia się wymaga szerokiej wiedzy na temat procesów zachodzących w naszych ciałach, ale także umysłach [7].

Podsumowanie.

Postępujący proces starzenia się społeczeństw niesie za sobą wiele wyzwań, zarówno wobec przedstawicieli instytucji państwowych, ale także wobec samych seniorów. Starzenie się jest swoistym zadaniem przypisanym każdemu z nas. Przygotowanie do starości odgrywa znaczącą rolę w utrzymaniu dobrej kondycji psychicznej seniora. Wiedza na temat atrybutów starości, pomoc w rozwiązywaniu napotkanych trudności umożliwia lepszą adaptację osób starszych wiekiem do otaczającej rzeczywistości. Zasadnicze znaczenie odgrywa postrzeganie własnej starości

przez osoby starsze (nastawienie pozytywne, negatywne) bowiem od tego uzależniony jest nie tylko dalszy rozwój takiej osoby, ale także radość jej dalszego życia. Nie zapomnijmy również, że jednym z najskuteczniejszych sposobem przeżywania starości w sposób pozytywny jest aktywizacja seniora np. aktywizacja społeczna. Niebagatelny wpływ odgrywa również rodzina, relacje panujące pomiędzy jej członkami wzajemne wsparcie, empatia, pomoc, opieka mogą znacząco wydłużyć życie seniora. Kontakt z drugim człowiekiem, akceptacja zachodzących zmian przeciwdziała nie tylko samotności i osamotnieniu, ale także chroni przed zaburzeniami zdrowia psychicznego. Nie zapominajmy zatem o seniorach dbajmy o nich tak, aby ich jesień życia była taka jaką my w przyszłości chcemy przeżyć.

Literatura

1. Grudziński A. Zasadnicze wymiary starzenia się i starości-biologiczny, psychiczny i społeczny [w:]Poznać zrozumieć i zaakceptować starość, (red.) Zych A., Łask 2012, s.47.
2. Hill R.D. Pozytywne starzenie się. Młodzi duchem w jesieni życia, Lurum, Warszawa 2010, s. 42, 147-174.
3. Jarosz M. Żywnienie osób w wieku starszym. Porady lekarzy i dietetyków, PZWL, s. 35.
4. Kowalewska A. Jaczewski A. Komosińska K. Problemy wieku starczego [w:] Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie, (red.) Fabiś A., Sosnowiec 2005, s. 18-19.
5. Möse J.R. Opieka nad chorym w domu. Jak pomóc w potrzebie i na starość, Oficyna Wydawnicza ABA, Warszawa 2007, s. 84.
6. Osiński W. Gerokinezjologia, nauka i praktyka aktywności fizycznej w wieku starszym, PZWL, s. 1.
7. <http://www.gandalf.com.pl/files/products/text/322581.pdf>, data wejścia 10.03.2016

M. MIŃKO¹, M. BARAŃSKI², K. ZABŁOCKA³, M. MIŃKO⁴,

1. Zakład Opieki Zdrowotnej, Warszawski Uniwersytet Medyczny,
Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie, Szkoła Główna Handlowa

2. absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie - Skłodowskiej w Lublinie

3. SKN przy Zakładzie Matematyki i Biostatystyki Medycznej, Uniwersytet Medyczny w Lublinie

4. Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Curie - Skłodowskiej w Lublinie

ANALIZA PRAWNO-PORÓWNAWCZA POLSKIEGO I AMERYKAŃSKIEGO SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA W ZAKRESIE PRAW PACJENTA

Wstęp.

Polski i amerykański system zdrowotny różni nie tylko sposób finansowania, wysokość nakładów na ochronę zdrowia czy zaawansowanie technologii medycznych, ale przede wszystkim uwarunkowania społeczno - mentalnymi. Te ostatnie odnoszą się szczególnie do kwestii praw pacjenta — ich definicji, respektowania oraz dalszego rozwoju.

Celem podjętej analizy porównawczej jest ukazanie różnic systemowych, a więc pozytywnych i negatywnych aspektów funkcjonowania polskiego i amerykańskiego systemu zdrowotnego w kontekście przestrzegania praw pacjenta. Porównanie obu systemów, a także zestawienie ze sobą opinii pacjentów w zakresie przestrzegania ich praw pozwala na skuteczne rozróżnienie działań efektywnych w ochronie zdrowia od tych, które nie przynoszą wymiernych korzyści. Poznanie systemu opieki zdrowotnej Stanów Zjednoczonych ma duże znaczenie teoretyczne, ale również praktyczne. Analiza systemu zdrowotnego kraju, którego obywatele bardzo cenią sobie wysoką jakość świadczeń oraz dostęp do leczenia z wykorzystaniem innowacyjnych technologii pozwala na zwrócenie uwagi na potrzebę dalszego udoskonalania i reformowania systemu opieki zdrowotnej w Polsce, tak by odpowiadał zmieniającemu się rynkowi usług zdrowotnych na świecie.

Polska i USA – Prawa Pacjenta w praktyce.

Podstawową różnicą pomiędzy amerykańskim i polskim systemem ochrony zdrowia jest występująca w systemie polskim powszechność dostępu do opieki medycznej. Finansowanie ochrony zdrowia ze środków publicznych, co stanowi podstawę funkcjonowania systemów w większości krajów, w USA jest jedynie uzupełnieniem innych stosowanych rozwiązań. Ochrona zdrowia w USA stojąc przed reformą, obecnie boryka się w wieloma problemami, również w zakresie przestrzegania praw pacjenta. Dostępność do świadczeń dla osób średniozamożnych oraz młodych stanowi obecnie najistotniejszy z problemów. Z analiz dotyczących przestrzegania praw pacjenta w Polsce podjętych w niniejszej pracy wynika, iż najczęściej naruszaniem w polskim systemie ochrony zdrowia jest prawo do świadczeń. Powodem tego może być długi okres oczekiwania na świadczenia specjalistyczne, długie listy oczekujących oraz problemy finansowe niektórych podmiotów leczniczych.

Podstawowym problemem, z którym stykają się amerykańscy pacjenci, jest odmowa wykonania niezbędnego świadczenia przez ubezpieczyciela lub lekarza. W sytuacji, gdy żądana usługa nie została wykonana, prawo kalifornijskie oraz inne

regulacje stanowe przyznają pacjentowi następujące instrumenty prawne: możliwość wniesienia skargi na postępowanie ubezpieczyciela (tzw. grievance system) lub możliwość skorzystania z niezależnego medycznego systemu odwoławczego (tzw. independent medical review). System skargowy jest procedurą podstawową, ogólną. Tryb ten stosuje się w celu rozwiązania wszelkich sporów między pacjentem a ubezpieczycielem. Z procedury takiej korzysta się też w razie odmowy świadczenia, jeżeli nie jest wiadomo, czy dana usługa jest objęta zakresem umowy¹. W Stanach Zjednoczonych obowiązują prawa dobrego Samarytanina. Chronią one przed odpowiedzialnością profesjonalistów medycznych i zwykłych obywateli udzielających w dobrej wierze i bez poważnego niedbalstwa pomocy ofiarom nagłych wypadków².

Podsumowanie.

Prawo medyczne jest jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi prawa amerykańskiego, regulującą prawa i obowiązki profesjonalistów medycznych i pacjentów³. Zarówno jak w prawie polskim, tak i w prawie amerykańskim pacjent ma prawo do wyrażania zgody na leczenie, oczekując leczenia zgodnego z aktualnymi standardami; ma też prawo do prywatności, gwarantujące zakaz dostępu do siebie osób nieuprawnionych. Pacjentowi przysługuje prawo do informacji, ma również prawo oczekiwać, że wszystkie informacje dotyczące choroby personel medyczny zachowa w poufności. W prawie amerykańskim kilka specjalnych regulacji współtworzy zestaw aktów normatywnych dotyczących samookreślenia pacjenta, zwanych także dyrektywami przyszłościowymi. Regulacje te to: wola życia-najważniejsze znaczenie ma wola przywracania lub nieprzywracania do życia lub utrzymywania przy życiu z użyciem specjalistycznych urządzeń. Kolejne z regulacji to upoważnienie dla pełnomocnika oraz określenie stosunku do Uniform Anatomical Gift Act i polecenie nieprzywracania do życia. Uniform Anatomical Gift Act upoważnia osoby powyżej 18 roku życia do dysponowania na zasadzie darowizny określonymi częściami swojego ciała⁴. W polskim systemie ochrony zdrowia w sytuacji, gdy zostanie stwierdzona śmierć mózgu, a więc mamy do czynienia już ze zwłokami, lekarz ma prawo pobrać narządy, nawet bez zgody rodziny zmarłego. Tylko w jednym przypadku lekarz nie może pobrać narządów, gdy za życia dana osoba wyraziła sprzeciw w Centralnym Rejestrze Sprzeciwów, który istnieje przy Poltransplancie od 1996 roku. Jeżeli nie ma sprzeciwu danej osoby, lekarz ma prawo przypuszczać, że dana osoba zgodziła się na oddanie narządów, w myśl zasady zgody domniemanej. Okazuje się, że przepisy prawne nie są do końca respektowane z powodu przyjętego przez lekarzy zwyczaju nakazującego uzyskać zgodę rodziny zmarłego na pobranie narządów⁵.

¹ M. Śliwka, Amerykański system prywatnej opieki zdrowotnej a dostępność świadczeń medycznych, *Prawo i Medycyna*, 2004, 16 (3).

² R. Tokarczyk, *Medycyna ...op.cit.*, 2011, s. 64.

³ R. Tokarczyk, *Prawo ...op.cit.*, Warszawa 2011, s. 147.

⁴ R. Tokarczyk, *Medycyna ...op. cit.*, s. 68-69.

⁵ Cz. Żaba, P. Świdorski, Z. Żaba, M. Grześkowiak, Prawno-medyczne aspekty pobierania narządów ze zwłok, *Nowiny Lekarskie*, 2009, 78, 2, s. 159.

Literatura

1. A. Depta, Transformacja współczesnych systemów zdrowotnych w wybranych krajach, [w:] J. Suchecka (red.) Finansowanie ochrony zdrowia: Wybrane zagadnienia, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 44.
2. A. Kuczyńska, Modele relacji lekarza z pacjentem [w:] G. Dolińska-Zygmunt (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001, s. 271.
3. A. Owoc, J. Owoc, I. Bojar, K. Sygit, System ochrony zdrowia w Stanach Zjednoczonych, Problemy Higieny i Epidemiologii, 2009, (90), 3, s. 403-406.
4. Ch. Conover, Health Care Regulation: A \$169Billion Hidden Tax. Cato Policy Analysis, 2004, 527, s. 1-32.
5. Cz. Żaba, P. Świderski, Z. Żaba, M. Grześkowiak, Prawno-medyczne aspekty pobierania narządów ze zwłok, Nowiny Lekarskie, 2009, 78, 2, s. 159.
6. D. Kusiak, Amerykański system ochrony zdrowia, Hygeia Public Health 2010, 45(1), s. 104-107.
7. E. Nojszewska, System ochrony zdrowia w Polsce, LEX Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
8. J. E. Stiglitz, Ekonomia sektora publicznego, PWN, Warszawa 2012, s. 363.
9. J. Suchecka, Ekonomia zdrowia i opieki zdrowotnej, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 47-48.
10. K. Kujawski-Siuda, P. Romaniuk, Zdrowie publiczne, Stan obecny, reformy ostatnich 20 lat, model docelowy, Instytut Sobieskiego, Warszawa 2011, s. 39.
11. K. Krot, Jakość i marketing usług medycznych, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 136.
12. M. Jaworzyńska, Analiza porównawcza systemu finansowania opieki zdrowotnej w Polsce z wybranymi krajami, Annales Universitatis Mariae Curie- Skłodowska Lublin-Polonia, VOL. XLVI, 1, 2012, s. 212-213.
13. M. Księżyk, Sektor publiczny w gospodarce rynkowej, [w:] M. Księżyk (red.), Ekonomia, Podejście historyczne perspektywne, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 449.
14. M. Rutkowska- Podołowska, Ł. Popławski, M. Zaleska-Tsitini, Health care policy in Poland and in selected European Union countries: Attempts at reducing fast increasing medical care costs, Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie, 2011 (2), 19, s. 132-136.
15. M. Śliwka, Amerykański system prywatnej opieki zdrowotnej a dostępność świadczeń medycznych, Prawo i Medycyna, 2004, 16 (3).
16. R. Michalska- Badziak, Pacjent i jego prawa, [w:] Z. Duniewska, B. Jaworska-Dębska, M. Stahl (red.) Prawo administracyjne...op.cit., s. 273.
17. R. Tokarczyk, Medycyna a normy, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 35.
18. R. Tokarczyk, Prawo amerykańskie, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 153-154.
19. R. Tokarczyk, Prawa narodzin, życia i śmierci, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 313.
20. S. Golinowska, Polityka społeczna, koncepcje- instytucje- koszt, Poltext, Warszawa 2000, s. 88-89.

LIDER POLSKIEGO RYNKU FARMACEUTYCZNEGO – CHARAKTERYSTYKA OBIEKTU BADAŃ

Charakterystyka koncernu farmaceutycznego Polpharma S.A.

Koncern farmaceutyczny Polpharma S.A. największy producent leków w Polsce, lider wśród firm generycznych na świecie, od 2012 roku jest w posiadaniu większościowego pakietu akcyjnego Warszawskich Zakładów Farmaceutycznych Polfa S.A. Posiada 7 zakładów produkcyjnych w Polsce, Kazachstanie Rosji, a także 6 ośrodków badań i rozwoju. Zatrudnia ponad 7000 ludzi na rynku krajowym i zagranicznym. Portfel produktowy dotyczy leków stosowanych w lecznictwie zamkniętym, wydawanych na receptę, a znacząca część z 600 pozycji to leki dostępne bez recepty OTC (*ang. over the counter*). Polpharma posiada wiodący udział w najważniejszych obszarach terapeutycznych w Polsce, specjalizuje się w neurologii, kardiologii oraz gastroenterologii. W ofercie znajdują się także wyroby medyczne, suplementy diety, fito farmaceutyki oraz kosmetyki. Koncern nieustannie rozwija się w obszarze leków biologicznych tj. biopodobnych i bioulepszonych o czym świadczy kolejne 200 produktów w fazie rozwoju. Produkty Grupy Polpharma konkurują na rynkach wysokorozwiniętych Unii Europejskiej oraz Stanów Zjednoczonych.

Rys historyczny Grupy Polpharma.

W obecnym, 2015 roku Grupa Polpharma obchodząc swoje 80-te urodziny należy do grona 20 największych firm generycznych na świecie, jednocześnie będąc liderem na Polskim rynku. Jej początki sięgają roku 1935, kiedy w Starogardzie Gdańskim powstaje Polska Fabryka Chemiczno-Farmaceutyczna „Polpharma”. Rok później zostaje znacjonalizowana, a władze przejmują dwaj chemicy Zygmunt Gmaj i Jerzy Sumczyński. W 1946 roku firma uruchomiła produkcję sulfatiazolu, leku poszukiwanego w lecznictwie leku działającego bakteriostatycznie, zmieniając tym samym nazwę na „Starogardzkie Zakłady Farmaceutyczne”. W 1952 na skutek zmian firma wchodzi w skład Zjednoczenia Przemysłu Farmaceutycznego „Polfa”. Osiem lat później zaobserwowano nieustanny, intensywny rozwój Zakładowego Laboratorium Badawczego, w 1960 roku rozwinęła się produkcja substancji, a w następstwie produkcja form gotowych: tabletek i leków ampułkowanych. Przez kolejne 10 lat przedsiębiorstwo nieustannie unowocześniało i rozwijało infrastrukturę. Poziom zatrudnienia w latach 1971 – 1981 plasował się na poziomie 3000 pracowników, eksport leków i substancji farmaceutycznych wynoszący ok. 50% sprzedaży firmy miał zasięg w 60 państwach. Rok 1981 był dla przedsiębiorstwa istotny, ze względu na przywrócenie nazwy „Polpharma” i rządu Jednoosobowej Spółki Skarbu Państwa. Dzięki chęciom ciągłego rozwoju już 1996 roku Polpharma rozpoczyna budowę nowego obiektu produkcyjnego stałych form leków, najnowocześniejszej fabryki farmaceutycznej Europy.

Kluczową datą w historii spółki Polpharma był rok 1999, w którym powstało pierwsze zagraniczne przedstawicielstwo firmy na terenie Litwy oraz 20 lipca doszło do prywatyzacji w oparciu o totalnie polski kapitał. Konsorcjum Spectra Management i Prokom Investments staje się właścicielem większości akcji spółki, w wyniku czego następują głębokie przemiany i restrukturyzacja. Idąc za ciosem w roku 2001 przedsiębiorstwo otwiera kolejne przedstawicielstwa w Moskwie, którego celem była obsługa Federacji Rosyjskiej i Republiki Azjatyckiej byłego Związku Radzieckiego oraz na Ukrainie. Inwestując w rozwój nauki Polpharma powołała do życia Fundację na Rzecz Wspierania Rozwoju Polskiej Farmacji i Medycyny, ogłaszając corocznie konkurs na najlepsze projekty badawcze. Przełomową sytuacją było wyemitowanie pierwszej reklamy telewizyjnej, za sprawą czego lek Etopiryna kojarzony jest z „Goździkową”. W tym samym roku przy ulicy Sapieżyńskiej powstaje Biuro Handlowe w Warszawie, mające na celu kontrolę i rozwój sprzedaży i marketingu.

Polpharma została uhonorowana grantem naukowym na lata 2002-2005, dzięki któremu rozpoczęła Ogólnopolski Program Prewencji Choroby Wieńcowej Polscreen, będący największym badaniem populacyjnym na świecie opracowanym przez Komisję Profilaktyki Polskiego Towarzystwa Kardiologicznego.

W 2003 roku firma wprowadziła nowoczesną i spójną identyfikację wizualną dla opakowań leków na receptę. Rok później zostaje oddany do eksploatacji budynek Centrum Badawczo-Rozwojowego Laboratorium Kontroli Jakości, spełniający wymogi Dobrej Praktyki Laboratoryjnej (*ang. Good Laboratory Practice – GLP*) i będący największym tego typu ośrodkiem w Europie Środkowo-Wschodniej. Polpharma produkując leki oraz dostosowując swoje procesy do wymogów określonych w Dyrektywie Rady Unii Europejskiej w sprawie zintegrowanego zapobiegania i ograniczania zanieczyszczeń (Dyrektywa IPPC - *ang. Integrated Pollution Prevention and Control*) otrzymała tzw. Pozwolenie zintegrowane. Kolejnym sukcesem było otwarcie Centrum Logistycznego w 2004 roku, spełniającego wymogi Dobrej Praktyki Dystrybucyjnej (*ang. Good Distribution Practice – GDP*) w ramach magazynowania farmaceutyków. W 2005 roku została uruchomiona ampułkarnia o rocznych zdolnościach produkcyjnych 50 mln ampułek szklanych. Jednocześnie w Starogardzie Gdańskim zostaje oddane do użytku nowe centrum szkoleniowo-administracyjne, dzięki któremu firma jest w stanie prowadzić więcej szkoleń dla pracowników oraz spotkań z klientami.

Biuro Handlowe zostaje przeniesione z ulicy Sapieżyńskiej na Bobrowiecką 6. 16 maja 2006 roku z dniem wygaśnięcia ochrony patentowej, na rynku angielskim pojawiają się pierwsze opakowania Sumatryptanu, produkowanego przez Polpharmę, a jednocześnie pierwszego leku, którego licencję sprzedano firmom zewnętrznym na zasadzie out-licensingu.

Rok 2007 rozpoczyna się powołaniem przedstawicielstwa w Kazachstanie, otwarciem samodzielnego przedstawicielstwa na Białorusi, która wcześniej była obsługiwana przez Litwę. Równolegle Polpharma zainicjuje strategiczną współpracę z jedną z największych firm farmaceutycznych w Rosji – Akrihinem. Dbając o ekologię i środowisko firma otrzymuje certyfikat potwierdzający spełnianie

międzynarodowych norm ISO 14001 oraz OHSAS 18001 w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy.

Z początkiem roku 2008 powstają kolejne dwa przedstawicielstwa w Uzbekistanie i Azerbejdżanie. Ogromnym sukcesem było przejście spółki przez inspekcję amerykańskiego Urzędu ds. Żywności i Leków (FDA), umożliwiającą sprzedaż leków na rynku USA.

W 2010 roku doszło do kolejnego przejęcia oddziału produkcyjnego w Duchnicach od firmy Bioton wraz z portfelem antybiotyków.

W 2011 roku firma pozyskała największego producenta leków w Kazachstanie – spółka Chimpharm (Santo). Grupa Polpharma została właścicielem kontrolnego pakietu akcji rosyjskiej spółki Akrihhin.

Rok 2012 był bardzo owocny dla koncernu Polpharma, ponieważ zostały otwarte kolejne przedstawicielstwa w Bułgarii i Czechach, otwarte zostało centrum biotechnologii w Gdańskim Parku Naukowo-Technologicznym. Grupa Polpharma zakupiła większościowy pakiet akcji opisywanej w niniejszej rozprawie Polfy Warszawa S.A, a także rok później otworzone zostało przedstawicielstwo w Wietnamie.

1.2.1. Logo Polpharmy na przestrzeni lat

1935 rok

Właścicielem nazwy była Polska Fabryka Chemiczno-Farmaceutyczna K. Boskamp Starogard (założona przez Kurta Boskampa - właściciela). W latach 1945/1946 następuje nacjonalizacja firmy przez Państwo i tym samym właścicielem nazwy zostaje Fabryka Chemiczno-Farmaceutyczna pod Zarządem Państwowym dawniej K. Boskamp w Starogardzie.

1955 rok

Właścicielem znaku jest Polpharma SA

1959 rok

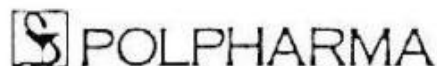
Właścicielem znaku jest „Ciech” S.A. Znak słowno-graficzny, wspólny dla wszystkich zakładów farmaceutycznych wchodzących w skład Zjednoczenia Przemysłu Farmaceutycznego „Polfa”. Używany był łącznie z nazwą miasta, w którym znajdował się dany zakład. W 1959 roku Starogardzkie Zakłady Farmaceutyczne włączono w skład

Zjednoczenia Przemysłu Farmaceutycznego „Polfa” ; od tego roku zaczęliśmy korzystać ze znaku na podstawie licencji.

1992 rok

Właścicielem znaku jest Polpharma SA

1995 rok

Właścicielem znaku jest Polpharma S.A.

1999 rok

Właścicielem znaku jest Polpharma S.A.

2002 rok

Właścicielem znaku jest Polpharma S.A.

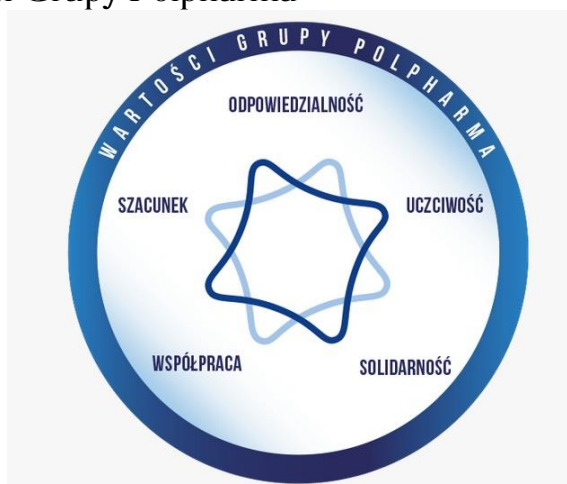
2010 rok

Właścicielem znaku jest Polpharma S.A.⁶

1.2.2. Wartości Grupy Polpharma

„Dążenie do doskonałości w dostarczaniu wysokiej jakości farmaceutyków” – te słowa uznane są za myśl przewodnią Grupy Polpharma, codziennie towarzyszą wszystkim pracownikom motywują, integrują i utożsamiają ludzi z marką koncernu.

Rysunek 1. Wartości Grupy Polpharma

Źródło: Strona internetowa <http://www.polpharma.pl/>

⁶ Archiwum koncernu Polfa Warszawa S.A.

Strategia Grupy Polpharma opiera się na rozwoju biznesu w dziedzinie markowych leków generycznych oraz produktów OTC, głównym celem jest przenoszenie doświadczeń z polskiego rynku na tzw. rynki „brandowe” Europy Środkowo-Wschodniej. Rozwój biznesu należy rozumieć jako budowanie od podstaw bądź celowe połączenia lub przejęcia istniejących firm.

Dążenie do doskonałości w procesie budowania marek przez Sprzedaż i Marketing, dzielenie się produktami pochodzącymi z własnego R&D umożliwi realizację strategii rynkowej.

Wyspecjalizowane zakłady produkcyjne połączone w zintegrowaną sieć mają za zadanie zapewnić konkurencyjne koszty produkcji leków odpowiednio dobrane do lokalnych potrzeb, umożliwiające wprowadzenie leków na rynek oraz zapewnienie długoterminowej konkurencyjności.

Zakładając, że głównym kierunkiem strategicznym Grupy Polpharma jest wzrost wartości spółki, przedsiębiorstwo zamierza rozwijać we wszystkich segmentach rynku sprzedaż w obszarze B2B, gdzie Polpharma nie przewiduje własnej działalności komercyjnej.

Grupa Polpharma zamierza realizować wyznaczone cele biznesowe zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju, spełniając wymogi ekonomiczne, ekologiczne, etyczne i społeczne.

Literatura

1. Burda P., Warszawskie Zakłady Farmaceutyczne Polfa
2. Świątek T., *185 lat warszawskiej farmacji*, Archiwum Państwowe m.st. Warszawy
3. Michalik, M., Pilarczyk, B., Mruk, H., 2011, *Marketing Strategiczny na Rynku Farmaceutycznym*, Oficyna, Warszawa
4. www.polpharma.pl

RYS HISTORYCZNY POLSKIEJ FARMACJI – PIERWSZE APTEKI I PRZEDSIĘBIORSTWA FARMACEUTYCZNE

Od czasów najdawniejszych do II wojny światowej.

Początki polskiej farmacji sięgają XIII wieku, kiedy bazą były zioła oraz nalewki winne i miodowe, a w miarę upływu czasu wzbogacone o nowe wypraktykowane składniki. Wzorem stały się apteki dworskie, gdzie obok farmaceutów pracowali również eskulapi, lekarze, których zadaniem było wspólne komponowanie nowych preparatów leczniczych. Aptekarze wychodzili poza krąg dworski lecząc okolicznych mieszkańców z sąsiedztwa pałacu królewskiego czy zamku.

Pierwszym znanym stołecznym aptekarzem był Florian Caborti, natomiast istnienie pierwszej apteki, na terenie Zamku Królewskiego odnotowano w 1619 roku. W „Inwentarzu Zamku Królewskiego w Warszawie” K. Marcinkowski opisuje aptekę, która *„Mieściła się (...) niedaleko Bramy Krakowskiej, za ledwie kilkadziesiąt łokci w głąb, tyleż na prawo od Kolumny Zygmunta. Jeśli przy niej stanąwszy zwrócimy twarz w kierunku ulicy Świętojańskiej. W środku Zamku jest dziedziniec wielki, z którego udając się wprost bramą pierwszą, na której wieża, jest drugi dziedziniec, z którego z ulicy od miasta Starej Warszawy na Krakowskie Przedmieście idąc, jest brama murowana, ozdobiona herbami i króla Zygmunta i Rzeczypospolitej. Wszedłszy tą bramą po prawej ręce oficyna, w której Jego Królewskiej Mości apteka na dwa piętra murowana, dachówką karpówką kryta. W tej aptece szafki i wszelka adoracja ponsowa z listwami niebieskimi malowana i faingoltem wyzłacana kosztem JKMości. Na piętrze również część lokalu aptecznego, z adoracją kosztem JKMości zaprowadzoną. Rozmiary domu każą się domyślać, że w nim mieściły się także apartamenty aptekarzy.”*

Warszawskie Zakłady Farmaceutyczne tradycją sięgają roku 1824, w którym trzech aptekarzy Samuel Elsner, Henryk Spiess i Jan Żelazowski wraz z przedsiębiorcami Ignacym Lesińskim oraz Ferdynandem Ulbrichtem założyło Instytut Wód Mineralnych Sztucznych na terenie Ogrodu Krasińskich.

Na terenie ówczesnej Warszawy oraz podwarszawskich miejscowościach w drugiej połowie XIX zaczęły powstawać apteki i laboratoria chemiczne produkujące środki farmaceutyczne. W roku 1855 Wincent Karpiński założył aptekę o charakterze laboratorium chemicznego przy ul. Elektorальной. Poza produkcją wód mineralnych rozpoczął jako pierwszy na polskim rynku produkcję preparatów farmaceutycznych.

Rok 1860 należał do Henryka Kławe, który otworzył aptekę przy placu Św. Aleksandra (dzisiejszy plac Trzech Krzyży), a osiem lat później laboratorium i kolejną aptekę pod szyldem Mgr Kławe. W 1892 roku, po trzydziestu latach produkcji, Kławe przekształca swoje laboratorium w fabrykę „Laboratorium Chemiczno-Farmaceutyczne Mgr Kławe”.

Działający Instytut Wód Mineralnych Sztucznych pod koniec XIX wieku zmienia nazwę na Instytut Wód Mineralnych Sztucznych Aptekarzy Warszawskich wraz z nowymi udziałowcami Henrykiem Kławe, Janek Rutkowskim oraz Kazimierzem Wenda, czego późniejszym skutkiem jest powołanie do życia spółki – Warszawskie Towarzystwo Akcyjne „Motor”.

Syn Henryka Kławe, Stanisław w roku 1920 przekształcił firmę ojca w spółkę akcyjną pod nazwą „Towarzystwo Przemysłu Chemiczno-Farmaceutycznego d. Mgr Kławe”. Na ową inwestycję zostały zakupione budynki przy ulicy Karolkowej 22/24, a po przystosowaniu pomieszczeń po byłej fabryce pasmanteryjnej cała produkcja została przeniesiona na Wolę. Przed II wojną światową spółka Stanisława Kławe była największym zakładem farmaceutycznym stolicy. Rozpoczęto produkcję masową farmaceutyków oraz nieprodukowanych dotąd preparatów z narządów zwierzęcych, tj. Medulogen – ze szpiku kostnego, Lienogen – ze śledziony, Glanduogen – z gruczołów, Pancreogen – z trzustki, Hepatogen – z wątroby, Renogen – z nerki, Cerebrogen – z mózgu.

Portfolio jakim zarządzało Towarzystwo Przemysłu Chemiczno-Farmaceutycznego d. Mgr Kławe przed wybuchem II wojny światowej było nadzwyczaj imponujące. 53 preparaty, 59 intryktów biologicznych mianowanych, 73 specyfiki, 21 tabletek musujących, 5 soli mineralnych, 33 organopreparaty, 57 surowic i szczepionek weterynaryjnych, 20 przetworów chemicznych i wiele innych opartych na własnej syntezie.

W tym samym czasie wydawane były także trzy branżowe czasopisma „Medycyna Współczesna” (wydawana od roku 1935), „Medycyna Weterynaryjna” (od 1934) i „Farmacja” (od 1937).

Losy firmy zmieniły swój bieg wraz z wybuchem II wojny światowej. Produkcja została sparaliżowana, a następnie wznowiona na początku okupacji. 1 maja 1940 roku do zakładu wkroczyli przedstawiciele władz okupacyjnych z żądaniem przekazania firmie Ostpreussisches Asid Serum Institut Gesellschaft mit beschraenketer Haftung (GmbH) 82,2% akcji spółki. W owej sytuacji zostały przejęte akcje, nieruchomości przy Karolkowej oraz dobra ziemskie. 13 sierpnia 1940 Stanisław Kławe wraz z bratem Wacławem zostali usunięci z zarządu firmy.

W sierpniu 1944 roku po wybuchu Powstania Warszawskiego członkowie niemieckiego zarządu byłego „Towarzystwa Chemiczno-Farmaceutycznego d. Mgr SA” uciekli z Polski. Bracia Kławe wzięli udział w Powstaniu Warszawskim, za co zostali odznaczeni.⁷

Od czasów powojennych do lat 90-tych.

Kilka tygodni po wyzwoleniu Warszawy, do stolicy wrócił Stanisław Kławe, który zastał doszczętnie zniszczone budynki przedwojennej fabryki, uszkodzone maszyny i urządzenia produkcyjne. Mimo ogromnych zniszczeń i braku pewności co do statusu prawnego zakładów, postanowił odbudować fabrykę.

W 1945 roku dr Kławe zostaje mianowany Tymczasowym Kierownikiem Zakładów, a 23 lipca spółka zostaje reaktywowana. Wystąpiono do Sądu Handlowego m. st. Warszawa z wnioskiem o unieważnienie przejęcia zakładów przez

⁷ Burda P., Warszawskie Zakłady Farmaceutyczne Polfa

niemiecki koncern w 1940 roku. Po długim oczekiwaniu na werdykt, władze komunistyczne znacjonalizowały wszystkie gałęzie gospodarki z mocy wydanego dekretu. Uzasadnieniem przejęcia mienia rodziny Kławe było stwierdzenie „szczególny interes państwa”, a 10 stycznia 1946 roku ukazał się wpis w rejestrze handlowym: „Przedsiębiorstwo spółki znajduje się pod zarządem Ministerstwa Przemysłu, Centralnego Zarządu Przemysłu Chemicznego. Tymczasowym kierownikiem przedsiębiorstwa jest dr Stanisław Kławe”.

Kilka miesięcy po odejściu Janiny, żony Stanisława z przedsiębiorstwa, również on sam został zmuszony do odejścia, a stanowisko dyrektora objął przedwojenny pracownik zakładów. Dawna firma należąca do Kławe weszła w skład utworzonego w roku 1946 Zjednoczenia Przemysłu Organicznego i Farmaceutycznego, który w niedalekiej przyszłości pozyskał wszystkie istniejące na terenie Polski zakłady produkujące leki.

Rodzina Kławe po opuszczeniu Karolkowej zawiązała spółkę pod nazwą „Laboratorium Dr Stanisława Kławe”, jednak istniejący wówczas ustrój Polski nie pozwolił długo cieszyć się nową firmą i kilka lat później została przejęta przez skarb państwa.

Na mocy orzeczenia Ministra Przemysłu Handlu z dnia 14 lutego 1948 roku zakłady przy Karolkowej ostatecznie przeszły w ręce państwa, a protokół zdawczo-odbiorczy majątku przedsiębiorstwa został sporządzony 10 grudnia 1951 roku. W 1948 roku zakłady zyskały nazwę „Zjednoczone Zakłady Przemysłu Farmaceutycznego Przedsiębiorstwo Państwowe Wyodrębnione Wytwórnia nr 1”, skrót ZZPF PPWW Nr 1.

W 1950 roku ZZPF PPWW Nr 1 uzyskały pełnomocnictwo, na mocy którego przeistoczyły się w państwowego zarządcę większości prywatnych przedsiębiorstw farmaceutycznych. W jego skład weszło osiem warszawskich zakładów farmaceutycznych.

Lata 50-te były okresem prac inwestycyjno-budowlanych na terenie wszystkich zakładów. Zniszczone budynki zostały rozebrane i zaczęto budowę nowego magazynu surowców, budynku socjalnego dla pracowników oraz bibliotekę, przedszkole czy salę teatralną. W drugiej połowie lat 50-tych zostały nabyte nowe urządzenia, maszyny produkcyjne, dzięki którym zwiększono produkcję i poprawiono jakość wyrobów. W owych latach nastąpiła specjalizacja przedsiębiorstw, w której branżą zakładów przy Karolkowej została konfekcyjna produkcja farmaceutyków, a także leki w ampułkach i flakonach, produkowane do dziś. Wydział syntezy pozwolił zakładom na wytwarzanie własnych półproduktów.

W 1961 roku 15 kwietnia wszystkie przedsiębiorstwa należące do Zjednoczenia Przemysłu Farmaceutycznego rozpoczęły stosowanie w nazwie zakładu słowa „Polfa”. Spółka przy Karolkowej od tej pory stała się Warszawskimi Zakładami Farmaceutycznymi „Polfa”. W 1962 roku doszło do konsolidacji zakładów przy Karolkowej z zakładami sąsiadującymi Motor, tworząc w ten sposób największe przedsiębiorstwo farmaceutyczne w Warszawie.

Podsumowując, w latach 60-tych cała uwaga została skupiona na rozbudowie zaplecza produkcyjnego form suchych oraz leków w ampułkach, a także nastąpiła

automatyzacja, zakup maszyn i urządzeń. Wraz z końcem dekady Rada Ministrów ograniczyła działania inwestycyjno-budowlane, w odpowiedzi przedsiębiorstwo zwiększono nakłady na badania laboratoryjne, opracowanie nowych technologii i leków.

Lata 70-te od samego początku nie były łatwym czasem dla Polfy. Ograniczenie inwestycji na terenie Warszawy nieustannie obowiązywało, nastąpił wzrost cen surowców importowanych oraz opakowań. W połowie lat 70-tych dokonano połączenia Przedsiębiorstwa Doświadczalnego Przemysłu Farmaceutycznego z warszawską Polfą, w rezultacie tworząc Zakład Badawczo-Wdrożeniowy z siedzibą przy ul. Barskiej. Prace placówki obejmowały szereg badań klinicznych i farmakologicznych, pracowano nad poprawą jakości farmaceutyków, oszczędnością surowców i materiałów oraz nad pracami doświadczalno-badawczymi.

Na przełomie lat 70-tych i 80-tych zaczęły być widoczne skutki wcześniejszej modernizacji i automatyzacji produkcji oraz wprowadzenia nowych technologii, a Polfa stała się nowoczesnym przedsiębiorstwem farmaceutycznym. Korzyści w firmie przyniosła forma dialogu pracowników z zarządem, który wdrażał w życie zgłaszane „wnioski racjonalizatorskie” pracowników, dotyczące mechanizacji, syntezy oraz analizy leków.

Wraz z majem 1980 roku wszedł w życie „Program modernizacji i rozwoju WZF Polfa w latach 1981-1990”, zgodnie z którym planowano zainwestować sumę w wysokości 1990 mln starych złotych, co miała dać trzykrotny wzrost wartości produkcji.

Warszawska Polfa miała plan wdrożenia działania przedsiębiorstwa zgodnie z zasadą „3xS” co oznaczać miało samorządność, samodzielność i samofinansowanie. Na drodze przeszkodą okazał się dzień 13 grudnia 1981 roku kiedy to wprowadzono stan wojenny, który wywołał zawieszenie działalności organizacji samorządowych, na skutek czego zasada samorządności nie mogła zostać wprowadzona w życie. W tym czasie WZF Polfa zostały objęte „programem ochrony zdrowia”, który poprzez narzucenie asortymentu i wielkości produkcji dostarczał firmie surowców, co było dość atrakcyjne zważywszy na trudną sytuację ekonomiczną kraju. Produkcja eksportowa kierowana była w głównej mierze na rynek ZSRR, a jedynie 1 % eksportu kierowano na rynki zachodnie.

Literatura

1. Burda P., Warszawskie Zakłady Farmaceutyczne Polfa
2. Świątek T., *185 lat warszawskiej farmacji*, Archiwum Państwowe m.st. Warszawy

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Є.О. ІВАНУШКІН,

старший викладач кафедри організації державної охоронної діяльності та безпеки
Інституту Управління державної охорони України КНУ імені Тараса Шевченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ ЩОДО ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ДЕРЖАВНА ОХОРОНА ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ НА ПРИКЛАДІ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ

Пересування осіб щодо яких здійснюється державна охорона на транспортних засобах є одним із важливих завдань для військовослужбовців Управління державної охорони України (УДОУ). Підготовці транспортних засобів на яких пересуваються особи, що охороняються (далі — ОО) необхідно приділяти дуже велику увагу. Пересування ОО можливе не тільки по Києву, Україні а і за її межами. Важливі питання виникають щодо технічного стану транспортних засобів а також підготовці осіб, які будуть управляти цими транспортними засобами [1].

Однією із складових успішного виконання завдань по забезпеченню безпеки ОО в різній обстановці є знання і уміння, співробітник безпеки повинен орієнтуватися в місцях проведення заходів за участю ОО. Робота з попередньої перевірки повітряного транспорту на якому буде пересуватися ОО має дуже важливе значення.

Основні види загроз які можуть виникати на повітряному транспорті;

- атака у вигляді підриву вибухового пристрою в оточенні або всередині повітряного транспорту;
- вчинення диверсійно-терористичного акту терористом-камікадзе;
- здійснення збройного нападу;
- використання елементів радіоактивного, хімічного, бактеріологічного та психотропного ураження;
- здійснення несанкціонованого доступу до службової та конфіденційної інформації.

Фактори які можуть впливати на безпеку при пересуванні на повітряному транспорті.

- конструктивні прорахунки повітряного транспорту;

Важливим компонентом являється посадка у літак.

При проходженні по трапу до літака першим заходить один із співробітників безпеки, візуально оглядає салон і пасажирів, визначає місце (відповідно до авіаквитків) і зустрічає ОО, на борту літака.

Співробітники безпеки постійно підтримують контакт з командиром екіпажу і обслуговуючим персоналом.

Після посадки літака необхідно організувати вихід ОО, за всіма умовами які передбачені під час зустрічі і проводжання, важливим елементом являється проходження паспортного та митного контролю особливо важливих персон (VIP).

Забезпечення безпеки ОО, під час польоті на гелікоптері.

Більшість проблем пов'язана з перебуванням гелікоптера на землі. Якщо посадковий майданчик розташований на території, прилеглий до місця проживання ОО, її включають у загальний план забезпечення безпеки ОО, він обладнується системою відео спостереження та охороною.

Необхідно здійснювати постійний контроль за прилеглою територією до місця зльоту-посадки гелікоптера.

При посадці-висадці з гелікоптера ОО, необхідно постійно контролювати відстань до хвостового гвинта гелікоптера, а відносно основного гвинта слід проявляти ще більшу обережність (Рис. 3) [3,5].

Рис. 3. Приклад супроводу ОО до гелікоптеру

Співробітники безпеки супроводжують ОО до гелікоптера в стандартній побудові бойового порядку. Старший зміни стежить за тим, щоб ОО не отримала травму від гвинта і прикриває його спину під час посадки до гелікоптеру. Командир гелікоптера зустрічає ОО, з доповіддю про готовність до польоту.

Як тільки командир гелікоптера оголошує готовність до польоту, співробітники безпеки, що контролювали прилеглу територію, займають визначені місця на борту.

Після прибуття до визначеного місця посадки, співробітники безпеки покидають борт першими і займають таке ж положення в чотирьох кутах (залеж-

но від розташування) посадкового майданчика, щоб забезпечити повне прикриття зони під час висадки ОО. Як тільки особа, яка охороняється вийде з гелікоптера, співробітники безпеки здійснюють побудову в бойовий порядок і супроводжують ОО у пішому порядку [3,4,5].

Література

1. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України//Відомості Верховної ради (ВВР). - 1998;
2. Про охоронну діяльність: Закон України//Відомості Верховної ради (ВВР). - 2013;
3. Жадобін Ю.В., навчальний посібник «Основи забезпечення безпеки фізичних осіб», Служба безпеки президента Республіки Білорусь 2006. - 223с;
4. Ларін А. М. Професія: тілоохоронець, Москва Бумеранг 1995. - 134 с;
5. Томсон Лерой ,«Тілоохоронець», Гранд-Фаір 2005. - 254 с.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА

З.Р. Подоляк, АКТУАЛЬНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ.....	3
І.І. Романов, ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УСНОМУ СПІЛКУВАННІ.....	6
О.В. Севрюкова, Т.Л. Дорош, ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	9
А.О. Трофименко, ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАГМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....	12

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

А.О. Вінічук, ВПЛИВ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....	15
О.Р. Каськів, Т.Р. Петрушенко, САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА-МУЗИКАНТА.....	19
У.В. Перхалюк, ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКА АМАТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ.....	21
Н.С. Сушко, ТРАДИЦІЇ ВЕЛИКОДНІХ ГАЇВОК НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ.....	25
Л.С. Українець, САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА-ДУХОВИКА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СПЕЦІАЛЬНИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ».....	29
Т.Д. Юзвишин, ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА АМАТОРСЬКОГО ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО КОЛЕКТИВУ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ.....	32

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>О.В. Дикан,</i> ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ.....	37
---	----

Розділ 4
ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

<i>Р.С. Дикань,</i> ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ.....	41
<i>Н.В. Лопатюк,</i> «ЗАКОН САВЧЕНКО»: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	44
<i>П.А. Похвалит,</i> ИННОВАЦИИ В УКРАИНЕ.....	46
<i>І.В. Рудченко,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	52

Розділ 5
БІОЛОГІЯ

<i>В.Г. Вебер, Л.В. Кизима,</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОРФОЛОГІЧНОГО ТА КІЛЬКІСНОГО МІКРОБНОГО СКЛАДУ КИСЛОМОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ.....	56
<i>Л.А. Сергєєва, В.Д. Федина,</i> ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИМУТАГЕННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ «БІОВІТУ» З МЕТОЮ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО ПРОФІЛАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ...59	59
<i>Л.А. Сергєєва, О.І. Вальченко, О.І. Глебова,</i> ЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МУТАГЕННИХ ЧИННИКІВ.....	63

Розділ 6
ПРИРОДНИЧІ НАУКИ. ХІМІЯ

<i>А.О. Стецьків,</i> СИНТЕЗ ТА КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА ГЕРМАНІДУ $\text{Yb}_5\text{Na}_4\text{Ge}_4$	67
--	----

Розділ 7
МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

<i>С.С. Кобыща, С.В. Сохань,</i> ШЛИФОВАНИЕ ЗУБЧАТЫХ КОЛЕС.....	70
--	----

Розділ 8
ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

<i>Б.С. Долинюк, Я.Ю. Жураковський,</i> АВТОМАТИЗАЦІЯ ВИПАРНИКА ЕТИЛБЕНЗОЛУ У ПРОЦЕСІ ОТРИМАННЯ СТИРОЛУ ДЕГІДРУВАННЯМ ЕТИЛБЕНЗОЛУ.....	72
--	----

Розділ 9
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

<i>М.П. Головка, Т.М. Головка, Л.О. Крикуненко,</i> АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕЧНОСТІ РИБНИХ РЕСУРСІВ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ВОДОСХОВИЩА.....	76
--	----

Розділ 10
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>E. Firlej, M. Janiszewska, K. Pawlikowska-Łagód, J. Piechowska, M. Dziedzic,</i> ZNACZENIE ZDROWIA PSYCHICZNEGO W OKRESIE STAROŚCI.....	84
<i>M. Mińko, M. Barański, K. Zabłocka, M. Mińko,</i> ANALIZA PRAWNO-PORÓWNAWCZA POLSKIEGO I AMERYKAŃSKIEGO SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA W ZAKRESIE PRAW PACJENTA.....	88
<i>M. Wiluk,</i> LIDER POLSKIEGO RYNKU FARMACEUTYCZNEGO – CHARAKTERYSTYKA OBIEKTU BADAŃ.....	91
<i>M. Wiluk,</i> RYS HISTORYCZNY POLSKIEJ FARMACJI – PIERWSZE APTEKI I PRZEDSIĘBIORSTWA FARMACEUTYCZNE.....	96

Розділ 10
**ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ**

<i>Є.О. Іванушкін,</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ ЩОДО ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ДЕРЖАВНА ОХОРОНА ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ НА ПРИКЛАДІ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ.....	100
---	-----

Наукове видання

НАУКОВА ДИСКУСІЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ІННОВАЦІЇ

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції

м. Київ, 25–26 березня 2016 року

*Тези надруковані в авторській редакції, мовою оригіналу
Відповідальність за зміст наданих матеріалів несуть автори*

Підписано до друку 28.03.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literatyna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 6,28.
Зам. № 2803-3. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. (050) 961-66-67

Інститут освітньої та молодіжної політики. Громадська організація «Перспектива». Партнерство «Нова Освіта»
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40